

Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі
Национальный Банк Республики Казахстан
National Bank of Kazakhstan

Экономикалық ШОЛУ Экономическое ОБОЗРЕНИЕ

№2, 2013

Редакторы:

Ақышев Д.Т. - Ұлттық Банк Төрағасының орынбасары;

Редактордың орынбасары:

Шайқақова Г.Ж. - Ұлттық Банктің Зерттеулер және стратегия департаментінің директоры;

Кеңестің мүшелері:

Қалиасқарова Т.Р. - Ұлттық Банктің Зерттеулер және стратегия департаменті директорының орынбасары;

Тазабеков А.Т. - Ұлттық Банктің Зерттеулер және стратегия департаменті директорының орынбасары;

Әбішева Т.Т.– Ұлттық Банктің Зерттеулер және стратегия департаментінің ақпараттық-талдау қамтамасыз ету басқармасының бастығы;

Серімбетова С.Қ.– Ұлттық Банктің Қызметкерлермен жұмыс жүргізу департаменті аударма және мемлекеттік тілді ендіру басқармасы бастығының орынбасары;

Шығаруға жауаптылар:

Исмаилханова Р.Б.– Ұлттық Банктің Зерттеулер және стратегия департаментінің ақпараттық-талдау қамтамасыз ету басқармасының жетекші маман-талдаушысы;

Шабанова Н.Н.– Ұлттық Банктің Ұйымдастыру жұмысы, сыртқы және қоғамдық байланыстар департаментінің қоғамдық байланыстар басқармасының бас маманы

Құрылтайшы – Қазақстан Ұлттық Банкі

«Экономикалық шолу»

© Қазақстан Ұлттық Банкі

Internet [http: \ www.nationalbank.kz](http://www.nationalbank.kz)

*«Caspian Media Group» ЖШС басып шығарды
Мекенжайы: Қазақстан Республикасы, 050044, Алматы қ., Жібек Жолы к-сі, 50
Тел.: +7(727) 334 15 26, 334 15 27
E-mail: office@cmgroup.kz*

Алматы, 2013

Редактор:

Акишев Д.Т.– заместитель Председателя Национального Банка;

Заместитель редактора:

*Шайкакова Г.Ж.– директор Департамента исследований
и стратегии Национального Банка*

Члены совета:

*Калиаскарова Т.Р – заместитель директора Департамента исследований
и стратегии Национального Банка;*

*Тазабеков А.Т.– заместитель директора Департамента исследований
и стратегии Национального Банка;*

*Абишева Т.Т. - начальник управления информационно-аналитического
обеспечения Департамента исследований и стратегии Национального Банка;*

*Серимбетова С.К.– заместитель начальника управления переводов
и внедрения государственного языка Департамента
по работе с персоналом Национального Банка;*

Ответственные за выпуск:

*Исмаилханова Р.Б.– ведущий специалист-аналитик управления
информационно-аналитического обеспечения Департамента исследований
и стратегии Национального Банка;*

*Шабанова Н.Н.– главный специалист управления общественных связей
Департамента организационной работы, внешних и общественных связей
Национального Банка.*

Учредитель – Национальный Банк Казахстана

«Экономическое обозрение»

© Национальный Банк Казахстана

Internet [http: \ \ www.nationalbank.kz](http://www.nationalbank.kz)

*Печать: ТОО «Caspian Media Group»
Адрес: Республика Казахстан, 050044, г. Алматы, ул.Жибек Жолы, 50
Тел.: +7(727) 334 15 26, 334 15 27
E-mail: office@cmgroup.kz*

Алматы, 2013

**ҚАРЖЫ СЕКТОРЫНЫҢ ЖАЙ-КҮЙІ ЖӘНЕ ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ
СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ ФИНАНСОВОГО СЕКТОРА**

Осипов И.В., Оразалин Р.Ж.

Зерттеулер және стратегия департаменті / Департамент исследований и стратегии

1. Мемлекеттік-жеке меншік әріптестік: әлемдік тәжірибе мен Қазақстандағы оның дамуын талдау4
1. Государственно-частное партнерство – анализ мирового опыта и его развития в Казахстане37

Ниязова Д.А.

Төлем жүйелері департаменті / Департамент платежных систем

2. Ақша аудару жүйелері: шарттары және пайдаланудағы ұсыныстар6
2. Системы денежных переводов: условия и рекомендации при использовании40

ПРОБЛЕМАЛАР МЕН ПАЙЫМДАУЛАР

ПРОБЛЕМЫ И СУЖДЕНИЯ

Мухаметов И.Н., Вахидов Б.А.

Монетарлық операциялар департаменті / Департамент монетарных операций

3. Активтерді тәуекел паритеті негізінде бөлуді моделдеу10
3. Моделирование распределения активов на основе концепции риск паритета43

Сығаева Ә.Е.

Қаржылық тұрақтылық департаменті / Департамент финансовой стабильности

4. Банкердің капиталына қойылатын реттеушілік талаптардың олардың экономиканы кредиттеу бойынша белсенділігіне ықпалы.....13
4. Влияние регуляторных требований к капиталу банков на их активность по кредитованию экономики.....46

**ЭКОНОМИКА ЖӘНЕ ҚАРЖЫ НАРЫҒЫ: АЙМАҚТЫҚ АСПЕКТІЛЕР
ЭКОНОМИКА И ФИНАНСОВЫЙ РЫНОК: РЕГИОНАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ**

Барлыбаев М.М.

Шығыс Қазақстан филиалы / Восточно-Казахстанский филиал

5. Шығыс Қазақстан облысындағы экономиканың және банктік сектордың даму жағдайы.....17
5. Состояние экономики и финансового рынка Восточно-Казахстанской области49

Кан А.А.

Қызылорда филиалы / Кызылординский филиал

6. Қызылорда облысының төлем карточкалары және қолма-қолсыз төлемдер нарығының жағдайы20
6. Состояние рынка платежных карточек и безналичных платежей по Кызылординской области.....52

Умербекова Н.И.

Ақтөбе филиалы / Актюбинский филиал

7. Ақтөбеде төлем карточкалары жүйесінің дамуы.....22
7. Развитие рынка платежных карточек в Актюбинской области.....54

Кульбараков К.А.

Атырау филиалы / Атырауский филиал

8. Атырау облысының қаржы секторының жағдайы.....24
8. Состояние финансового сектора Атырауской области56

Торғаева Г.К.

Қарағанды филиалы / Карагандинский филиал

9. Ұлттық Банк Қарағанды филиалында экономиканың нақты секторының кәсіпорындар мониторингін өткізу26
9. Проведение мониторинга предприятий реального сектора экономики в Карагандинском филиале Национального Банка58

Данченко Е.А.

Орталық филиалы / Центральный филиал

10. Астана қаласының депозиттік-кредиттік нарығы.....28
10. Ситуация на кредитно-депозитном рынке г. Астаны.....60

**ЗАҢНАМАҒА ТҮСІНІКТЕМЕ. МЕТОДОЛОГИЯ
КОММЕНТАРИИ К ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ. МЕТОДОЛОГИЯ**

Мұратов Ж.С.

Жамбыл филиалы / Жамбылский филиал

11. Сыйақының жылдық тиімді мөлшерлемесі туралы не білеміз?31
11. Как рассчитать годовую эффективную ставку вознаграждения?.....63

Жәмек Д.А.

Бақылау және қадағалау методологиясы департаменті / Департамент методологии и контроля

12. «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне сақтандыру және исламдық қаржыландыру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» заң жобасы бойынша33
12. По законопроекту «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам страхования и исламского финансирования»65

БАСҚАЛАР

РАЗНОЕ

Машеева А.А.

Қолма-қол ақшамен жұмыс департаменті / Департамент по работе с наличными деньгами

13. Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің коллекциялық монеталары – заманауи Қазақстанның бағалы бренді35
13. Коллекционные монеты Национального Банка Республики Казахстан – драгоценный бренд современного Казахстана68

БАРЛЫҒЫ69

ВСЕГО69

МЕМЛЕКЕТТІК-ЖЕКЕ МЕНШІК ӘРІП-ТЕСТІК: ӘЛЕМДІК ТӘЖІРИБЕ МЕН ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ОНЫҢ ДАМУЫН ТАЛДАУ

*Осипов И.В. – Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің Зерттеулер және стратегия департаментінің Стратегия және талдау басқармасының бас маман-талдаушысы;
Оразалин Р.Ж. – Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің Зерттеулер және стратегия департаментінің Стратегия және талдау басқармасының жетекші маман-талдаушысы.*

Әлемдік тәжірибе көрсетіп отырғандай мемлекеттік ресурстар шектеулі болған жағдайларда мемлекеттік-жеке меншік әріптестік (бұдан әрі – МЖӘ) объектілерді құру, жаңғырту, ұстау және пайдалану кезінде қаржылық базаны қамтамасыз етуге балама бола алады. Сонымен қатар МЖӘ тетігі ұсынылатын қызметтер сапасын, мемлекеттік және жеке сектордың ынтымақтастығының тиімділігін арттыруға, және экономиканы әртараптандыруға керек инфрақұрылымды жеделдетіп дамытуға мүмкіндік береді.

МЖӘ әлеуметтік маңызды жобаларды іске асыруға жеке кәсіпкерлік субъектілерін тартудың тиімді тетіктерінің бірі болып табылады. МЖӘ шегінде жеке секторға инфрақұрылымдық жобаларда қатысу жолымен жаңа мүмкіндіктер ашылады және жаңа кіріс көздері пайда болады, ал мемлекет жеке меншік сектордың тәжірибесін, ресурсын және әлеуетін пайдалануға мүмкіндік алады. МЖӘ дамыту Қазақстанның экономикалық саясатының өзекті бағыты болып табылады, себебі бұл тетік ел экономикасының стратегиялық және әлеуметтік маңызды салаларын жаңарта алады.

МЖӘ-тің Қазақстанда дамуы. Тәуелсіздік алу кезеңінің өзінде Қазақстанда концессиялық қарым-қатынасты реттеуге негізделген МЖӘ-нің заңнамалық негізі қаланды.

Ел дамуымен бірге заңнама да жетілдірілді. 2006 жылы мемлекеттік меншік объектілерін құру құқығын тек шетелдік қана емес, сонымен бірге отандық инвесторларға да табыстау мүмкіндігін беретін «Концессиялар туралы» жаңа Заң қабылданды. Бұл заң мемлекеттік қолдау шараларын және концессия келісімшарттарын жасасу, орындау және тоқтату үдерісінде туындайтын қоғамдық қатынастарды реттеуді анықтады.

2008 және 2010 жылдары осы саладағы заңнама әлемдік тәжірибені ескеріп жетілдірілді, мемлекеттік қолдау шаралары кеңейтілді, концессия жобаларының тартымдылығы арттырылды, инфрақұрылымдық облигациялар шығарудың міндеттілігі алынып тасталды.

2012 жылы жылы «Секьюритилендіру туралы» Қазақстан Республикасының 2006 жылғы 20 ақпандағы Заңы «жобалық қаржыландыру» ұғымымен және оның заңнамалық негіздері мен алғышарттарымен толықтырылды. Әлемдік тәжірибеге сәйкес енгізілген

бұл толықтыру ірі ауқымды инвестициялық жобаларда кепілдіктің жетіспеушілігімен байланысты мәселені шешуге бағытталды. Осылайша, талап ету құқықтарын біреуге беру мәселесі реттелді, бөлінген активтермен қамтамасыз етілген облигациялар шығару мүмкіндігі пайда болды.

2013 жылы «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне мемлекеттік-жекешелік әріптестіктің жаңа түрлерін енгізу және олардың қолданылу салаларын кеңейту мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының 2013 жылғы 4 шілдедегі № 131-V Заңы қабылданды. Бұл заңда қарастырылған өзгерістер МЖӘ жаға нысандарын енгізуге және олардың қолданылу аясын кеңейтуге бағытталған, сонымен қатар заң келісімшарттық МЖӘ-тің жаңа нысандарын енгізуді, әлеуметтік саладағы инвестициялық жобалар бойынша жеке меншік секторға тартымды жағдай жасауды көздейді.

МЖӘ-тің жаңа үлгілері мен түрлері енгізілді: объектіні құру, пайдалану және беру, концессия мен мемлекеттік органдардың бірлескен жұмысы, аралас келісімшарттар, жеке меншік иелігіндегі концессия объектісін қоғамдық қызмет үшін пайдалану.

Сонымен қатар МЖӘ жобаларын іске асырудың жаңа тетігі енгізілді – «қол жетімділігі үшін төлемақы», бұл тетік МЖӘ-тің осы нысанын жүзеге асырудың барлық кезеңінде концессионердің пайдалану және инвестициялық шығындарын, сонымен бірге мемлекеттік меншіктегі концессия объектісін басқаруды жүзеге асырғаны үшін сыйақысын мемлекеттің бірқалыпты қамтамасыз етуін қарастырады. Мемлекет тұтынушылардан төлем алу құқығын өзіне қалдырады, алайда бұл төлем объектіні сапалы пайдаланғанда және міндеттемелерді орындаған жағдайда жүзеге асырылады. «Қол жетімділігі үшін төлемақы» балабақша, аурухана және емхана сияқты тек қана әлеуметтік маңызды, өтемділігі төмен жобалар үшін қолданылатын болады.

Сонымен бірге МЖӘ жобаларында «қол жетімділігі үшін төлемақы» сияқты тетікті қолдану, әлемдік тәжірибе көрсетіп отырғандай, әрдайым оң нәтижеге әкелмейді.

МЖӘ әлемдік тәжірибесі. МЖӘ әр елде әр түрлі қарқынмен дамуда, осылайша батыс Еуропа елдері (Ұлыбритания, Франция, Германия, Испания) жеткілікті түрде дамыған МЖӘ нарығын қалыптастырып үлгерді, ал өзге елдер ол енді дамып бастауда.

ЕРЕС (European PPP ExpertiseCentre) деректері бойынша 2012 жылы МЖӘ еуропа нарығында соңғы 10 жыл ішінде мәмілелер көлемінің ең төмен көлемі тіркелді. Осы жылы ЕО жалпы сомасы 11,7 млрд. EUR болатын 66 мәміле жасалды. 2011 жылмен салыстырғанда мәмілелердің саны 21%-ға, олардың жалпы құны 35%-ға азайды.

Тізімнің басында Ұлыбритания келісімшарттардың анағұрлым көп санына қол қоя отырып (26), құндық көрсетуде МЖӘ ірі нарығы болып отыр, оған Еуропа нарығының жалпы көлемінің 48% тиесілі. Одан кейін Франция жалпы сомасы 3,9 млн. еуро қол қойылған 22 жобаны келісті. Бұл ретте Германия 6 мәміле, ал Испания, Нидерланд және Бельгия 3 мәміледен жасады. Осы 6 елге еуропа нарығындағы мәмілелердің

жалпы көлемінің 97% тиесілі. Португалия, Ирландия (2010 жылдан бері бірінші рет), Италия 1 мәміледен жасады.

Ұлыбритания. Ұлыбритания мемлекет пен бизнестің қолжетімділік үшін ақы төлеуге негізделген өзара қарым-қатынастары үлгісі дамуының негізін қалаушы болып табылады, мұнда 1992 жылдан бастап осы ұстанымға негізделген және «Жеке қаржы бастамасы» (Private Finance Initiative – далее PFI) деп аталатын МЖӘ үлгісі дами бастады, сондықтан бұл елдің тәжірибесі ерекше көрнекі болып табылады.

PFI бұл Ұлыбританиядағы мемлекеттік бағдарлама, оның шеңберінде жеке сектор қоғамдық (әлеуметтік, инженерлік, коммуналдық) инфрақұрылым объектілерін (мектептерді, ауруханаларды, жолдарды, түрмелерді) сала алады және пайдалана алады, ал үкімет көрсетілген қызмет үшін ақы төлейді (соңғы жыл ішінде 700 жоба).

PFI жобалары бойынша активтер көлемінің ең көп мөлшері денсаулық сақтау, білім беру, транспорт, қорғаныс салаларында шоғырланған.

Алайда, PFI идеясы туындаған Ұлыбританияда ынтымақтастықтың бұл моделі соңғы кезде қатаң сынға алынды. Атап айтқанда, Ұлыбританияда PFI шеңберінде қолжетімділік үшін ақы төлеу негізіндегі келісімшарттар бойынша шығыстардың кейбір түрлері елеулі жоғары болғандығы анықталды және соңғы 20 жыл ішінде мұндай келісімшарттар мемлекетке бюджеттен тікелей қаржыландырудан орташа 1,7 есе қымбат болды.

Мысалы, M25 автомагистралін кеңейту жөніндегі жобаның құны Ұлыбританияда (Ұлыбритания Есеп палатасының деректері бойынша) «СонпестPlus» тендердің жеңімпаз болған сәттен бастап және келісімшартты 2009 жылғы мамырда жасағанға дейінгі кезеңде 826 млн. еуроға ұлғайды.

Бастапқы құны екі еседен артық (594 млн.фунт стерлингке) көбейген, ал бастапқы аяқтау мерзімі 7 жылға ұзартылған Паддингтондағы аурухана құрылысы бойынша жоба қосымша дәлел бола алады.

Денсаулық сақтау саласындағы МЖӘ жобалары бойынша Ұлыбританияның тәжірибесі жеткілікті зерттелген және бірқатар жағымсыз сипаттарға ие – құрылыс мерзіміндегі кешіктірулер, пайдалану шығындарын көтеру, үнемі жөндеуді қажет ететін арзан жабдықты пайдалану және жобаның инфрақұрылымдық құрамын үнемдеу.

Ұлыбританияда бірқатар PFI жобаларына жүргізілген талау олардың салық төлеушілерге мемлекеттік бюджеттен тікелей қаржыландырылуына қарағанда 20 миллиард фунт стерлингке қымбаттау түскенін көрсетті. Осыған байланысты Ұлыбритания бір жыл бұрын PFI қолдану тәжірибесін қайта қарауды бастады және іске асырылуы жеке инвесторлардан ақша тарту қиындықтарына байланысты тоқтатыла тұрған инфрақұрылымдық жобалар үшін 40 миллиард фунт стерлингке дейін мемлекеттік кепілдіктер беру мәселесін қарастыруда.

Германия. Германияда мемлекеттік басқарудың консервативті болуына, салық салу мәселелерінің реттелмеуіне және құқықтардың қарсы агенттер арасында берілуіне байланысты, МЖӘ тек 2000 жылдан бастап практикаға енгізілді.

2005 жылғы қыркүйекте онда осы саладағы МЖӘ-ні ынталандыру және мемлекет пен МЖӘ-дегі жеке сектордың өзара әрекеттесуіне қатысты шектеулерді жоюға бағытталған нормативтік ережелерін жақсарту туралы заң қабылданып қолданысқа енгізілді.

Қазіргі кезде Германияда 243 жоба іске асырылуда, оның 186 жобасы келісімшарттық болып табылады, яғни қол жетімділік үшін төлем пайдаланылатындарға (availability payments) жатады. Жобалар әлеуметтік инфрақұрылым объектілері құрылысы, жол құрылысы, денсаулық сақтау саласында шоғырланады.

Дегенмен, соңғы кезде Германияда МЖӘ нарығында белсенділіктің төмендеуі байқалады, бұл әлем дағдарысының салдарымен, экономиканың төлеуімен және кредиттік ресурстар нарығының тарылуымен түсінледі. Нәтижесінде МЖӘ қатысушылары басқа қаржы тетіктерін іздестіруге, атап айтқанда форфейтингке – қаржы агенттеріне мемлекеттік және муниципалдық тапсырыс берушінің орындалмаған міндеттемелерін сатуға мәжбүр болды.

Франция. Францияда 2004 жылы заң және коммерциялық практикаға Мемлекеттік-жеке әріптестік келісімшарты енгізілді, бұл мемлекет пен бизнестің бірлескен жобаларды іске асырудағы ынтымақтастығын ұйымдастыруға құқықтық базаны қалыптастырды.

2008 жылғы 9 шілдедегі МЖӘ туралы заң МЖӘ-ні француз құқықтық жүйесіне МЖӘ-ні ендіре отырып, көптеген заңдарға және заң аясындағы актілерге өзгерістер енгізді. Француз үкіметі бұл ретте мемлекеттік экономика жүйесінің жаңғыртуын жалғастыруға мүмкіндік бере отырып, мемлекеттік тапсырыс пен мердігерліктің жаңа құралы және нысаны болып табылатын Әріптестік келісімшартының ережелерін жеңілдетті де бір мезгілде күшейтті. Францияда МЖӘ жобалары денсаулық сақтау, пенитенциар жүйесін жаңғырту бағдарламасы, әлеуметтік инфрақұрылымға және ТКШ қызмет көрсету саласында кеңінен таралды.

Қазіргі кезде Франция ағымдағы мемлекеттік қаржыландыруда күрделі қиындықтарға тап болғанына қарамастан келешекте қолдану аясын барынша кеңейте отырып, МЖӘ-ні белсенді дамытуды көздеп отыр. Құрылыстағы және бірқатар басқа салалардағы шағын және орташа бизнес үшін МЖӘ ашу басымдықтарды бірі ретінде аталды.

Португалия. Португалияда МЖӘ деп мемлекеттің қатысуымен және оның мүдделерінде жүзеге асырылатын инвестициялық жобаларға жеке компанияларды тартудың түрлі нысандары түсінледі.

Португалияда МЖӘ 2003 жылғы 26 сәуірдегі № 86 Декрет-заңының 2-бабымен (2006 жылғы 27 шілдедегі түзетулермен) реттеледі. Құжатта МЖӘ шеңберінде әріптестер арасындағы қатынастарды реттейтін заң нормалары айқындалған (концессиялық келісімдер, қызмет көрсетуге келісімшарттар, басқаруға, жауапкершілік салаларына, тараптар тәуекелдері және т.б. келісімшарттар).

«Deloitte» халықаралық кеңес тобының бағасы бойынша Португалия МЖӘ тетігін қолдану бойынша Еуропада көшбасшылардың бірі болып табылады.

2010 жылдың соңындағы жағдай бойынша Португалияда МЖӘ моделі бойынша 120 жоба

жүзеге асырылған. Португалияда МЖӨ жобаларына жинақталған инвестициялардың көлемі 2010 жылдың желтоқсанында 15,8 млрд. еуроны құрады. Олардың ішінде 79% – автожол құрылысына, 18% – теміржол көлігіне, 2% – денсаулық сақтауға және 1% – елдің ішкі қауіпсіздігін қамтамасыз етуге.

Елдегі терең қаржы-экономикалық дағдарысқа байланысты 2010-2011 жылдары инвестициялардың ұлғаю және 2009 жылы ең жоғарғы өсу қарқынына қол жеткізілген (28,1 млрд. еуро) жаңа жобаларды іске қосу елеулі түрде төмендегені байқалды.

2011 жылы МЖӨ ұзақ мерзімді жобаларының көптеген саны бюджеттік міндеттемелердің артылған көлемі пайда болуына, үкіметтің жеке әріптестер алдындағы борышты тиімсіз басқаруына және 20 барынша маңызды келісімшарттардың талаптарын қайта қарау қажеттілігіне әкеліп соқты.

Жақын келешекте Португалияда МЖӨ кең ауқымды қолдану тетігі қысқартылады. Бұны ХВҚ, ЕОБ және ЕК Португалияға халықаралық қаржы көмекті көрсету талаптары жөніндегі меморандумның шегінде талап етуде. Олардың бағалауы бойынша МЖӨ Португалияда бюджет тапшылығына әсер ететін қаржылық көрсеткіштерді түрлендіру бойынша «амал» болып қалуда.

Басқа елдердің тәжірибесі. МЖӨ немесе PFI қолданыстағы схемасының кемшіліктері Ұлыбританияға ғана тән емес, мысалы, Канада мен Австралияда жүргізілген зерттеулер PFI жобалары қызметтерді сатып алудың дәстүрлі нұсқаларымен салыстырғанда бірнеше рет қымбат болып шығады деген қорытындыға әкелді.

Канадада Монреальдегі Квебек университетінің жобасының бағасы 200-ден 400 миллион долларға өсуінен мемлекет үшін екі есе қымбатқа түсті, «В.С. Sea-to-Sky Highway» батыс жағалауындағы шоссенің құны мемлекет қаржыландыратын және басқаратын жобамен салыстырғанда 220 млн. долларға артық болды.

Австралияда осы жобаларды баламалы әдіспен іске асырумен салыстырғанда Жаңа Оңтүстік Уэльсте PFI жобаларына шығыстардың өсуі төрт есе жоғары және Виктория өңірінде бес есе жоғары болды.

Венгрияда орталық және шығыс Еуропадағы ең алдыңғы МЖӨ жобаларының бірі М5 автостраданың құрылысы мен пайдаланылуы сәтсіз аяқталды. Көлік жүктемесі күтілетін деңгейге жеткен жоқ және ол мемлекеттің жобадағы үлесін қайтадан сатып алуға және концессионердің кірісіне кепіл беруге әкеліп соқты.

Қазақстанда көлік және энергетика салаларында жобаларды іске асыру кезінде концессия шартының негізінде МЖӨ-нің келісімшарттық нысанын қолдану бойынша заңнамасы толығымен қалыптасты және ол бойынша аз да болса тәжірибесі бар. Сонымен бірге алғашқы инфрақұрылымдық жобалардың (жинақтаушы зейнетақы қорларының активтерін тарту арқылы жүзеге асырылған) тәжірибесі жобалардың қаржылық-экономикалық есептеулерін пысықтау қажеттігін көрсетті.

МЖӨ тетігі бойынша қоғамдық маңызы бар жобаларды одан әрі сәтті іске асыру үшін Қазақстанда МЖӨ-тің оң да, сәтсіз де әлемдік тәжірибесін ескеріп осы саладағы құқықтық және институционалдық

негізді жетілдіруді жалғастыру керек.

Келешекте 2013 жылдың 26 маусымындағы №590 Жаңа бюджет саясатының тұжырымдамасына сәйкес МЖӨ-тің жаңа тетіктері енгізіліп, олардың қолдану аясы кеңейтілетін болады, бұл өз кезегінде бюджетке жүктемені азайтуға және мемлекеттік қаржының тұрақтылығын нығайтуға ықпал етеді. Сонымен бірге концессиялық жобаларды іске асыру шеңберінде мемлекет қабылдайтын концессиялық міндеттемелердің көлемін айқындау мәселесі аса өзекті болады.

Әдебиеттер тізімі

Варнаский В.Г. Государственно-частное партнерство в здравоохранении: международный опыт// Научный журнал «Управление здравоохранением», №26. – Россия, 2010

Зусман Е., Корнев М. «Контракты жизненного цикла: pro et contra»// Ежедневник «Экономика и жизнь» №11. – Россия, 2012

Исследование «О чем молчат бухгалтерские книги? Подводные камни частно-государственного партнерства в Центральной и Восточной Европе» - CEE Bankwatch Network, ноябрь 2008

Постановление Правительства Республики Казахстан от 29 июня 2011 года № 731 «Об утверждении Программы по развитию государственно-частного партнерства в Республике Казахстан на 2011 - 2015 годы и внесении дополнения в постановление Правительства Республики Казахстан от 14 апреля 2010 года № 302»

Указ Президента Республики Казахстан от 26 июня 2013 года № 590 «Об утверждении Концепции новой бюджетной политики Республики Казахстан»

Allen K. «Doubling down: PFI becomes «PF2»»// Financial times. - December 5, 2012

Market Update «Review of the European PPP Market in 2012»// European PPP Expertise Centre. – Luxembourg, 2013

Norman J. «Why we should celebrate the death of PFI»// The Telegraph, 2011.

Dutch PPP projects data website:

<http://www.ppp-projektDatenbank.de/index.php?id=10>

Financial Times Blogs:

<http://blogs.ft.com/ftdata/tag/economics/>

АҚША АУДАРУ ЖҮЙЕЛЕРІ: ШАРТТАРЫ ЖӘНЕ ПАЙДАЛАНУДАҒЫ ҰСЫНЫСТАР

Ниязова Д.А. – Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі Төлем жүйелері департаментінің басқарма бастығының орынбасары

Қазіргі заманғы күнделікті өмірде әрбір адам оның ішінде тауарлар мен қызметтер үшін төлем жасағанда немесе ақысыз негізде ақша аударғанда басқа тұлғаға ақша жіберу қажеттілігімен соқтығысады. Қазақстанның қаржы қызметтері нарығында банктер мен «Қазпошта» АҚ ақша аудару жүйелерінің кең ассортиментін ұсынады. Бұл ретте ақша аудару жүйесін таңдағанда біріншіден қызметтерді ұсыну шарттарын біліп алу және өзіңді ықтимал жағымсыз жағдайлардан

қауіпсіздендіру қажет.

Қазақстанда ел ішінде де, сол сияқты шет елге де ақша аударымдарын жүзеге асыру үшін банктер немесе «Қазпошта» АҚ қызметтерін пайдалануға болады. Бұл ретте клиенттерге ақша аударымын банкішілік жүйе бойынша, сол сияқты ақша аударудың сыртқы жүйелері арқылы жүзеге асыру ұсынылуы мүмкін.

Ақша аударымын банкішілік жүйе бойынша жүзеге асырғанда банктер мен «Қазпошта» АҚ ақшаны өздерінің жүйелерінің ішінде бір қалада орналасқан филиалдан (есеп айырысу-кассалық бөлімшеден) басқа қаладағы филиалға жібереді.

Ақша аударудың сыртқы жүйелері арқылы жер шарының кез-келген нүктесіне ақша аударуды жүзеге асыру мүмкін. Бұл жүйелердің агенттері қаржы ұйымдары, сондай-ақ басқа делдалдар бола алады. Қазақстанда халықаралық ақша аудару жүйелері арқылы ақша аудару бойынша қызметтерді ақша аудару жүйелерімен агенттік келісімдер жасасқан немесе жүйелердің тікелей операторлары болып табылатын екінші деңгейдегі банктер және «Қазпошта» АҚ ұсынады.

Халықаралық ақша аудару жүйелерінің қызметі халықаралық стандарттарға, атап айтқанда 2007 жылғы қаңтарда Халықаралық есеп айырысу банкінің Төлем және есеп айырысу жүйелері жөніндегі Комитеті және Дүниежүзілік банк әзірлеген Ақша қаражаттарының халықаралық аударымдары бойынша қызмет көрсетудің жалпы қағидаттарына негізделеді. Аталған қағидаттар халықаралық ақша аудару жүйелері операторларының сенімді және тиімді қызметін қамтамасыз етуге, бәсекеге қабілеттілікті және көрсетілетін қызметтердің қол жетімділігін арттыруға бағытталған. Ақша аудару қызметін көрсету бойынша бес негізгі қағидатты бөледі: 1) ақша аудару бойынша операциялардың ашықтығы және тұтынушыны қорғау; 2) төлем жүйесі инфрақұрылымын көрсетілетін қызметтердің тиімділігін арттыру бағытында жетілдіру; 3) қажетті, сенімді құқықтық және нормативтік базамен қамтамасыз етілуі; 4) нарықтық бәсекелестік үшін жағдайлар жасау; 5) тәуекелдерді басқарудың тиісті нұсқаулықтары мен практикасының болуы.

Бұл ретте мемлекеттік органдар ақша аудару жүйелерінің операторлары аталған қағидаттарды жүзеге асыру үшін қажетті іс-әрекеттер қабылдауы тиіс. Осыған қатысты ақша аудару жүйелері операторларының Жалпы қағидаттарды жүзеге асыруының бағалау критерийлерін әзірлеген және олардың қызметіне тиісті талдау жүргізген Ресей Федерациясы Орталық Банкінің тәжірибесі пайдалы. Жүргізілген талдаудың нәтижесі бойынша Ресей Федерациясының Орталық Банкі банк шотын ашпай жеке тұлғалардың тапсырмасы бойынша шет елдерге, оның ішінде ақша аудару жүйелері арқылы ақша қаражаттарын аударуды жүзеге асыратын кредиттік ұйымдарға ұсынымдар әзірледі, мұнда қызметтер нарығының ашықтығын және тұтынушыны тепе-тең қорғауды қамтамасыз ету бойынша бірінші қағидатқа қатысты шарттар көрсетілген.

Бұл қағидат клиенттердің қандай да бір ақша аударымын жүзеге асыруға ең ыңғайлы жүйені

таңдауы үшін негізгі болып табылады. Осылайша, ақша аударымын жүзеге асыру үшін қаржы ұйымына келгенде қызметті көрсету бойынша ең толық ақпарат немесе түсініктемелер, оның ішінде аумағында ақша аударымы төлене алатын шет елдердің тізбесін, аударымды жүзеге асыруға болатын ақша аудару жүйелерінің тізбесін, ақша аударымын жүргізудің уақыты, комиссиялық сыйақының мөлшерлері, ақша аударымын алушыға хабарланатын конфиденциалдық деректер (аударымның бақылау нөмірі, кодты сөз) туралы мәліметтерді алу ұсынылады.

Сонымен қатар қызметтерді ұсыну шарттары туралы ақпаратты: ақша аударымы сомасының шектеулері, ақша аударымының оны алушыға күніне төлене алатын ең көп сомасының мөлшері (мұндай ақпарат болғанда), аударымның жіберу және алу валюталарындағы сомасы, алушыға оның пайдасына ақша түскені жайлы хабарлау мүмкіндігі туралы ақпаратты алу маңызды болып табылады. Сондай-ақ ақша аударуға тапсырманы қайтару, кері шақыру шарттарымен және пікірсайыс туғызатын жағдайларды шешу әдістерімен танысу қажет.

Мәселен, Қазақстанның банктері және «Қазпошта» АҚ өздерінің клиенттеріне Western Union, Faster, Contact, Золотая корона, Жедел Почта, Блиц, Unistream, Анелик, Әлемдік почталық одақ жүйесі, Лидер, MoneyGram, Coinstar Money Transfer, Open Way, Migom, Caspian Money Transfer, IntelExpress, Азия Экспресс халықаралық жүйелері арқылы ақша аударымдары бойынша қызметтер ұсынады.

2012 жылы халықаралық ақша аудару жүйелері арқылы жіберілген ақша аударымдарының жалпы көлемі 248,2 млрд. теңге сомасында 2 285,3 мың транзакцияны құрады. Бұл ретте Қазақстанның аумағында 44,1 млрд. теңге сомасына 692,3 мың транзакция (ХААЖ арқылы төлемдердің жалпы санынан 30,3% және жалпы сомасынан 17,8%) жүргізілді. Халықаралық ақша аудару жүйелері арқылы шет елдерге 204,1 млрд. теңге сомасына 1593,0 мың транзакция жіберілді.

Сондай-ақ Қазақстан нарығында карточкаларды пайдалана отырып ақша аударымын жүзеге асыруға болатын VISA International, MasterCard Worldwide, American Express International, China Union Pay сияқты төлем карточкаларының халықаралық жүйелері қызмет етеді.

Қазақстанның ақша аударымы бойынша қызметтер көрсететін қаржы ұйымдары туралы мәліметтер, сондай-ақ олар пайдаланатын ақша аудару жүйелері Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің сайтында «Төлем жүйелері» бөлімінде ұсынылған. Қызметтерді көрсету шарттары, оның ішінде қолданылып жүрген тарифтер туралы егжей-тегжейлі ақпаратты банктер мен «Қазпошта» АҚ сайттарынан алуға болады.

Мысалы, Western Union жүйесі арқылы ел ішінде ақша аударымдары бойынша тарифтер аударым сомасына байланысты теңгеде 400 теңгеден 3800 теңгеге дейін және одан жоғары¹, АҚШ долларында 6 АҚШ долларынан 66 долларға дейін және одан жоғары, ТМД елдеріне – теңгеде және АҚШ долларында

¹Ақша аударымының сомасы ұлғайған сайын соманың әрбір интервалы үшін комиссиялық сыйақының қосымша сомасы есептеледі.

аударым сомасына байланысты 1%-дан 1,7%-ға дейін (минимум 450 теңге немесе 3 АҚШ доллары), алыс шет елдерге – тағы аударым сомасына байланысты теңгеде 1300 теңгеден 12 145 теңгеге дейін және одан жоғары, АҚШ долларында 13 АҚШ долларынан 301 долларға дейін және одан жоғары құрайды. Орта есеппен алғанда халықаралық ақша аудару жүйелері арқылы ақша аударымы бойынша қызметтерге тарифтер шамамен 2-3% құрайды.

Төлем жүйесінің инфрақұрылымын жетілдіру бойынша екінші қағидат көрсетілетін қызметтерге қол жетімділік желісін кеңейтуге, басқа елдерде серіктестердің кең желісінің болуына, жүйенің операциялық сенімділігін және қауіпсіздігін жақсартуға бағытталған. Ақша аударымдарының негізгі қатысушылары ақша жіберуші, алушы, ақша аударымы бойынша қызмет көрсететін қаржы ұйымдары және жүйе операторы болып табылады. Бұл ретте қаржы ұйымдары және жүйе операторы хабарлама беру және есеп айырысуды жүзеге асыру бойынша процестердің сенімділігін қамтамасыз етуі қажет, бұған клиенттер тапсырмаларының уақтылы орындалуы тәуелді болады. Жүйеде есеп айырысулар әр төлем құжаты жеке өңделетін жалпы негізде немесе ірі халықаралық ақша аудару жүйелерінде ең қолданбалы болып табылатын кіріс және шығыс төлем хабарламаларының клирингі арқылы нетто-негізде жүзеге асырыла алады. Көрсетілетін қызметтерге қол жетімділік пунктері елдердің заңнамасына байланысты ерекшеленуі мүмкін. Мәселен, жоғарыда көрсетілгендей, Қазақстанда халықаралық ақша аудару жүйелеріне қол жетімділік пунктері болып тек банктер мен «Қазпошта» АҚ, олардың филиалдары мен бөлімшелері қызмет етеді. Шет елдерде қол жетімділік пунктері ретінде тек қаржы ұйымдары ғана емес, сондай-ақ сауда нүктелері де қолданыла алады.

Ақша аударымдары жүйелерінің тиімді дамуы үшін жеткілікті нормативтік және құқықтық базаның болуы қажет. Бұл ретте екпін бәсекелестік ортаны құруға, ақшаны жылыстатуға және терроризмді қаржыландыруға жол бермеуге бағытталуы тиіс. Қазақстанда халықаралық ақша аудару жүйелері бойынша ақша аударымдары қызметтерін тек банктер мен «Қазпошта» АҚ ғана көрсете алады деген талап қаржы тәуекелдерін реттеу, оның ішінде ақшаны жылыстату және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл мақсатында белгіленген болатын. Аударым операциялары (ақша аударымдары қызметтері) қаржы ресурстарын шоғырландыруға байланысты және тиісінше капиталдың сәйкес деңгейі бар, құрылымға, қандай да бір операцияларды жүргізу тәртібіне белгіленген талаптарды орындайтын ұйымдармен жүргізілуі тиіс. Бұл ретте банктер мен «Қазпошта» АҚ олардың бөлімшелері арқылы ақша аударымдарын жүргізгенде тиісті қорғау мен тексеруді қамтамасыз ету үшін жеткілікті ресурстарға ие.

Нарықтық бәсекелестік үшін жағдайлар жасау бойынша төртінші қағидат бөлігінде жүйелердің операторлары мен олардың агенттері арасындағы келісім қатынастарында ақша аударымы бойынша қызмет ұсыну құқығы агентке тек ол басқа жүйелер арқылы ақша аударымдары бойынша қызмет ұсынбаған жағдайда ғана берілетіндігін көздейтін

ерекше құқықтың сақталу шартының болмағаны дұрыс болып табылады. Бұл шарт бәсекелестікті шектеуі және ақша аударымдары жүйелері нарығының дамуын әлсіретуі мүмкін.

Ақша аударымдары жүйесінің тиімділігі қаражаттарды жоғалту, клиенттердің тапсырмаларын уақтылы орындамау мүмкіндігіне әкеліп соғуы мүмкін тәуекелдерді басқару деңгейіне де тәуелді болады. Бұл ретте келесідей негізгі қаржы тәуекелдерін бөледі: қатысушылардың, оның ішінде агенттердің міндеттемелерін орындамауға байланысты өтімділік тәуекелі және кредиттік тәуекел, нарықтық тәуекел (қаржы құралдары нарықтық құнының, шетел валюталары бағамдарының жағымсыз өзгеруі нәтижесінде шығындардың пайда болуы). Бұл ретте нарықтық тәуекелді басқару жүйеде ағымдағы айырбастау бағамының үстінен жіберуші тапсырма берген кезде төлеуі тиіс маржаның бекітілген мөлшерін белгілеу есебінен немесе комиссиялық ақылардың бекітілген мөлшерін белгілеу арқылы қамтамасыз етілуі мүмкін.

Қолданылатын байланыс арналарының, бағдарламалық қамтамасыз етудің және өзге де жабдықтың сенімділігі, резервтік арналар/серверлерді пайдалану, тұрақты мониторинг рәсімдері жүйенің жұмысындағы техникалық қателерге байланысты операциялық тәуекелдердің төмендеуіне мүмкіндік туғызады.

Құқықтық тәуекелді басқару үшін біріншіден, елде ақша аударымдары жүйелері нарығының дамуы үшін жеткілікті нормативтік құқықтық базаның болуы, сондай-ақ жүйе операторы мен оның агенттері арасында барлық қажетті шарттарды, құқықтар мен міндеттерді, пікірсайыс туғызатын жағдайларды қарау рәсімдерін ескере отырып келісімдер жасалуы қажет.

Сонымен қатар, кейінгі кездері технологиялардың белсенді дамуына, көрсетілетін қызметтер аясының кеңеюіне байланысты алаяқтық тәуекеліне және оған тәуелді жүйенің беделін жоғалту тәуекеліне көп көңіл бөлініп жатыр. Атап айтқанда әлемдік тәжірибеде, сондай-ақ Қазақстанда халықаралық ақша аударымдары жүйелерін пайдаланумен алаяқтық схемалардың өсуі байқалуда.

Алаяқтық схемаларын пайдаланғанда алаяқтар ақша алу үшін оларда ақша аударымы, оның ішінде ақша алушының деректері туралы ақпарат болған жағдайда алушының жеке басын куәландыратын құжаттарды қолдан жасауы мүмкін.

Осыған байланысты, жүргізіліп отырған ақша аударымы туралы мәліметтердің толық конфиденциалдылығын сақтау қажет (ақша аударымы немесе оның егжей-тегжейі туралы ақпаратты алушы тек ақшаның нақты алушысына ғана бере алады).

Бұл ретте жүйелердің операторлары бұл тәуекелдерді болдырмау/төмендету бойынша тиісті жұмыстар жүргізеді. Атап айтқанда, аударымның бақылау нөмірін немесе кодты сөзді пайдалану қолданылады, тиісті ақпарат жүйелер операторларының сайттарында орналастырылады, мысалы, Western Union сайтында алаяқтықтан қорғаудың әдістері сипатталған жеке бөлім ұсынылған. Сондай-ақ мүмкін болатын алаяқтық іс-әрекеттер және ақша аударымы бойынша ақпаратты қорғау әдістері туралы ескерту ақпараты халықаралық ақша аудару

жүйелері арқылы ақша аударымы бойынша қызметтер көрсететін банктер мен «Қазпошта» АҚ сайттарында орналастырылады.

Сонымен бірге ақша аударымдары жүйелерінің операторлары және олардың агенттері келесідей ескерту шараларын сақтау қажеттілігі жайлы атап өтеді:

- ақша аударымы жүйелері арқылы танымайтын адамдарға ақша жібермеу;

- шындыққа ұқсамайтын тартымды болып көрінетін мәмілелерден немесе ұсыныстардан сақтану;

- жұмысқа орналасу үшін жарна, лотереялық және өзге де ұтысты алу үшін алымды төлеу ретінде ақша жібермеу;

- Интернет-аукционда сатып алынған тауарларға ақы төлеу үшін ақша аударымдары жүйелерін пайдаланбау;

- танымайтын адамдарға аударымды жіберуге өтініштің көшірмесін жібермеу;

- ақша аударымдарын оларды алудан көп уақыт бұрын, мысалы, шет елге сапар жоспарлағанда жібермеген дұрыс, ақша аударымдары қызметтері аударымды 10-15 минут ішінде алуға мүмкіндік береді;

- аударымды жіберу/алу қажеттілігі жайлы банк тұлғасының атынан түскен қоңырауларға/электронды хабарламаларға жауап қайтармау.

Қорыта келе, халықаралық ақша аудару жүйелері нарығының олардың ыңғайлылығы, сенімділігі және төлемдерді жүргізу жылдамдығына орай дамуын атап өткен жөн. Бұл ретте Қазақстан аумағында қолданылып жүрген заңнаманың талаптарына

сәйкес халықаралық ақша аудару жүйелері арқылы ақша аударымдары бойынша қызметтерді тек Қазақстан Республикасының екінші деңгейдегі банктері мен «Қазпошта» АҚ-на ұсынады. Сонымен қатар, қандай да бір ақша аударымы жүйесін таңдау үшін клиенттерге оның қызмет ету ерекшеліктері туралы толық ақпаратты, оның ішінде тарифтер, айырбастау бағамы, ақша аударымын жүзеге асыру және қайтару рәсімдері туралы мәліметтерді ұсыну қажет. Ақша аударымдары жүйелерінің тиімділігі мен қауіпсіздігі жеткілікті нормативтік құқықтық базаның болуымен, сенімді инфрақұрылыммен, бәсекеге қабілеттілікті дамыту үшін жағдайлар жасаумен, сондай-ақ тәуекелдерді басқарудың қажетті нұсқаулығы мен практикасының болуымен қамтамасыз етіледі, бұл қызметтер көрсету сапасын және тұтынушыларды, оның ішінде алаяқтық операцияларынан қорғау деңгейін арттыруға мүмкіндік туғызады.

«Әдебиеттер тізімі»

1. «Общие принципы оказания услуг по международным переводам денежных средств» есебі материалдарының аудармасы, Ресей Федерациясы Орталық Банкінің «Платежные и расчетные системы» басылымында жарияланған, 10-шығаарылым, 2008 жылғы тамыз;

2. Ресей Федерациясы Орталық Банкінің «О рекомендациях кредитным организациям, осуществляющим переводы денежных средств по поручению физических лиц без открытия банковского счета в зарубежные страны, в том числе через системы денежных

переводов» 08.06.2011 жылғы № 85-Т хаты.

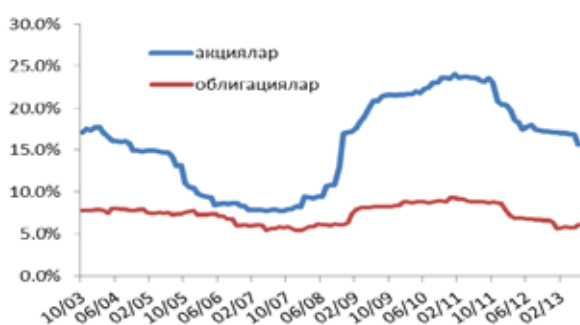
АКТИВТЕРДІ ТӘУЕКЕЛ ПАРИТЕТІ НЕГІЗІНДЕ БӨЛҮДІ МОДЕЛДЕУ

Мухаметов И.Н. – Монетарлық операциялар департаментінің бас маман-талдаушысы,
Вахидов Б.А. – Монетарлық операциялар департаментінің жетекші маман-талдаушысы

Инвестор активтерінің бөлінуін қалай оңтайландыру керек? Активтер құнын айқындаудың белгілі моделінің (CAPM) барлық инвесторлардың тәуекел бойынша өздерінің артықшылықтарына сәйкес күтетін кірісінің негізінде портфель құруы қажет екендігі туралы тұжырымы бұл сұрақтың стандартты жауабы болып табылады. Алайда осы жылдары активтерді бөлудің жаңа тәсілі, яғни тәуекел паритеті (RiskParity) кеңінен қолданыла бастады, ол инвестицияларды тәуекел деңгейіне дейін әртараптандыру отырып, барынша оңтайлы портфельге қол жеткізуді көздейді. Бұл мақалада біз осы тәсілдің жалпы сипаттамасын беріп, көбіне орталық банктер, тәуелсіз және зейнетақы қорлары институционалды инвестор болатындардың активтерін инвестициялау үшін оны практикада қолданудың мүмкіндіктерін табуға тырысамыз.

Тәуекел паритеті (RP) портфельдерді дәстүрлі түрде бөлу, мысалы, 60%-ы акциядан және 40%-ы облигациядан² тұратын портфель әрбір активті инвестициялық портфельді жалпы тәуекелін салу тұрғысынан жеткілікті түрде әртараптандырылмаған болып табылатын қадағалаудан басталады. Акциялардың облигацияларға қарағанда өте құбылмалылығы болуынан (1-суретті қараңыз), акцияларды мұндай портфельдің тәуекеліне салу облигациялар салымынан капиталды бөлудің 60/40 тепе-теңдігіне қарағандағы мөлшерінен көп мөлшерде басым болады.

1-сурет. Акциялар мен облигациялардың жылдық көрсетудегі құбылмалылығы, %-бен

Дереккөзі: Bloomberg, авторлардың есебі. Құбылмалылық MSCIWorld (акциялары) және BarclaysGlobalAggTreasures (мемлекеттік облигациялар) индексі құбылмалылығының 36 айлық жылжымалы стандартты ауытқуы негізінде есептелді.

²Көптеген шетелдік зейнетақы қорлары портфельдерінің инвестициялардың кейбір үлесін қоса отырып, осыған ұқсас

³Тәуекел паритетінің және левераждың экономикалық негіздемесінің теориясымен толығырақ танысу үшін CliffordS.Asness, AndreaFrazzini, LasseH. PedersenLeverageAversionandRiskParity, 2012 CFAINstitute қарауға болады

Тәуекел тұрғысынан алғанда, мұндай портфель нашар әртараптандырылған, себебі портфель кірістілігінің іс жүзінде бүкіл вариациясы акциялар кірістілігінің вариациясымен түсіндіріледі.

RP қарапайым шешім ұсынады: капиталдың аллокациясы бойынша емес, жеке активтің портфельдің жалпы тәуекеліне салымы бойынша әртараптандыруды, яғни салынған тәуекелдің, мысалы, акциялардың портфельдің жалпы тәуекеліне салымы облигациялар тәуекеліне тең болатындай етіп бөлінуін ұсынады. Мұндай тәсіл капиталды тәуекелі жоғары инвестицияларға бөлгеннен гөрі, тәуекелі төмен активтерге көбірек бөлуді көздейді. Бөлудің мұндай қағидатының агрессиясының төмен екендігі түсінікті, бірақ, әдетте, бір тәуекелі жоғары кірістілік дәстүрлі 60/40 портфелімен салыстырғанда күтілетін аз кірістілікті көрсетеді.

RP инвесторлар бұл мәселені портфель тәуекелін қажетті деңгейге дейін өзгеру жолымен күтілетін кірістілікті ұлғайту үшін тәуекелі теңдестірілген портфельдің леверажын қолдану арқылы шешеді. Леверажды қолданудың өз тәуекелдерінің болатынына қарамастан, бізде енді екі стратегияның ең жақсысы бар: портфель тәуекелдер бойынша теңдестірілген және қажетті тәуекел деңгейін бақылай отырып, қажетті кірістілікті алу мүмкіндігі бар. Бұл ретте, кейбір зерттеулер көрсетіп отырғандай, леверажы бар RP портфельдерде дәстүрлі портфельдердің кірістілігін³ басып өсу үрдісі бар. Бұл стратегияның тиімділігін тексеру үшін Anderson жұмысында (2011) сипатталған әдіснама негізінде эмпириялық талдау жүргізілді.

Әдіснама

Тәуекелдер паритетінің портфелін леверажсыз қалыптастыру үшін құбылмалылық шарасы ретінде талдауда активтердің қарастырылып отырған кластарын білдіретін индекстер кірістілігінің жылжымалы 36 айлық терезесінің стандартты ауытқуы алынды. Сондықтан да формальды түрде і активі құбылмалылығының бағасы t уақыты кезеңінде былайша болады:

$$\hat{\sigma}_{i,t} = \text{std}(r_{i,t-36}, \dots, r_{i,t-1})$$

Бұл ретте әрбір активтің салмағы:

$$\omega_{i,t} = k_t \hat{\sigma}_{i,t}^{-1}$$

ретінде есептеледі, мұндағы,

$$k_t = \frac{1}{\sum_i \hat{\sigma}_{i,t}^{-1}}$$

Онда RP портфельдің кірістілігі:

$$r_{u,t-s} = \sum \omega_{i,t} r_{i,t-s}$$

ретінде бағаланады. Леверажы бар RP портфель үшін оның тәуекел деңгейін салыстырылатын активтің немесе портфельдің тәуекеліне сәйкес келтіру үшін левераж коэффициентін есептеу қажет

құрылымы аздаған вариацияларымен, мысалы балама

$$l_t = \frac{\hat{\sigma}_{v,t}}{\hat{\sigma}_{v,t}}$$

мұндағы,

$$\hat{\sigma}_{v,t} = \text{std}(r_{v,t-36}, \dots, r_{v,t-1})$$

және

$$\hat{\sigma}_{i,t} = \text{std}(r_{v,t-36}, \dots, r_{v,t-1})$$

а $r_{v,t}$ - t уақытында салыстырылатын активтің немесе портфельдің кірістілігі. Ондайда леверажы бар RP портфельдің салмағы мынадай формуламен есептеледі:

$$w_{i,t}^* = l_t w_{i,t}$$

Ал леверажы бар RP портфельдің кірістілігі төмендегіше бағаланады:

$$r_{i,t} = \sum_i w_{i,t} r_{i,t} + \sum_i (l_t - 1) w_{i,t} (r_{i,t} - b_t)$$

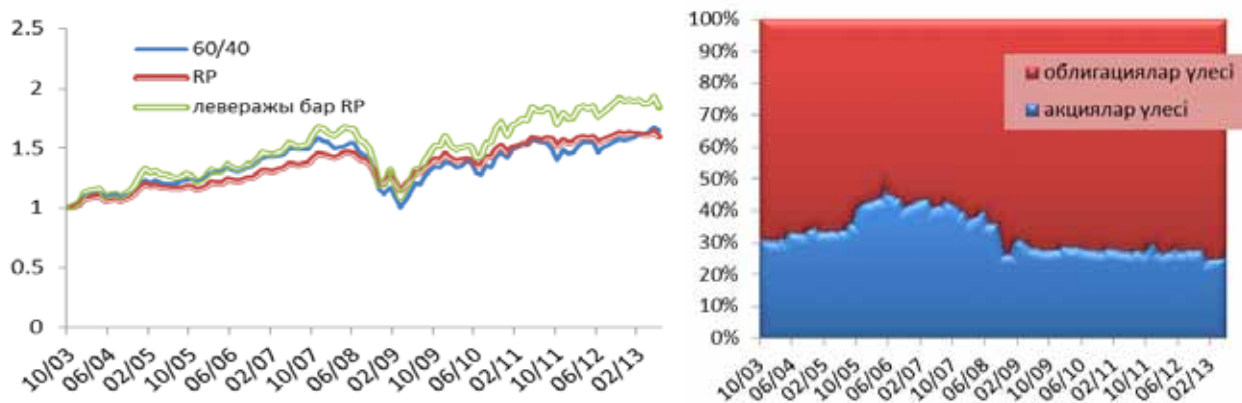
$$= \sum_i w_{i,t} r_{i,t} + \sum_i (w_{i,t}^* - w_{i,t}) (r_{i,t} - b_t)$$

мұндағы, b_t - t уақыты кезеңінде леверажды қаржыландыруға арналған қарыз қаражатының мөлшерлемесі.

Эмпириялық талдау

Акциялардың репрезентациясы үшін MSCIWorld ауқымды акцияларының индексі, облигациялар үшін BarclaysGlobalAggTreasuries ауқымды қазынашылық облигацияларының индексі, қарыз қаражатының мөлшерлемесін есептеу үшін – доллар қорларына 3-айлық LIBOR мөлшерлемесі алынды. Соңғы 10 жылдық кезеңдегі барлық деректер Bloomberg жүйесінен алынды.

2-сурет. Дәстүрлі портфельмен және активтерді RP бөлу үлесімен салыстырғанда RP кумулятивті кірістілігі

Дереккөзі: Bloomberg, авторлардың есебі. Барлық портфельдер ай сайын қайта теңдестірілді.

Леверажсыз RP стратегияның соңғы 10 жылда дәстүрлі портфельдің төмен пайыздық мөлшерлемелерінің дағдарыстан кейінгі кезеңдегі кірісінен айтарлықтай кем болмай, тіпті асып кеткенін есептеулер көрсетіп отыр. Кірістілік арасындағы үлкен айырма акциялар үдемелі қарқынмен өскен ғаламдық экономиканың экономикалық өсу шыңының кезеңінде болды. Облигациялар көп шоғырланған RP портфельдің

экономиканың өсу кезеңінде кірістілігі бойынша кейін қалу үрдісі болуы керек. Алайда, кірістілік пен тәуекел теңгерімі тұрғысынан алғанда, RP портфель талданып отырған бүкіл кезеңде айтарлықтай оңтайлы болды. Леверажды пайдалану мүмкіндігі болған кезде RP инвестор тәуекелді айтарлықтай көтерместен, дәстүрлі портфельмен салыстырғанда неғұрлым жақсы кірістілікке қол жеткізе алады.

1-кесте.

Бааланған портфельдердің күтілетін тәуекелі мен кірістілігінің көрсеткіштері

	60/40	RP	леверажы бар RP
Жылдық көрсетудегі орташа кірістілік, %-бен	5,7%	5,1%	7,2%
Жылдық көрсетудегі тәуекел, %-бен	10,8%	7,9%	12,6%
Шарп коэффициенті (кірістілік/тәуекел)	0,52	0,64	0,56

Дереккөзі: авторлардың есебі

RP портфельдегі акциялардың орташа салмағы алдыңғы ғаламдық қаржы дағдарысы кезінде ең төменгі 25%-дық мәнімен шамамен 30%-ды құрады. Бұл нәтижені ҚР Ұлттық қорының инвестицияларымен салыстырсақ, оның жинақтау портфелінің эталондық бөлінуі 20% акциялардан/80% облигациялардан тұрады.

Төмен пайыздық мөлшерлемелердің айтарлықтай ұзаққа созылған дағдарыстан кейінгі кезеңде мұндай құрылымның өзін-өзі ақтағанын атап өткен жөн. Соған қарамастан, пайыздық мөлшерлемелер қозғалысының тренді ауысқан және ғаламдық экономикалық белсенділік жақсарған жағдайда, Ұлттық қордың активтерін бөлуді акциялар немесе

тәуекелге сәйкес түзетілген кірістілігі жоғарырақ басқа активтер көлемін ұлғайту жағына қарай теңдестіруге болады.

Артықшылығының анық екендігіне қарамастан, паритет тәуекелі стратегиясының кемшіліктері де бар. Мысалы, Lovel (2010) және Foresti (2010) жұмыстарында левераждың инвестор портфельіне леверажды қаржыландыруға жұмсалатын шығындарды өзгермелі болуы, қарыз қаражатының инвесторға қол жетімді болуы сияқты жаңа тәуекелдер туындататындығы көрсетілген. Сонымен қатар леверажды пайдалану шекті оқиғалардың (tail event) әсерін, мысалы, өтімділік дағдарысы туындаған кезде қиындатуы мүмкін. Сондай-ақ RP портфельдеріндегі активтердің ба-сым класының о бастан тәуекелінің төмен болуына байланысты облигациялардың құралдар кірістілігі

мөлшерлемесінің ұзақ уақыт төмендеуі режимінің белгіленген кірістіліктен оның ұзақ мерзімді көтерілу фазасына ауысуынан кейін жоғары кірістілікті алу қабілеті дау туғызады. Осыған орай қисынды сұрақ туындайды – қосымша қаржы көзіне жүгінбей және экономикалық режимдердің инвестициялық портфельге ауысуының әсерін барынша азайта отырып, RP портфельдің сапасын жақсартуға бола ма?

Экономикалық циклдің режимдері экономикалық өсудің ұлғаюы/төмендеуі және инфляцияның ұлғаюы/төмендеуі түріндегі 4 комбинация тұрады. Бұл ретте мұндай макроэкономикалық ауыспалылардың өзгеруі активтердің әрбір класының дерлік қозғалысын түсіндіріп бере алады. Тәуекелге, экономикалық режимдерге байланысты түрлі активтерге қарай түзетілген кірістіліктің стильдендірілген тәуелділігі төменде берілген.

3-сурет. Активтер тиімділігін экономикалық режимге қарай салыстыру

Дереккөзі: WellingtonManagement International Ltd.

Диаграммдан көрініп тұрғандай, RP тәсілінің негізінде түзетілген, бірақ бір акциядан немесе облигациядан тұратын портфельдің өзі, экономикалық циклдің барлық фазасында толыққанды оңтайлы бола алмайды. Акциялар тәуекелдің жоғары, инфляцияның төмен болған кезінде тиімді, ал облигациялар, әдетте, экономиканың өсу қарқыны және инфляция төмен болып, монетарлық билік экономиканың белсенділігін пайыздық мөлшерлемелерді төмендету жолымен ынталандырығысы келген кезде жақсы көрсеткіш көрсетеді. Әрине, инвестициялардың мұндай құрылымы инфляцияның көтерілу тәуекеліне байланысты, бұл портфельге алтын, инфляцияға индекстелген облигациялар, дамушы елдердің облигациялары сияқты құралдарды қосу арқылы етелуі мүмкін.

Осылайша, институционалды инвесторлардың активтері, атап айтқанда Ұлттық қордың активтері үшін экономикалық циклдің фазалары бойынша тәуекелдерді бөлудің паритеті қағидатын қолдана отырып, инфляциялық хеджі немесе инфляция ұлғайған кезде өсу әлеуеті бар активтерді инвестициялық бөлу құрамына қосу тәуекелдер мен кірістілік тұрғысынан алғанда айтарлықтай орнықты инвестициялық портфель құрайтынын белгілі бір дәрежедегі сенімділікпен айтуға болады. Мұндай портфель ұзақ мерзімді кірістілігі жағынан рекордтар орнатпаса да, сыртқы экономикалық ортаның бірде-бір ахуалының институционалды инвесторлардың активтеріне айтарлықтай теріс әсер ете алмайтынына кепілдік береді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

Clifford S. Asness, Andrea Frazzini, Lasse H. Pedersen “Leverage Aversion and Risk Parity”, 2012 CFA Institute

Foresti, Steven J., and Michael E. Rush. “Risk-Focused Diversification: Utilizing Leverage within Asset Allocation.” Wilshire Consulting, February 11, 2010.

Robert M. Anderson, Stephen W. Bianchi, Lisa R. Goldberg “Will My Risk Parity Outperform?” November 10, 2011

Lovell, Christopher A. “Risk Parity: In the Spotlight after 50 Years” NEPC, March 2010

Wellington Management International Ltd презентациясы. “Risk Parity” March, 2013

БАНКТЕРДІҢ КАПИТАЛЫНА ҚОЙЫЛАТЫН РЕТТЕУШІЛІК ТАЛАПТАРДЫҢ ОЛАРДЫҢ ЭКОНОМИКАНЫ КРЕДИТТЕУ БОЙЫНША БЕЛСЕНДІЛІГІНЕ ЫҚПАЛЫ

Сығаева Ә.Е., Қаржылық тұрақтылық департаментінің Қаржы ұйымдарының тәуекелдерін кешенді бағалаудың методологиясы басқармасы, бас маман-талдаушы

Капиталға қойылатын реттеушілік талаптарды күшейтудің кредиттеу азаюы нәтижесіндегі елдегі экономикалық белсенділікке кері әсеріне қатысты тоқтамайтын пікірталастар осы салада көптеген зерттеулер жүргізуді туындатады. Осы мақала Англия Банкінің зерттеу жұмыстары негізінде қазақстандық банктердің капиталына талаптардың күшеюі және олардың экономиканы кредиттеу бойынша белсенділігінің өзара байланысын анықтауға бағдарланған. Алынған нәтижелер ағылшын банктері сияқты қазақстандық банктер үшін де банктік кредиттеу мен капиталға талаптарды күшейтудің теріс өзара байланысын дәлелдеді. Осы нәтижелер Қазақстандағы кредиттеудің асыра өсуін тежеу үшін қажетті қарсы циклдық капитал буферінің мөлшерін айқындауға мүмкіндік берді.

Әлемнің банк жүйесінің даму тарихы және орын алған қаржы дағдарыстары банктердің капиталын реттеудің тұрақты және тиімді әдістерін құру қажеттілігін сан рет дәлелдеді. Банктің капиталы ең алдымен оның тұрақтылығының көрсеткіші болып табылады және барлық ықтимал шығындарды жабуға маңызды рөл атқарады. Ал жеткіліксіз капитал мөлшері банктің дәрменсіздігіне, ал одан кейін оның банкроттығына әкелуі мүмкін. АҚШ-та 1840 жылы банктер капиталының деңгейіне қойылатын талаптар 50%-ға дейін барды, бұл ретте банк секторындағы тәуекелдерді басқару жүйесінің дамуы, сондай-ақ депозиттерге кепілдік беру жүйесін енгізу банктің дефолты ықтималының төмендеуіне әкелді және 1940 жылдың ортасынан бастап капиталға реттеушілік талаптарды 6-8%-ға дейін төмендетуге мүмкіндік берді. (Berger, Herring, Szegö, 1995).

Алған сабақтарды ескере отырып, және

дағдарысқа жол бермеу мақсатында банктік қадағалау жөніндегі Базель комитеті 1990 ж.ж. басында банктердің қызметін реттеудің бірыңғай стандарттарын әзірлей бастады. Сонымен бірге капиталға қатаң талап қоюдың банктердің кредиттік қызметіне және, тиісінше, елдің экономикалық белсенділігіне кері әсері туралы айтыстар да тоқтаған емес. Мәселен, Bernanke өзінің 1983 жылдағы зерттеулерінде банк кредиттері қорландырудың аз ауыстырылатын көздері болып табылатынын және соның нәтижесінде макроэкономикалық белсенділікте маңызды рөл атқаратынын айтады. Ол 1930ж.ж. өндірістің айтарлықтай төмендеуіне Ұлы Депрессия кезеңінде көптеген банктердің дәрменсіздігі ықпал етті деген қорытындыға келеді (Bernanke, 1983).

Капиталға реттеушілік талаптарды күшейту банктің бизнесті жүргізу тактикасына әсерін тигізуі мүмкін, өйткені мәжбүрлі капиталдандыру не пайданы жинақтау мен акционерлер тарапынан ақша салу, не тәуекелі бар активтер деңгейін төмендету арқылы жүзеге асырылады. Банктер үшін корпоративтік секторға кредит беру кредиттердің ең тәуекелі жоғары санаты болып табылатындықтан, оларды шектеу, тиісінше, елдегі экономикалық белсенділікке де әсерін тигізеді. Сондай-ақ, пайданы жинақтау мақсатында банктер кредиттеудің құнын көтеруі мүмкін, бұл өз кезегінде кредиттерге деген сұранысты төмендетуге және экономикалық өсудің баяулауына әкелуі мүмкін. Алайда, банктердің капиталына қатаң реттеушілік талаптарды қою банктің дефолты ықтималын төмендетеді және оған тән тәуекелдердің орын алуына жол бермейді. Santomero және Watson (1977) аталған дилемманы банктердің капиталына реттеушілік талаптарды күшейткен кездегі «әлеуметтік шығасылардың» болуы деп анықтады. Олар банктер банкроттығының жағымсыз салдарын төмендету нәтижесіндегі қоғам үшін шекті пайда мен банк пен оның клиенттері арасындағы делдалдықтың төмендеуі нәтижесіндегі қоғамның шекті шығасылары арасындағы мүдделер қайшылығын белгіледі.

Нәтижесінде, соңғы онжылдықтарда экономистер бүкіл әлемде банктердің капиталына реттеушілік талаптардың олардың экономиканы кредиттеу бойынша белсенділігіне әсерін айқындау жөнінде көптеген әртүрлі зерттеулер жүргізді. Мысалы, Francis және Osborne (2009) Ұлыбританияда 2002 жылы капиталға талаптарды 1 пайыздық тармаққа көтеру төрт жыл өткен соң кредиттер ұсынысының 1,2%-ға, тәуекелі бар активтер көлемінің 2,4%-ға төмендеуіне әкелетінін эмпирикалық тәсілмен айқындады. Оның үстіне, 1997, 2001 және 2003 жылдары капиталдың қарсы циклдық буферін әрбір жылы бір пайыздық тармақ мөлшерінде енгізуді симуляциялау нәтижесінде 2007 жылдың аяғына қарай жалпы кредиттеу көлемінің және тәуекелі бар активтер көлемінің тиісінше 5,2% және 10,2%-ға төмендейтінін көрсетті. Авторлар капиталға көтеріңкі реттеушілік талаптардың әлемдік қаржы дағдарысының басына Ұлыбританияның банктеріне қомақты капитал буферін қамтамасыз еткені, сондай-ақ капиталдың қарсы циклдық буферінің кредиттеудің жалпы көлемінің қысқаруында маңызды рөл атқаратыны туралы пікірге келеді (Francis, Osborne, 2009).

Сондай-ақ, Англия банктерінің сарапшылары капиталды макропруденциялық реттеудің кредиттер ұсынысына әсерін айқындау бөлігінде зерттеу жүргізді. Зерттеу авторлары банктер капиталына реттеушілік талаптар мен олардың кредиттеу бойынша белсенділігі арасында айтарлықтай теріс өзара байланысы анықталғанын айтады. Бұл ретте, ағылшын реттеушісі реттейтін банктердің кредиттеуін төмендетуге әкелетін капиталға күшейтілген талаптар, Ұлыбританияда жұмыс істейтін, бірақ ағылшын реттеушісі реттемейтін шетелдік банктердің филиалдары үшін қосымша кредиттеу арнасын ашып береді. (Aiyar, Calomiris, Wieladek, 2012).

Дегенмен, барлық сарапшылардың аталған жайттарға көзқарастары бірдей емес. Швейцария Ұлттық Банкінің сарапшысы Bertrand (2000) капиталға реттеушілік талаптардың несиелік портфельдің тәуекелі деңгейіне әсері шамалы деп санайды және Швейцария банктері үшін тәуекелі бар активтерді біртіндеп төмендетуге қарағанда, пайданы жинақтау және капиталды шығару капиталдандырудың неғұрлым арзандау жолы болып табылатынын айтады. Сол сияқты, американдық банктер үшін капиталдың жай-күйі кредитті беру туралы шешім қабылдауда рөлі өте төмен, өйткені кредиттер ұсынысының деңгейін көбінесе экономикалық белсенділік пен кредиттеуге сұраныс айқындайды (Verrosipide, Edge, 2010).

Осы мақаланың мақсаты қазақстандық банктердің капиталына реттеушілік талаптардың, олардың экономиканы кредиттеу деңгейіне ықпал ету деңгейін айқындау болып табылады. Өзара байланысын бағалау Англия Банкінің «Does macroprudential leak? Evidence from a UK policy experiment» (Aiyar, Calomiris, Wieladek, 2012) зерттеулері негізінде, сондай-ақ авторлардың біреуінің әдістемелік көмегін тартумен жүргізілді.

Ағылшын банктерінің капиталын реттеудің ерекшелігі әрбір банк үшін жеке тұрақты негізде қайта қаралып отыратын капитал деңгейіне ең төменгі талапты (trigger ratio) белгілеу болып табылады. Бұл ретте реттеуші, сондай-ақ капиталдың «белгіленген» деңгейін айқындайды, ол ең төменгі мәннен жоғары болады және реттеуші оны ұстанып отыруды ұсынады. Англия Банкінің сарапшылары өз зерттеуінде 1998 жылдан бастап 2007 жылға дейінгі кезеңдегі тоқсандық деректерді пайдаланады. Көрсетілген кезеңде ағылшын банктерінің капиталына ең төменгі талаптар тәуекелі бар активтерге қатысты 8%-дан 23%-ға дейін өзгеріп отырды. Бұл ретте капиталға талаптардың шамалы өзгерулері зерттеуде қаралмаған. Нәтижесінде банктердің көбінде талаптар қаралатын кезең ішінде нөл немесе бір рет қана өзгерген және тек 35 банкте ғана өзгерістер екі және одан көп рет болған.

Зерттеу жұмысының авторлары төменде келтірілген талаптар сақталған кезде капиталға талаптардың өзгеруі банктердің кредиттік белсенділігіне әсер етеді деп анықтады:

(i) банк капиталын ұлғайту салыстырмалы түрде қымбат болып табылады;

(ii) капиталға реттеушілік талаптар шектеу болып табылады (binding constraint);

(iii) кредиттердің баламалы қорландыру көздерімен ауыстыруға болатындығы шектеулі.

Қаржылық емес секторға кредит беру банктік кредиттеу ретінде қаралды. Бұл ретте авторлар кредиттер ұсынысына сондай-ақ кредиттерге сұраныс та ықпал етуі мүмкін екенін көрсетеді. Осыған байланысты авторлар теңдеуге кредиттеуге сұранысты бақылайтын мынадай ауыспалы шамаларды қосады:

- сол сектордағы жеке банктің үлесін ескере отырып сараланған әрбір секторды кредиттеудегі пайыздық өзгерістердің сомасы (*Zit*);

- банктік кредиттеудің жиынтық өсімі мен әрбір банк үшін ерекшеленетін көрсеткіш арасындағы айырма *Zit* (*Adjusted Z*);

- капиталға талаптың өзгеруіне *Zit* көрсеткішінің регрессия қатесі (*Residual Z*).

Капиталға талаптардың кредиттеу деңгейіне ықпалын бағалау үшін тіркелген әсерімен пул моделінің 5 нұсқасы құрылды. Бірінші регрессия кредиттерге сұранысты бақылауды ескерусіз есептелді. Екіншісінде, үшіншісінде және төртіншісінде кредиттерге сұранысты бақылайтын, жоғарыда көрсетілген ауыспалы мәндер ескерілді. Ал бесінші регрессияға ЖІӨ өсуі және басқа да банктік көрсеткіштер енгізілді, сондай-ақ кредиттерге сұраныстың ең маңызды және статистикалық жағынан елеулі көрсеткіші пайдаланылды (*Residual Z*). Нәтижелер капиталға талаптардың өзгеруі мен кредиттеу деңгейінің арасындағы өзара байланысы теріс екенін, атап айтқанда капиталға реттеушілік талаптарды 100 базистік тармаққа күшейткен кезде, ағылшын банктерінде кредиттеу деңгейі 9 пайыздық тармаққа төмендейтінін көрсетті.

Қазақстандық банктердің капиталына реттеушілік талаптардың өзгеруі кредиттеу деңгейіне әсерін бағалау тәуелсіз ауыспалы мәндер ретінде қосымша банктік көрсеткіштерді қосуды есептемегенде, толығымен Англия Банкінің зерттеулеріне сәйкес жүргізілді. Уақыт қатарына 2006 жылдан бастап 2012 жылдың басына дейінгі 27 қазақстандық банктің деректері⁴ кірді. Бұл ретте қазақстандық банктердің капиталына реттеушілік талаптардың өзгеруі қаралатын кезең ішінде жеке банктің мәртебесі не барлық банктер үшін заңнамалық талаптардың өзгеруі нәтижесінде орын алды.

Банктік кредиттеудің өсуіне әсер ететін факторлар ретінде мынадай ауыспалы мәндер белгіленді:

- капиталға реттеушілік талаптардың өзгеруі, атап айтқанда банктердің активтері бойынша сараланған банктер капиталына талаптардың орташа мәнінің өзгеруі (*Average change*);

- кредиттеуге сұранысты бақылайтын ауыспалы мәндер (*Zit*, *Adjusted Z*, *Residual Z*⁵);

- ЖІӨ өсімі (*GDP growth*);

- капитал жеткіліктілігі коэффициентінің нақты мөлшері (*Capital ratio*);

⁴Статистикалық деректер көзі – Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі

⁵Мультиколлинеарлық проблемасын болдырмау мақсатында модельде ең жоғары сапалық сипаты бар бір көрсеткіш пайдаланылады.

- буфердің мөлшері (капиталдың нақты деңгейінің ең төменгі мәнінен артуы (*Buffer*));
- банк активтеріне тәуекелдер деңгейі бойынша сараланған активтердің ара қатынасы (*RISK ratio*);
- кредиттер бойынша нақты пайыздық мөлшерлемесі (*Real interest rate*);
- пайыздық спрэд (*SPREAD*);
- «ірі банк» жалған ауыспалы мәні (*BIG*);
- «шетел банкінің еншілес ұйымы» жалған ауыспалы мәні (*SUB*).

Кейбір көрсеткіштердің өзгеруі кредиттеу ұсыныстары деңгейіне бірден әсер етпейтіндіктен, жоғарыда келтірілген тізімнің бірінші үш ауыспалы мән моделде үш лагпен пайдаланылды.

Модельдің нәтижелері капиталға талаптарды 1%-ға көтерген кезде кредиттеудің өсуі 0,92 пайыздық тармаққа төмендейтінін көрсетеді (1-кестедегі 5-баған).

Кредиттеудің өсуімен теріс өзара байланысын активтердің жалпы сомасына банктердің тәуекелі бар активтердің ара қатынасы да көрсетеді. Бұл ретте ЖІӨ 1%-ға өсуі кредиттеу өсуінің 4,07 пайыздық тармаққа ұлғаюына әкеледі.

Кредиттеуге сұранысты бақылайтын ауыспалы мән, модель нәтижесіндегі Residual Z кредиттеудің өсуімен оң байланысын көрсетеді. Сонымен бірге, кредиттеудің өсуіне оң әсерін банктің мөлшері де тигізеді, сондай-ақ кредиттеудің өсуі мен банк мәртебесінің, егер ол шетелдік болса, арасындағы жағымсыз өзара байланысы да белгіленді.

1-кесте. Модельдің нәтижелері

	1	2	3	4	5
Average change (summed lags)	0,4708	-0,0651	-0,2384	-0,2973	-0,9292
(probability)	(0,21)	(0,8147)	(0,5051)	(0,3648)	(0,0626)
Demand variable (summed lags)		4,9743	2,2379	4,8982	1,3358
(probability)			(0)	(0)	(0,01)
		Zit	Adjusted Z	Residual Z	Residual Z
GDP growth (summed lags)					4,0783
(probability)					(0)
Capital ratio					-0,2679
(probability)					(0,1843)
Buffer (summed lags) (probability)					-
RISK ratio					-0,4284
(probability)					(0,0289)
Real interest rate					0,0679
(probability)					(0)
SPREAD					-0,0503
(probability)					(0,2657)
BIG (dummy variable)					0,4949
(probability)					(0,0003)
SUB (dummy variable)					-0,1516
(probability)					(0,0202)

Баяндалған нәтижелерді ескере отырып, қазақстандық банктердің капиталын реттеу тәжірибесі Англия Банкінің зерттеу нәтижелерін растайды деген қорытынды жасауға болады: капиталға реттеушілік талаптарды күшейтудің салдары ретінде қазақстандық банктер өздерінің кредиттеу бойынша белсенділігін төмендетеді. Алынған нәтижелер Қазақстанда кредиттік дүрбелең кезеңінде кредиттеудің асыра өсуін тежеу және, тиісінше, қаржы циклын бәсеңдету мақсатында банктердің капиталына реттеушілік талаптардың қажетті деңгейін айқындауға мүмкіндік берді. Қазақстандық тәжірибеге Базель III стандарттарын ендіру шеңберінде модельдің нәтижелері талабы дүрбелең кезеңінде енгізілетін капиталдың қарсы циклдық буферінің мөлшерін айқындауға арналған кешенде пайдаланылды (толығырақ 2012 жылға арналған Қазақстанның қаржылық тұрақтылығы туралы есептен көруге

болады). Осылайша капиталдың қарсы циклдық буферін енгізу түрінде капиталға талаптарды күшейту қазақстандық банктерге дүрбелең кезеңінде капиталды ұлғайтуға мүмкіндік береді, ал капиталға талаптарды күшейтуден кейінгі кредиттеудің өсуінің төмендеуі банк дефолты ықтималын мейлінше азайтуға ықпал етеді.

Әдебиеттер тізімі:

- Aiyar S., Calomiris Charles W., Wieladek T., «Does macroprudential leak? Evidence from a UK policy experiment», Working Paper No.445, Bank of England, 2012
- Berger Allen N., Herring Richard J., Szegö Giorgio P. «The Role of Capital in Financial Institutions», Working Paper No.95-01, Wharton, 1995
- Bernanke Ben S., «Non-Monetary Effects of the Financial Crisis in the Propagation of the Great Depression», The American Economic Review, 1983
- Berrospide Jose M., Edge Rochelle M., «The Effects

of Bank Capital on Lending: What Do We Know, and What Does it Mean?», Finance and Economics Discussion Series Divisions of Research & Statistics and Monetary Affairs Federal Reserve Board, 2010

Bertrand R., «Capital requirements and bank behaviour: empirical evidence for Switzerland», Swiss National Bank, 2000

Francis W., Osborne M., «Bank Regulation, Capital and Credit Supply: Measuring the Impact of Prudential Standards», Occasional Paper No.36, UK Financial Services Authority, 2009

Santomero, A., Watson R., «Determining an optimal capital standard for the banking industry» Journal of Finance, 1977

ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫНДАҒЫ ЭКОНОМИКАНЫҢ ЖӘНЕ БАНКТІК СЕКТОРДЫҢ ДАМУ ЖАҒДАЙЫ

Барлыбаев М.М. – Ұлттық Банкі Шығыс Қазақстан филиалының директоры

Осы мақалада Шығыс Қазақстан облысының әлеуметтік-экономикалық даму қорытындылары мен 2012 жылғы банктік сектор жұмысының көрсеткіштері қаралады.

Шығыс Қазақстан облысы ұлттық экономикада жетекші аймақтардың бірі болып табылады, бұл заманауи банктік қызметтердің әр түрлілігін және қол жетімділігін талап етеді, сонымен қатар банктік

сектордың даму факторы болып табылады. Облыс банктерінің филиалдарындағы кредиттер бойынша берешектер, депозиттер көлемі бойынша Шығыс Қазақстан облысы республика өңірлерінің арасында бірінші бестікке кіреді.

Шығыс Қазақстан облысы өзінің өркендеу өрісінің негізін қалайтын маңызды факторларға ие – тиімді географиялық орналасу жағдайы, тау-кен өнеркәсібі мен металлургиялық өндіріс үшін минералды шикізаттың бай қоры, түсті металлургия мен металл өңдеу саласындағы елеулі технологиялық әлеует, орман және энергия ресурстары, біліктілігі жоғары кадрлар.

Облыстың әлеуметтік-экономикалық даму қорытындылары негізгі көрсеткіштердің серпінді өсуін көрсетеді, олар 1-кестеде келтірілген.

1-кесте

Шығыс Қазақстан облысының әлеуметтік-экономикалық дамуының негізгі көрсеткіштері

Көрсеткіштердің атауы	Жылдар				
	2008	2009	2010	2011	2012
Жалпы аймақтық өнім, млрд. теңге	890,0	983,1	1244,1	1624,3	1761,1
Өнеркәсіптік өндіріс көлемі, млрд. теңге	470,2	492,1	641,3	822,9	965,7
Ауыл шаруашылығының жалпы көлемі, млрд. теңге	110,2	165,0	153,1	202,2	229,8
Сыртқы сауда айналымы, АҚШ млн. долл.	3140	2700	2916	3685,5	4868,9
Негізгі капиталға инвестициялар, млрд. теңге	161,4	139,2	144,7	241,6	263,4
Меншік кірістер түсімдерінің көлемі, млрд. теңге	42,5	42,2	45,4	52,9	61,5
Орта айлық жалақы, теңге	48293	53496	61388	73677	84872
Жұмыссыздықтың жалпы деңгейі,%	6,4	6,4	5,7	5,2	5,1
Тұтыну бағаларының индексі,%	110,5	105,7	108,1	107,1	106,1

2012 жылдың қорытындылары бойынша жалпы аймақтық өнімнің көлемі (ЖАӨ) ағымдағы бағаларда 1761,1 млрд. теңгені құрады, республиканың ЖІӨ облыстың ЖАӨ үлесі 5,8% құрады. ЖАӨ құрылымында тауар өндірісінің үлесі 42%-ға жетті, қызметтер – 58%.

Бұл көрсеткіш көбінде өнеркәсіптік өндіріс, ауыл шаруашылығы, құрылыс, сауда, көлік және байланыс, кәсіпкерлік қызметі көлемдерінен қалыптастырылды.

Бүгінгі күні өнеркәсіптік өндірісте түсті металлургия жетекші сала болып қалады, аймақтың жалпы әлеуетінде оның үлес салмағы 52%-ды құрайды және оның барлық өнімі дерлік экспортқа арналған. Сонымен қатар машина құрастыру мен металл өңдеу, орман және ағаш өңдеу, жеңіл және тамақ өнеркәсібі, электрэнергетика салалары, агроөнеркәсіп кешені жеткілікті деңгейде дамуда.⁶ Өнеркәсіптік өндірістің өсуі байқалған республиканың 13 аймағының ішінде Шығыс Қазақстан облысында өнеркәсіптік өнімнің физикалық көлемінің индексі елеулі орын алды – 117,9%, орта республикалық көрсеткіштен 17,2%-ға жоғары. Өнеркәсіптік кәсіпорындар мен өндірістер 965,7 млрд. теңгеге өнім (тауарлар, қызметтер) шығарды, бұл өндірістің республикалық көлемінде 5,7%-ды құрады. Өнеркәсіптік өндірістің өсуін өңделетін өнеркәсіп қамтамасыз етті, ол 131,5%-ды құрады (жедел деректер бойынша). Тазартылған

алтын мен күміс, тазартылған мыс, жеңіл автокөліктер және өсімдік майының өндірісі артты.⁷

Облыстың өнеркәсіптік кәсіпорындарында жаңа технологияларды ендіру бойынша тұрақты жұмыс жүргізіледі, өнімдердің жаңа түрлері игерілуде және өңделетін өнеркәсіп кәсіпорындарында өзгерістер ендірілуде. Қазақстан Республикасының үдемелі индустриалық-инновациялық дамуының 2010-2014 жылдарға арналған Бағдарламасын іске асыруға бағытталған индустриализациялау картасына облыс бойынша 43 инвестициялық жоба кірді, жалпы құны 634 млрд. теңге, оның ішінде 2 жоба республикалық көлемде. Үш жыл ішінде Индустриализация картасы шеңберінде 195,4 млрд. теңгеге 29 инвестициялық жоба енгізілді. 2012 жылдың қорытындылары бойынша жалпы құны 40,8 млрд. теңгеге 8 жоба іске асырылды. 2013 жылы жалпы сомасы 141,0 млрд. теңгеге 5 инвестициялық жобаны іске асыру жоспарланып отыр.⁸

Аймақтың индустриалды-инновациялық инфрақұрылымының белсенді қолданылатын элементтерінің бірі – Кен-металлургиясы жабдықтарының конструкторлық бюросы. Кәсіпорын конструкторлық-технологиялық құжаттаманың 45 түрін әзірледі, тәжірибелік үлгілер мен бұйымдардың 36 түрін дайындады.⁹

⁶Шығыс Қазақстан облысының 2012 жылғы әлеуметтік-экономикалық паспорты.

⁷Қазақстан Республикасының Статистика бойынша Агенттігі.

⁸Шығыс Қазақстан облысының әкімі Б.М. Сапарбаевтың 2012 жылғы есебі.

⁹Шығыс Қазақстан облысының әкімі Б.М. Сапарбаевтың 2012 жылғы есебі.

Ауыл шаруашылығы жалпы өнімінің (11,9%) өндіріс көлемінің үлес салмағы бойынша Шығыс Қазақстан Республикамызда 4-орын алады. Сүт өндірісі (15,4%) көлемінің үлес салмағы бойынша облыс елімізде бірінші орында, ет (13,7%) – екінші, жүн (12,2%) – төртінші, жұмыртқа (3,7%) – сегізінші. Ауыл шаруашылығының жалпы ауыл шаруашылық өнімінің көлемі 2012 жылы 229,8 млрд. теңгені құрады, ауыл шаруашылық өнімінің физикалық көлемінің индексі (ФКИ) – 106,3%, оның ішінде мал шаруашылығы – 103,3%, өсімдік шаруашылығы – 111,1%. Ауыл шаруашылығының ФКИ бойынша облыс республикамызда 2-орында, оның ішінде мал шаруашылығының ФКИ бойынша – бірінші орында, өсімдік шаруашылығының ФКИ бойынша – екінші орында. Облыстың агроөнеркәсіптік кешенінің дамуында озық тұрған – мал шаруашылығы (көлемі 64,4%).

Облыс кәсіпорындары мен ұйымдары 2012 жылғы қаңтар-желтоқсанда 118,1 млрд. теңге жалпы сомасына құрылыс жұмыстарының көлемін орындады, бұл 2011 жылға қарағанда 18,3%-ға көп. Құрылыс жұмыстарының үшінші бөлігі (33%) облыс орталығы Өскемен қ. аумағында орындалды – 39,0 млрд. теңге, 13% – Семей қ., 11% – Риддер қ.

Жүк айналымы 11253,1 млн. ткм құрап, 2011 жылмен салыстырғанда 8,2%-ға көбейді. Жүк тасымалдау көлемінің өсуі автомобиль көлігімен қамтамасыз етілді, оның үлес салмағы жүк айналымы көлемінде 99,8%-ды құрады.

Бөлшек сауда айналымының көлемі 2012 жылы 427,5 млрд. теңгені құрады, бұл салыстырмалы бағаларда 2011 жылға қарағанда 18,4%-ға көп. Көтерме сауда айналымының көлемі 552,2 млрд. теңгені құрады.

Облыстың байланыс кәсіпорындары 2012 жылғы қаңтар-желтоқсанда қызметтерді 12991,1 млн. теңгеге сатты, бұл салыстырмалы бағаларда 2011 жылға қарағанда 3,8%-ға көп. Интернет (байланыстың жалпы кіріс көлемінен 29,8%), жергілікті телефон байланысы (31,9%), қалааралық және халықаралық телефон байланысы (19,9%) байланыс қызметтерінің кірісі өсуінің негізгі көздері болып табылады.

2012 жылғы қаңтар-желтоқсанда инвестициялық салымдардың көлемі 263,4 млрд. теңгені құрады, бұл 2011 жылға қарағанда 3,6%-ға көп. Республикалық инвестициялар көлемінде Шығыс Қазақстанның үлесі 4,8%-ды құрады.

Облыс бойынша сыртқы сауда айналымы 2012 жылдың қорытындылары бойынша 32%-ға өсіп, 4868,9 млн. АҚШ долларын құрады, оның ішінде экспорт 29%-ға өсіп, 3831,1 млн. АҚШ доллары, импорт – 1037,8 млн. АҚШ доллары, 47%-ға өсті. Сауда балансының сальдосы 2793,3 млн. доллар сомасында оңды орын алды.

Экспорт құрылымында өңделмеген мырыш басым болды – экспорттың жалпы көлемінен – 27%, тазартылған мыс – 17%, өңделмеген алтын – 13%, өңделмеген күміс – 13%, өңделмеген қорғасын – 8%, титан – 6%.

Импорт құрылымында ең көп үлес салмағы машиналар мен жабдықтарға келеді – 48%, химиялық өнеркәсіп өнімі – 18%.

Соңғы үш жылда облыстың тұтыну нарығында инфляциялық процестердің бәсеңдеуі байқалады. 2012 жылдың қорытындылары бойынша Шығыс Қазақстан облысындағы тұтыну бағаларының индексі 106,1%-ды құрады, бұл орта республикалық деңгейден 0,1 пайыз тармаққа жоғары және 2011 жылғы ұқсас көрсеткіштен 1%-ға төмен.

Халыққа арналған қызметтер инфляция деңгейіне ең көп үлес қосты (109,2%), тауарлардың азық-түлік тобына 6,0%-ға бағалардың өсуі тіркелді, азық-түлік емес тауарларға – 3,4%.

Бағалар өсуін тежеу мәселесі облыстың жергілікті атқару органдарының бірінші кезектегі міндеттеріне жатады және олардың тұрақты бақылауында. 2012 жылы 719 азық-түлік жәрмеңкелері өткізілді, облыста 4 768 меморандум жасалды, оның ішінде ірі өндірушілермен және көтерме сатушылармен – 91, ауыл шаруашылық өндірушілерімен – 215, сауда объектілері және сауда желілермен ең төменгі 10%-дан артық емес үстемеақы қолдану туралы – 4462. Әлеуметтік маңызды азық-түлік тауарларының бағасын тұрақтандыру және өсуіне жол бермеу мақсатында аймақтық тұрақтандыру қорына 739,8 млн. теңге сомасына азық-түлік тауарлары сатып алынды, көкөніс-жеміс өнімі 500 тоннаға жуық сатылды, бакалея тобындағы тауарлар – 700 тонна.

2012 жылы мемлекеттік бюджетке түскен түсім 159,9 млрд. теңгені құрады, орындалуы – 103,4%, жоспардан тыс 5,3 млрд. теңге түсті. Облыс бюджетіне 61,5 млрд. теңге кіріс түсті, болжам 103,2%-ға орындалды. 2013 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша облыс бюджетінің шығыс бөлігі 228,9 млрд. теңге сомасына орындалды немесе есепті кезеңдегі қаржыландырудың жиынтық жоспарының 99,4%.

Облыстың әлеуметтік жағдайы халықтың ақша кірісінің өсуімен сипатталады. Бұл ретте Шығыс Қазақстан облысының орта статистикалық азаматының бір айдағы кірісі республика бойынша орташа көрсеткіштерге қарағанда төмен. Жан басына шаққандағы халықтың орта номиналды ақша кірісі 2012 жылы 47160 теңгені құрады, бұл республикалық деңгейден 8,9%-ға төмен (51755 теңге). 2011 жылмен салыстырғанда өсу қарқыны номинал бойынша ақша кірісі 114,4%, ал нақты ақша кірісі 108,8%. 2012 жылғы қаңтар-желтоқсанда бір жұмысшының орта айлық номиналды еңбекақысы 84872 теңгені құрады (республика бойынша орташа – 101079 теңге), былтырғы жылдың ұқсас кезеңімен салыстырғанда 15,2%-ға өсті, нақты – 9,6%.

Аймақ нарығында, шаруашылық субъектілерінің қызметінде және халық өмірінде банк секторының маңызы зор. Қазіргі уақытта аймақта екінші деңгейдегі банктердің 30 филиалы жұмыс істейді, оның ішінде 16-ы – Өскемен қ., 14 филиал – Семей қ.. Оның 10 филиалы соңғы бес жыл кәлімінде ғана ашылды. Банк секторы дамуының негізгі көрсеткіштерінің серпінділігі 2-кестеде көрсетілген.

Шығыс Қазақстан облысының банктік секторы қызметінің негізгі көрсеткіштері

Көрсеткіштердің атауы	Жылдар				
	2008	2009	2010	2011	2012
ЕДБ филиалдарының саны, кезең соңындағы бірлік	28	27	28	30	30
Уәкілетті банктер мен уәкілетті ұйымдардың айырбастау пункттерінің саны, кезең соңындағы бірлік	275	244	222	238	240
Берілген кредиттер, кезең үшін млрд. теңге	124,7	100,1	124,7	194,9	250,6
Кредиттер бойынша берешектер көлемі, кезең соңына млрд. теңге	234,3	225,7	224,3	259,9	306,6
Депозиттер көлемі, кезең соңына млрд. теңге	72,0	89,7	108,1	137,4	166,3

Соңғы үш жылда кредит нарығында заңды және жеке тұлғалар тарапынан сұраныстың өсу қарқыны, белсенділіктің артуы байқалады. Егер жалпы алсақ 2012 жылы облыс банктерінің орта айлық кредиттер беруі 20,9 млрд. теңгені құрады, 2011 жылы – 16,2 млрд. теңге, 2010 жылғы 10,4 млрд. теңгеге қарсы, яғни алдыңғы жылға сәйкесінше жыл сайынғы өсу 29% және 56%. Тұтыну мақсаттарына халықты (жеке тұлғаларды) кредиттеу көлемдері қалпына келтірілуде. Осылайша, осы мақсаттарға 2012 жылы 68,7 млрд. теңге сомасына кредит берілді, 2009 жылғы 10,8 млрд. теңгеге қарсы (2007 жылы – 76,4 млрд. теңге). Құрылыс пен үй сатып алуға арналған кредиттеу көлемі біртіндеп қалпына келуде. 2012 жылы 18,3 млрд. теңге сомасына кредит берілді, 2009 жылғы 5,4 млрд. теңгеге қарсы (2007 жылы – 32,3 млрд. теңге).

Шығыс Қазақстан облысы берешектер көлемі бойынша Алматы, Астана қалалары мен Қарағанды облысынан кейін төртінші орында. 2012 жылдың соңында облыс банктерінде 306,6 млрд. теңге сомасында кредит бойынша берешек есептелді, оның ішінде 64,8 млрд. теңге сомасына шағын кәсіпкерлік субъектілері бойынша немесе жалпы сомадан – 21%. 2013 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша салалар бөлігінде кредиттер бойынша ең көп берешек экономиканың сауда (18,3%), өнеркәсіп (10,9%), құрылыс (5,5%) және ауыл шаруашылығы (3,8%) салаларына келеді. Кредиттер бойынша берешектер құрылымында ең көп бөлігін ұлттық валютадағы кредиттер алады – 89%, 1 жылдан артық өтеу мерзімі бар кредиттер – 83%, жеке тұлғалардың қарызы – 63%.

2007 жылдан бастап еліміздегі банк секторындағы проблемалардың бірі кредиттерді уақытылы қайтару мәселесі, бұл мерзімі өткен берешектердің артуына әсер етеді. Шығыс Қазақстан облысында кредиттер бойынша мерзімі өткен берешектер 2007 жылдың соңында 1,7 млрд. теңгеден 2013 жылғы 1 қаңтарда 29,4 млрд. теңгеге дейін немесе он жеті есе өсті, оның кредиттер бойынша жалпы берешектердегі үлесі 0,7%-дан 9,6%-ға дейін өсті. Аталған жағдай банктер тарапынан дағдарыс жылдарына дейінгі заемшыларға қойылатын талаптардың төмендігіне де байланысты болды және заемшылардың ағымдағы қаржы қиындықтарымен күрделенді. Заңды және жеке тұлғалар кредиттерді уақытылы өтемеуінің (немесе қайтармауының) негізгі себептері: іскерлік белсенділіктің төмендеуі, бизнестегі проблемалар, жұмыстан айырылу; заемшымен байланыс орнату мүмкіншілігінің жоқтығы (заемшы жасырынады); отбасылық және жеке жағдайлар.

Облыстағы депозит нарығының көрсеткіштері

2007-2008 жылдардағы қаржы дағдарысынан кейінгі халықтың банктерге және ұлттық валютаға деген сенімінің қалпына келгенін және өскенін көрсетеді. Бұл бірінші кезекте мемлекеттің жүргізіп отырған саясатына байланысты, яғни банктердің қаржы тұрақтылығын қамтамасыз ету, олардың салымшыларының мүдделерін қорғау, сонымен қатар Республиканың ақша-кредит саясатының тұрақтылығын қолдау.

Депозиттердің республикалық көлемінде Шығыс Қазақстан облысы республика аймақтарының ішінде Алматы, Астана қалалары мен Қарағанды облысынан кейін төртінші орында. 2013 жылдың басында облыс банктерінің филиалдарында 166,3 млрд. теңге көлемінде депозиттер есептелді, бұл 2000 жылғы деңгейден он төрт есе және 2008 жылғы деңгейден екі есе артық. Депозиттер құрылымында маңызды бөлігін ұлттық валютадағы салымдар алады – 77%, халық салымдары – 90%, бір жылдан артық сақтау мерзіміндегі салымдар – 54%.

2013 жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша Ұлттық Банктің Шығыс Қазақстан филиалында 240 айырбастау пункті тіркелді, оның ішінде 182 айырбастау пункті уәкілетті банктерге, 3-үі – «Қазпочта» АҚ-на және 55-і уәкілетті ұйымдарға тиесілі. 2012 жылдың қорытындылары бойынша ортамен облыстың айырбастау пункттерінде күнделікті халыққа 2,2 млн. АҚШ доллары, 15,5 млн. ресей рублі және 90 мың еуро сатылды. Облыстың айырбастау пункттерінде қытай юані және ағылшын фунт стерлингімен жасалатын операциялар белсенді жүргізілуде.

Осылайша, Шығыс Қазақстан облысы – инвестициялар салу бөлігінде Қазақстандағы тартымды аймақ мәртебесіне ие экономикалық дамыған аймақ. Негізгі қаржылық-экономикалық көрсеткіштер бойынша аймақта тұрақты оңды серпін бар, жұмыссыздық азаюда, халық кірістері артуда, сыртқы экономикалық байланыстар кеңеюде. Бұл Қазақстанның үдемелі индустриалық-инновациялық дамуының 2010-2014 жылдарға арналған Мемлекеттік бағдарламасы, сонымен қатар «Бизнестің жол картасы», «Жұмыспен қамту 2020», «Инвестор 2020», «Өнімділік 2020» және «Экспорт 2020», салалық бағдарламалар және аймақ аумақтарын дамыту бағдарламалары шеңберінде қабылданатын іс-шаралар нәтижесі болып табылады. Осының бәрі және ірі металлургиялық кәсіпорындардың болуы банктердің құрылымдық бөлімшелерінің желісін, банктік қызметтердің көптеген түрін және сапасын талап етеді. Сондықтан да Шығыс Қазақстан облысының экономикасы мен банктік секторының серпінді дамуы өзара байланысты.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Шығыс Қазақстан облысының әкімі Б.М. Сапарбаевтың 2012 жылғы есебі
2. Шығыс Қазақстан облысының 2012 жылғы әлеуметтік-экономикалық паспорты: <http://econvko.gov.kz/?menu=32>
3. Қазақстан Республикасының Статистика бойынша Агенттігінің сайты: <http://www.stat.kz>
4. Шығыс Қазақстан облысының Статистика Департаментінің сайты: <http://www.shygys.stat.kz>

ҚЫЗЫЛОРДА ОБЛЫСЫНЫҢ ТӨЛЕМ КАРТОЧКАЛАРЫ ЖӘНЕ ҚОЛМА-ҚОЛСЫЗ ТӨЛЕМДЕР НАРЫҒЫНЫҢ ЖАҒДАЙЫ

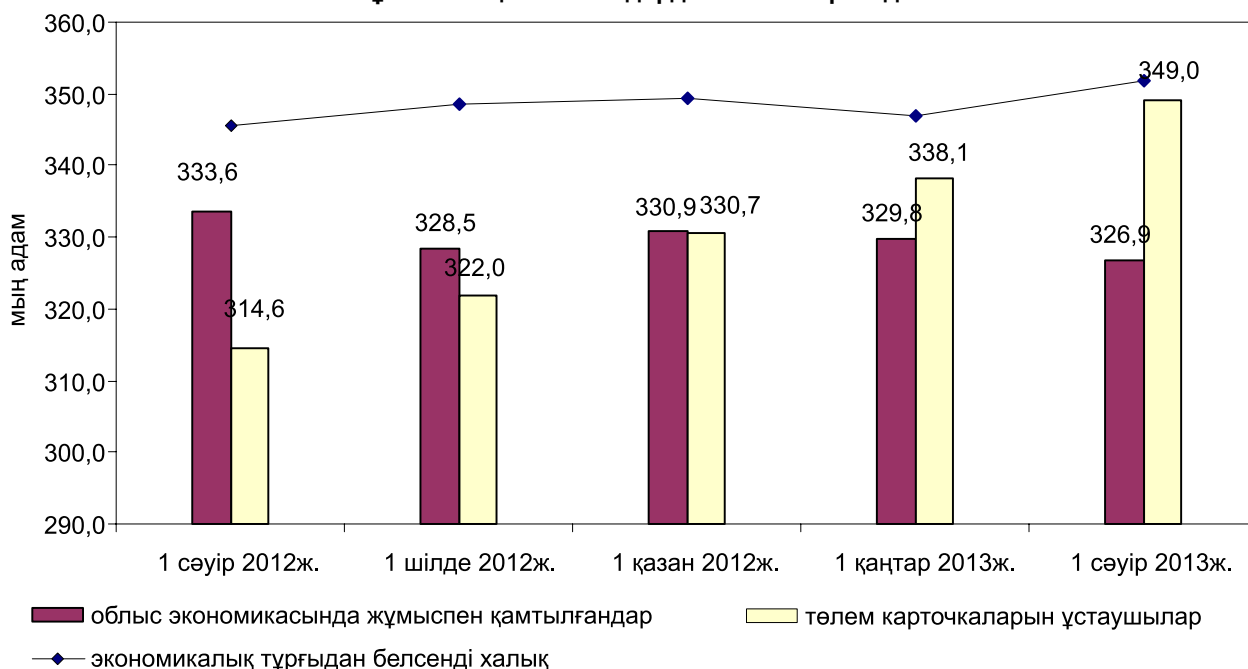
Кан А.А. – Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкі Қызылорда филиалының Валюталық операцияларды бақылау бөлімінің бастығы

Банктер маркетингтік белсенді саясаты, төлем карточкаларын пайдаланып банктік өнімдердің әмбебаптылығы мен міндеттерін кеңейту, қолма-қолсыз төлемдерді қамтитын заң жүйесін нығайту халық арасында төлем карточкаларын төлем инструментты есебінде пайдаланудың өсуіне әсер етеді.

Қазіргі уақытта Қызылорда облысы тұрғындарының 48%-ы төлем карточкаларын ұстаушылары болып табылады: соңғы жылдары (01.06.2012ж. мен 01.03.2013ж. аралығында) төлем карточкаларын ұстаушылардың орташа айлық өсімі 2,9 мың адамды құрады.

Экономикалық тұрғыдан белсенді халық саны бойынша (статистика агенттігінің мәліметтері бойынша 2013 жылдың 1 тоқсанында 351,7 мың адам) облыс экономикасында жұмыспен қамтылған әр адамға 1 төлем карточкасынан тиесілі (2013 жылдың 1 тоқсан қорытындысы бойынша 333,6 мың адам).

Төлем карточкаларын ұстаушылар мен облыс экономикасында жұмыспен қамтылғандарды салыстырғанда

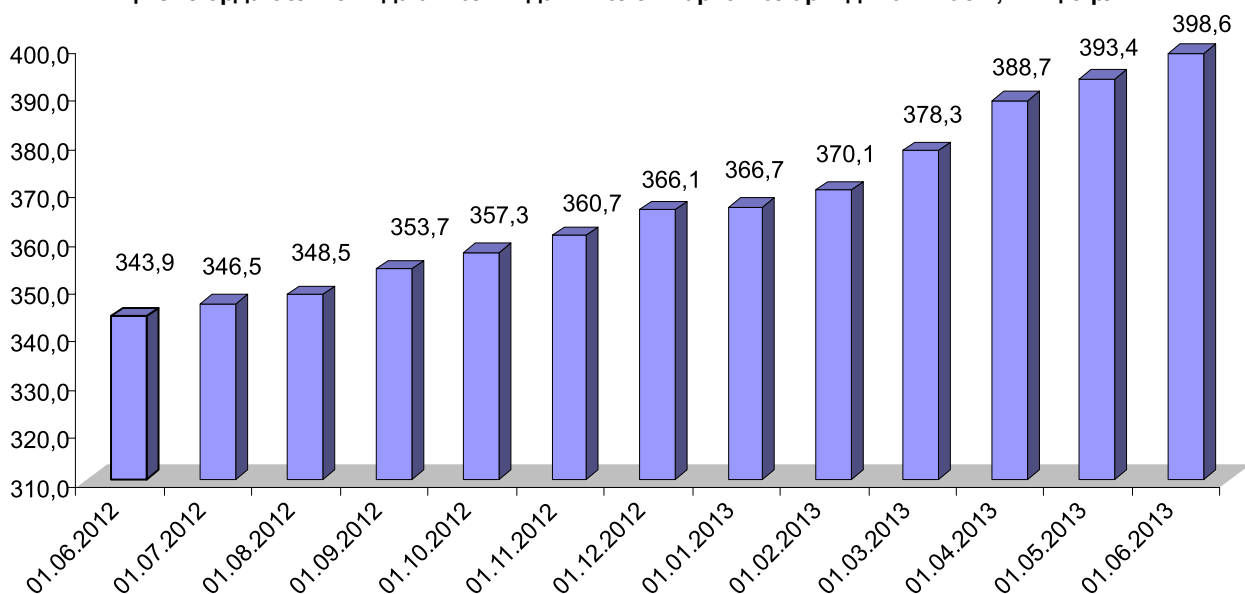
Қазіргі уақытта төлем карточкасын ұстаушылар саны облыс экономикасында жұмыспен қамтылғандар санынан артып отыр.

Жалпы 2013 жылдың 1 маусымы деңгейіне облыс аумағында 398,6 мың бірлік төлем карточкалары айналымда жүр. Осы көрсеткіш бойынша өсім бір

жылда (01.06.2013ж. 01.06.2012ж. деңгейіне) 15,9%-ды құрады.

Соңғы 12 айда облыста төлем карточкаларын қолданып, 204117,9 млн. теңгені құрайтын, 6502,6 мың операция жүргізілді (соның ішінде қолма-қолсыз төлемдерді қосқанда).

Қызылорда облысында айналымдағы төлем карточкалары динамикасы, мың бірлік

Қолма-қол ақша қаражаттарын алу операцияларының көлемі мен саны банк карточкаларын сауда-қызмет жүйесінде қолданылатын операциялар көлемі мен санына қарағанда пайдалану тенденциясы сақталуда.

Негізінде, облыста 6502,6 мың транзакцияның ішінде қолма-қол ақшаны алу бойынша 5199 мың

операция жүргізілді немесе жалпы транзакциялар көлемінің - 81,4%. Бұның себебі, алғашқыда, көптеген төлем карточкалары «жалақылық» болып табылады және төлем карточкаларын ұстаушылар тездетіп қолма-қол ақшаны алуға тырысады. Халықтың басты бөлігі күнделікті тауарларды төлем карточкасын қабылдайтын құралы жоқ базарлар мен арзан дүкендерде сатып алады.

Кесте 1

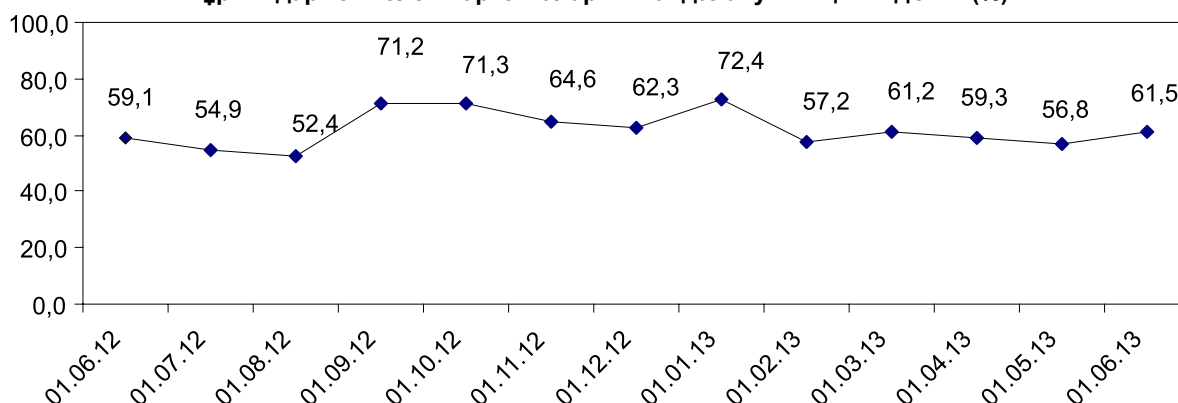
Төлем карточкалары нарығы құрылымының даму тиімділігі

	Төлем карточкалары (адам үшін 1 құралға (сауда мекемесі) шаққандағы карточкалар ұстаушыларының саны)		
	POS-терминалдар	Банкоматтар (банк киоскілерін қосқанда)	Сауда мекемелері
	1	2	3
Қызылорда облысы	712	1243	1666

Облыстың төлем карточкаларын қолданып жүргізілген операциялар құрылымның даму динамикасы оң сипатталады, негізінен, соңғы жылдары (01.06.2013 жылды 01.06.2012 жылмен

салыстырғанда) банкоматтар саны 1,3%-ға, банктік киосктер – 2,0%-ға, POS-терминалдар – 8,3%-ға, төлем карточкаларын қабылдайтын сауда нүктелері – 14,0%-ға өсті.

Тұрғындармен төлем карточкаларын пайдалануының тиімділігі* (%)

◆ Қызылорда облысы бойынша

* қолданылған төлем карточкалар санын (есепті кезеңге) төлем карточкаларын ұстаушылармен салыстырғанда.

Бүгінгі күнге халықтың қолма-қолсыз төлемдерді жүргізудегі басты мәселесі сауда кәсіпкерлері мен банктер арасындағы өзара «коммерциялық түсініспеушіліктің» болмауы. Негізінен, банктер төмен сауда айналымы бар сауда нүктелерінде POS-терминалдарды қою тиімді емес. Сонымен қатар, сауда және қызмет кәсіпкерлерін банктердің POS-терминалды қою барасындағы төленетін тарифтер (қолма-қолсыз төлемдер жүргізудегі комиссия жүргізілген транзакция көлемі бойынша кәсіпкерден ұсталынады) деңгейі қорқытады, сондықтан клиенттерге төлем карточкасымен қызмет көрсету тиімсіз (артықшылық қолма-қол төлемдерге береді).

Төлем карточкаларын қолданып қолма-қолсыз төлемдер санын ұлғайтуға арналған:

- төлем карточкаларын төлемге қабылдау құрылымын дамыту динамикасын қолдау;
- төлем карточкаларын қабылдайтын сауда-қызмет жүйесін кеңейту (2012 жылдың 21 маусымындағы Заңына¹⁰ сәйкес);
- төлем карточкаларын қолдану арқылы банктік қызметтер түрін ұлғайтумен байланысты төлем технологиялары шеңберінде жаңартулар;
- халық арасында әрдайым акциялар, банк қызметкерлері арасында жарыстар және қолма-қолсыз төлемдер жүргізуге сауда нүктелерінде таныстыру рәсімдерін өткізу;
- жүйелі түрде сауда нүктелеріндегі кассирлерге нұсқаулар жүргізу арқылы бақылау-реттеу іс-шараларын өткізу;
- басқа да қазіргі заманға сай жаңартпалар.

Қызылорда облысындағы төлем карточкалары нарығындағы мәселелерге қарамастан оң сипаттағы төлем карточкаларын пайдаланып қолма-қолсыз операциялар көлемін өсіруді, және де аймақтың бөлшек төлемдер шеңберіндегі қолма-қол және қолма-қолсыз айналым көлеміндегі сәйкессіздіктің қысқаруына болжауға ықпал етеді.

АҚТӨБЕДЕ ТӨЛЕМ КАРТОЧКАЛАРЫ ЖҮЙЕСІНІҢ ДАМУЫ

Умербекова Н.И. – Ұлттық Банкі Ақтөбе филиалы, директордың орынбасарының міндетін атқарушы

Жыл сайын айналымдағы карточкалар, карточкаларды ұстаушылар саны өсіп, төлем карточкалары нарығының инфрақұралымы кеңейіп келеді. Қазақстанда микропроцессорлық карточкаларға негізделген қолма-қол ақшасыз төлемдердің ұлттық жүйелерін дамыту басым бағыттардың бірі болып табылады.

Төлем карточкаларының танымалдылығы халық арасында үнемі артып келеді. 2013 жылғы 01 маусымдағы жағдай бойынша бес жүз жиырма төрт мыңнан аса Ақтөбеліктер банктердің төлем карточкаларын қолдануда және жылдан жылға бұл көрсеткіш артып келеді. Өткен жылдың ұқсас кезеңімен салыстырғанда төлем карточкаларын тұтынушылар саны 35,3 мың адамға көбейді.

Жай тұтынушы ретінде пайымдайтын болсақ, банк карточкалары тауарларға немесе қызметке есеп айырысу жүргізген кезде өте ыңғайлы болып табылады, қолма-қол ақша алып жүріп басыңды қауіпке тігудің қажеті жоқ. Өйткені төлем карточкаларымен дүкендер мен мейрамханаларда тауарлар мен қызмет көрсетулер үшін ақы төлеуге, коммуналдық қызмет көрсетулерді, байланыс қызметін, салық және кеден төлемдерін төлеуге, кредиттерді өтеуге, карточкадан карточкаға ақша аударуға, Интернет немесе телефонды пайдалану арқылы тауарларға және қызмет көрсетуге тапсырыс беруге болады.

Қолма-қол ақшасыз төлемдерді дамытуды өрістету мақсатында, ҚР Үкіметі Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2004 жылғы 15 желтоқсандағы №1328 Қаулысының орнына «Қазақстан Республикасының аумағында жүзеге асыру кезінде дара кәсіпкерлер немесе заңды тұлғалар өз қызметін жүзеге асыратын жерлерде төлем карточкаларын пайдалана отырып, төлемдерді қабылдауға арналған жабдық (қондырғы) орнатуды қамтамасыз етуге, сондай-ақ төлем карточкаларын пайдалана отырып, төлемдерді қабылдауға міндетті жекелеген қызмет түрлерін бекіту туралы» 2012 жылғы 29 желтоқсандағы № 1743 жаңа қаулы әзірлеп, қабылдады.

Осы қаулыны орындау үшін Ұлттық Банктің Ақтөбе филиалы Облыстық әкімдікпен бірлесе отырып, Ақтөбе қаласындағы сауда-сервистік объектілеріне төлем карточкаларын пайдалану арқылы қолма-қол ақшасыз төлемдерді енгізу және ұлғайту бойынша 2013-2017 жылдарға арналған іс-шаралар жоспарын (бұдан әрі – Жоспар) әзірледі және бекітті. Жоспар төмендегі іс-шаралардан тұрды:

- POS-терминалдардың, банкоматтардың болуы туралы мәлімет және төлем карточкаларын қабылдау желілерін дамыту, жаңа, озық карточка өнімдерін және қызметін әзірлеу, жетілдіру және енгізу туралы ақпарат ұсыну;
- төлем карточкаларын пайдалана отырып, төлемдерді қабылдауға міндетті сауда-сервис объектілеріне мониторинг жүргізу үшін жұмыс тобын құру;
- түскен шағымдар мен жіберілген бұзушылықтар дерегі бойынша шаралар қабылдау;
- сауда (қызмет көрсету) ұйымдарының тауарларды (жұмыстарды, қызметтерді) өткізу кезінде төлем карточкаларын пайдаланудың артықшылықтары туралы ақпараттық-түсінік беру сипатындағы материалдарды, интернет-ресурстарды қоса алғанда, бұқаралық ақпарат құралдарында жариялау;
- сауда (қызмет көрсету) ұйымдарының тауарларды (жұмыстарды, қызметтерді) өткізуде төлем карточкаларын пайдалануды енгізу және мәселелерді талқылау жөнінде шаруашылық субъектілері өкілдерінің қатысуымен кеңес өткізу.

Көрсетілген іс-шараларды орындауға жауапкершілік ҚР Ұлттық Банкінің Ақтөбе филиалына, екінші деңгейдегі банктерге, Салық департаментіне және облыстың Кәсіпкерлік және өнеркәсіп басқармасына

¹⁰2012 жылдың 21 маусымындағы «Заңсыз жолмен алынған кірістерді заңдастыруға (жылыстатуға) және терроризмді қаржыландыруға қарсы іс-қимыл туралы Қазақстан Республикасының заң актілеріне өзгертулер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының Заңы

олардың міндеттемелері мен өкілеттіктеріне бағынышты бекітілді.

Сонымен бірге, «Ақша төлемі мен аударымы туралы» Қазақстан Республикасының 1998 жылғы 29 маусымдағы Заңы 11-бабының 3-тармағымен Қазақстан Республикасының аумағында Қазақстан Республикасының Үкіметі белгілеген жекелеген қызмет түрлерін жүзеге асыру кезінде Қазақстан Республикасының салық заңнамасына сәйкес арнаулы салық режимін қолданатын және (немесе) ортақ пайдаланылатын телекоммуникациялар желісі жоқ жерлердегі тұлғаларды қоспағанда, дара кәсіпкерлер немесе заңды тұлғалар өз қызметін жүзеге асыратын жерлерде төлем карточкаларын пайдалана отырып, төлемдерді қабылдауға арналған жабдық (қондырғы) орнатуды қамтамасыз етуге, сондай-ақ төлем карточкаларын пайдалана отырып, төлемдерді қабылдауға міндетті екендігі белгіленген.

Сондай-ақ, Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Қазақстан Республикасының Кодексіне салық төлеушілердің жоғарыда көрсетілген нормаларды бұзған кездегі жауапкершілігін құрайтын өзгерістер мен толықтырулар енгізілді. Яғни, 161-2-бабымен дара кәсіпкерде немесе заңды тұлғада төлем карточкаларын пайдалана отырып жүзеге асыруға арналған жабдықтың (қондырғының) болмауы дара кәсіпкерлерге - қырық, шағын немесе орта кәсіпкерлік субъектілері болып табылатын заңды тұлғаларға - алпыс, ірі кәсіпкерлік субъектілері болып табылатын заңды тұлғаларға сексен айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салу көзделген.

Әкімшілік жаза қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде қайталап жасалған құқық бұзушылық қайталап жасалғанда дара кәсіпкерлерге - сексен, шағын немесе орта кәсіпкерлік субъектілері болып табылатын заңды тұлғаларға - жүз жиырма, ірі кәсіпкерлік субъектілері болып табылатын заңды тұлғаларға жүз елу айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салу көзделген.

Төлем карталары нарығындағы ахуалды зерттеп отыру мақсатында, біздер екінші деңгейдегі банк филиалдарының өкілдерімен бірлесіп, тоқсан сайын сауда және сервис субъектілерінің электрондық терминалдары (Pos-терминалдар мен төлем карточкаларын қабылдау) болуы мен қолданылуына мониторинг және тексеру жүргізіп отырдық. Сауда нүктелері ішінара тексерілді. Тексеру кезінде сауда және сервис объектілерінде орнатылған Pos-терминалдар жұмыс жағдайында болды.

Екінші деңгейдегі банк филиалдарынан қолма-қол ақшасыз төлемдерді жақсарту бойынша орындаған жұмысы туралы ақпарат және төлем карточкаларын қабылдайтын және олар бойынша қызмет көрсететін POS-терминалдары бар сауда ұйымдарының тізімі тоқсан сайын алынып отырады. Сонымен бірге, екінші деңгейдегі банктер арқылы ірі кәсіпорындар мен мемлекеттік органдардың қызметкерлері арасында төлем карточкасын қолданып қолма-қолсыз есеп айырысулар мүмкіндіктері туралы олардың қаншалықты хабардар екендігіне анкеталық сауалнама жүргізілді. Сауалнама қорытындысы қолма-қол ақшасыз төлем халық арасында қызығушылық пен сұранымға ие болғанын көрсетті.

Қолма-қол ақшасыз есеп айырысуларды жандандыру және хабарлы болу тапшылығын жою үшін, Ұлттық Банк филиалы бұқаралық ақпарат құралдары арқылы төлем карточкаларымен тауарлар мен қызметтерге төлем жүргізу артықшылығы туралы қалың бұқара топтары арасында түсіндіру жұмыстарын тұрақты жүргізуде.

Жүргізілген жұмыстардың нәтижесі болып осы карточкалар санымен бірге оларды ұстаушылар санының артуы болып табылады. Қазіргі уақытта Ақтөбе облысында карточкалардың жалпы саны (01.06.2013 ж. жағдай бойынша) 576,1 мың бірлікке жетті, ал аталған карточкаларды ұстаушылар саны 524,7 мың адамды құрап отыр. Өткен жылдың тиісті кезеңіндегі деңгейден карточкалар саны 54,9 мың данаға көбейіп, 10,5% асып кетті, ал төлем карточкаларын ұстаушылар саны 38,6 мың адамға немесе 7,9% көбейді. 1419 - POS-терминалдар, 5 - импринтерлер, 481 – банкоматтар жұмыс жасайды, төлем карточкаларын төлемге қабылдайтын сауда кәсіпорындарының саны 492 құрады.

Ақтөбе облысының аумағында төлем карточкаларының нарығы айналымдағы төлем карточкаларының жартысынан көбі үлесіне келетін «Казкоммерцбанк» АҚ, «Ресей Жинақ Банкі» АҚ ЕБ, «Қазақстан Халық Банкі» АҚ, «БТА Банк» АҚ және «Банк ЦентрКредит» АҚ банктерінің филиалдары есебінен дамып келеді.

Бұрынғысынша, елімізде барынша кең таралған карточкалар болып Visa International, MasterCard Worldwide, American Express International халықаралық төлем жүйелерінің карточкалары қалып отыр. Халықаралық төлем жүйелері карточкаларының ыңғайлылығы, олар арқылы Қазақстан аумағында ғана емес, сонымен бірге іссапарда немесе демалыста жүріп шетелде де төлем жасауға болады. Қазақстандық банктердің карточкаларын тауарлар мен қызмет көрсетулер үшін төлем жасау және банкоматтар арқылы қолма-қол ақша алу үшін пайдалануға болады.

Төлем карточкалары мүмкіндігінің артықшылығына қарамастан, өкінішке орай, бүгінде көптеген төлем операциялары қолма-қол ақша төлеу жолымен жүргізілуде. Статистика бойынша: 2013 жылғы мамыр айына Ақтөбе облысында жүргізілген жалпы транзакциялар санынан қолма-қол ақша алу бойынша операциялардікі 83,6% болса, тек 16,4%-ы ғана қолма-қол жасалмайтын төлем. Сәйкесінше, төлемдер көлемі бойынша 87,0%-ы қолма-қол ақша беруге, 13%-ы қолма-қол жасалмайтын төлемге келеді.

Банктер арасындағы бәсекелестіктің күшеюінен жаңа карточка өнімдері үнемі жетілдіріліп, ұсынылуда, клиенттерге сервистік қызмет көрсету жақсарып, банкоматтар мен терминалдар саны көбеюде.

Банктер карточка өнімдерін дамытуда белсенді позиция ұстанумен бірге, шығарылатын карточка өнімдерінің ассортименттерін тиісті клиенттік базаға келтіріп көбейтуді ниет қылып отыр. Егер бұрын банктер дебеттік карточкаларды жалақы жобаларына келтіріп шығарумен шектелсе, ал бүгінде көбінесе кредиттік карта ұсынуда, сондай-ақ алдын-ала төленген карталар алу мүмкіндіктері де қарастырылған.

Бүгінде банк картасы жеке тұлғалардың ақша қаражаттарымен операцияларды жетілдіруге арналған қолма-қолсыз есеп айырысулардың құралы ретінде айқындалады. Экономистер пластикалық картаны «банк ісіндегі технологиялық төңкерістің» негізгі элементтерінің бірі ретінде «дәуір қызметі» атайды. Пластикалық картаны қолдану өте өзекті болса, ал әлемдік тәжірибені зерделеу және Қазақстанда пластикалық карталар нарығын дамыту перспективалары қазіргі таңда нақты маңыздылыққа ие болып отыр.

Сондықтан да, төлем карточкаларын қолданып қолма-қол ақшасыз төлемдерді енгізу және кеңейту бойынша өткізіліп жатқан іс-шаралар, Қазақстанда төлем карточкаларының көмегімен қолма-қол ақшасыз операцияларды ұлғайтуға ықпалын тигізеді, банк секторын дамыту нәтижелеріне оң әсер етеді, халыққа жағдай жасайды, өйткені бұл халыққа банк қызметін көрсету бойынша басым бағыттардың бірі болып табылады.

АТЫРАУ ОБЛЫСЫНЫҢ ҚАРЖЫ СЕКТОРЫНЫҢ ЖАҒДАЙЫ

Кульбараков К.А. – Ұлттық Банкінің Атырау филиалының директоры

Қаржы секторы – ел экономикасындағы маңыздылығы ең жоғары институттардың бірі және оның дамуы экономикалық ортаның көптеген сыртқы және ішкі факторларымен анықталады. Сондықтан қолайлы орта қаржы секторының дамуына ықпал етеді, ал ол өз кезегінде экономикалық өсімге жағдай жасайды.

Атырау облысы ірі өндіру және өңдеу компанияларының жиынтығы болып табылады. Мұнайдың, газдың және басқа пайдалы қазбалардың көп қорлары, оларды белсенді игеру, шетелдік инвестициялар, өндіру компанияларының әлеуметтік бағдарламалары – облыс дамуына көптеген басымшылықтар береді. Жыл басынан бастап аймақ экономикасында өнеркәсіп өндірісі көлемінің өсуі байқалады. Мәселен, облыстық статистика департаментінің мәліметтері бойынша 2013 жылғы бес айда облыстың өндіріс кәсіпорындарымен 1914,5 млрд. теңгеге немесе өткен жылдың сәйкес көрсеткішінен 8,3%-ға көп өнім өндірілді.

Облыс экономикасының негізгі саласы болып табылатын кен өндіру өнеркәсібінде өндіріс көлемі 8,5%-ға өсті. Ағымдағы жылдың бес айында 13,5 млн. тонна мұнай (өткен жылдың сәйкес мерзімімен салыстырғанда 9,9%-ға өскен) және 6,3 млрд. шаршы метр газ (өсім 13,0%-ға) өндірілді.

Көмірсутегі қазбаларының көп болуы аймақ экономикасының даму болашағын оларды игерумен байланыстырады және мұнайгаз кешені саласында жүзеге асырылатын ірі жобалар мен жергілікті тауар өндірушілерге болашақта бәсекеге қабілетті болуға мүмкіндік беретін оның инфрақұрылымдарының жетістіктеріне тәуелді етеді.

Негізгі капиталға салынатын инвестициялар бойынша облыс республикада жетекші орын алады (ел көлемінде 23%). 2013 жылдың басынан

облыста іске асырылатын барлық бағдарламалар бойынша инвестициялар көлемі 399,2 млрд. теңгені құрады. Инвестициялардың технологиялық құрылымының маңызды бөлігі өзге күрделі жұмыстар мен шығындарға (36,7%), сондай-ақ үйлер мен ғимараттарды салу және күрделі жөндеу бойынша жұмыстарға (33,1%) тиесілі. Негізгі капиталға қаржыларды меңгеру бойынша басым сала болып кен өндіру өнеркәсібі саналады (76,4%). Негізгі капиталға салымдар көздерінде ірі шаруашылық субъектілерінің меншікті қаржылары басым (47,7%).

Ағымдағы жылдың бес айында облыстағы құрылыс жұмыстарының көлемі 86,3 млрд. теңгені құрады. Мамырда 2013 жылғы сәуірге құрылыс жұмыстарының көлемі 40,1%-ға өсті.

Экономиканы реттеу құралдарының бірі салық-бюджет саясаты болып саналатындығы белгілі. Ағымдағы жылдың бес айында Атырау облысы бойынша мемлекеттік бюджетке салық түсімдері 189,4 млрд. теңгені құрады немесе республика бойынша жалпы көлемнің 9,7%. Мемлекеттік бюджетке түсімдердің негізгі үлесін халықаралық сауда мен сыртқы операцияларға салықтар құрады (51,4%). 2013 жылдың 1 маусымына облыс бойынша бюджет қаржыларын игеру 91,4%-ға орындалды.

Облыста қаржы секторы екінші деңгейдегі банктердің, сақтандыру ұйымдарының, жинақтаушы зейнетақы қорларының, банк операцияларының жеке түрлерін іске асыратын ұйымдардың филиалдарымен және өкілдіктерімен, сондай-ақ несие ұйымдарымен белгілі.

Банк секторы қаржы жүйесінің шешуші компоненттерінің бірі болып табылады. Атырау облысы экономикалық тұрғыда республикадағы неғұрлым қолайлы өңірлердің бірі болғандықтан, ірі отандық және шетелдік банктердің көпшілігі осында тұрақтауға ұмтылады. Аймақта екінші деңгейдегі жиырма төрт банктің 25 филиалы, 85 жеке ұй-жайы, 99 айырбастау пункті, сондай-ақ уәкілетті ұйымдардың 23 айырбастау пункті және «Қазпошта» АҚ филиалының 3 айырбастау пункті жұмыс істейді. Бұл халық пен заңды тұлғаларды банктік қызмет көрсетудің жоғары деңгейімен қамтамасыз етуге, банк қызметтері мен өнімдерінің барлық спектрін ұсынуға мүмкіндік береді.

2013 жылдың қаңтар-мамырында облыстың айырбастау пункттерімен халықтан 58,5 млн. АҚШ доллары сатып алынды (2012 жылдың сәйкес мерзімімен салыстырғанда 21% ұлғайған), халыққа 237,9 млн. АҚШ доллары сатылды.

Кедендік одақ шеңберінде Ресей Федерациясымен сауда көлемінің өсу қарқынының ұлғаюы ресей рубліне деген сұраныстың артуына ықпал етті. Нәтижесінде халыққа 699,9 млн. ресей рублі сатылды (өсім 2 есе), сатып алынды – 326,6 млн. ресей рублі (ұлғаюы 2,5 есе).

Үстіміздегі жылдың бес айында облыс халқына 6,1 млн. еуро сатылды (өткен жылдың сәйкес көрсеткішінен 6,4% көп), сатып алынды – 2 млн. еуро (22%-ға аз).

Бұрынғыша, облыстың заем алушылары тарапынан несие ресурстарына деген сұраныстың жоғарылығы байқалады. 2013 жылғы 1 маусымға облыстағы банк филиалдарының несиелері бойынша берешектер 220,8 млрд. теңгені құрады, 2012

жылдың 1 маусымымен салыстырғанда өсім 26,4%-ға. Жеке тұлғалардың берешектері 29%-ға, ал заңды тұлғалардікі – 22,5%-ға өсті.

2013 жылдың қаңтар-мамырында банк филиалдарымен экономиканы несиелендіру 2012 жылдың қаңтар-мамырымен салыстырғанда 49%-ға өсті және 99,7 млрд. теңгені құрады. Осы ретте заңды тұлғаларға несие беру 60,2 млрд. теңгеге дейін 43,5%-ға, жеке тұлғаларға – 57,7%-ға 39,5 млрд. теңгеге дейін өсті. Ұлттық валютамен берілген несиелер 88,4 млрд. теңгеге дейін 39%-ға, шетел валютасымен – 3,3 есеге 11,3 млрд. теңгеге дейін көбейді.

Атырау облысының тұрғындары арасында негізгі сұранысқа тұтыну несиелері ие болып отыр. Мәселен, а.ж. қаңтар-мамырында өткен жылдың қаңтар-мамырына қатысты облыстың банк филиалдарының азаматтарға тұтыну мақсаттарына берген несиелері 1,7 есеге өсті және 32,6 млрд. теңгені құрады (жалпы көлемнің 32%-ынан астам).

Мемлекет саясатының басымдықтарының бірі шағын кәсіпкерлікті дамыту болып табылады. Бұған біраз жағдайда шағын кәсіпкерлік субъектілерін несиелеу мәселелерінде банктердің белсенділігі ықпал етеді. Экономиканың аталған сегментін несиелеу 35,2%-ға 10,9 млрд. теңгеге дейін өсті, бұл облыс экономикасына кредиттердің жалпы көлемінің 10,9%-ын құрайды. 2013 жылдың 1 маусымына банктердің шағын кәсіпкерлікке несиелері бойынша негізгі қарыз 33,9 млрд. теңгені құрады, өткен жылмен салыстырғанда өсім 9,7%-ға.

Екінші деңгейдегі банктердегі халық пен заңды тұлғалардың салымдары банк жүйесінің дамуы мен экономиканы несиелеудің ішкі ресурстарының негізгі көзі болып табылады. 2013 жылдың 1 маусымына екінші деңгейдегі банктер филиалдарындағы салымдар бойынша қалдықтар 2012 жылдың 1 маусымымен салыстырғанда 34,2%-ға өсті және 95,6 млрд. теңгеге жетті. Бұл ретте ұлттық валютадағы салымдардың үлесі 60,5%, шетел валютасымен – 39,5% құрайды.

Ағымдағы жылдың қаңтар-мамырында екінші деңгейдегі банктер филиалдарымен 222 млрд. теңге салымдар тартылды, бұл өткен жылдың қаңтар-мамырынан 90,7%-ға жоғары. Осы мерзімде заңды тұлғалардан барлық тартылған салымдардың 60,3% тартылды, жеке тұлғалардың үлесіне 39,7% тиесілі. Жыл басынан заңды тұлғалардың ұлттық валютадағы салымдарының шұғыл өсімі байқалғандығын атап өту керек: а.ж. бес айында заңды тұлғалар ұлттық валютадағы депозиттерге 83,9 млрд. теңге салды, бұл өткен жылдың сәйкес көрсеткішінен 3,9 есеге артық.

Банк клиенттерінің ағымдағы шоттарына түскен қаражаттар көлемі 1 631,2 млрд. теңгені құрады, бұл өткен жылдың сәйкес көрсеткішінен 51,4%-ға көп. Қаңтар-мамырда жеке тұлғалардың шоттарына 165,1 млрд. теңге сомасындағы қаражат түсті (өсім 32,9%-ға).

2013 жылдың 1 маусымына заңды және жеке тұлғалардың ағымдағы шоттардағы қаржылар қалдығы 2012 жылдың сәйкес күнімен салыстырғанда бір ширекке 71,4 млрд. теңгеге дейін өсті, соның ішінде жеке тұлғалардың шоттарында 15,4%-ға дейін өсім байқалады.

Қаржы секторының келешегі бар бағыттарының бірі тез қарқынмен дамып келе жатқан төлем карточкалары нарығы болып табылады. 2013 жылғы 1 мамырдағы жағдай бойынша облыста төлем карточкаларын тұтынушылардың жалпы саны 474,8 мың адамды құрады, бұл 2012 жылдың сәйкес мерзімінен 16,3%-ға артық.

Ағымдағы жылдың қаңтар-сәуірінде облыс бойынша төлем карточкаларын қолдану арқылы 99,4 млрд. теңге сомасына 2,9 млн. транзакция жасалды. Өткен жылдың қаңтар-сәуірімен салыстырғанда транзакциялар саны - 11,5%-ға, сомасы 3,6%-ға өсті. Бұл ретте төлем карточкаларын қолдану арқылы қолма-қол ақшаны алу бойынша операциялар саны 6,8%-ға және сомасы бойынша 14%-ға өсті, қолма-қол ақшасыз төлемдер саны бойынша 24,6%-ға артты, бірақ сомасы бойынша 33,3%-ға азайды. Қолма-қол ақшасыз төлемдер санының ұлғаюы банкоматтардың функционалдық мүмкіндіктерінің дамуына және нарықта қолма-қол ақшасыз төлемдерді аз ғана сомаларға жүзеге асыратын банктік киоскілердің пайда болуына байланысты.

Қаржы жүйесінің маңызы аз емес құрамдас бөліктерінің бірі болып жинақтаушы зейнетақы қоры жүйесі және сақтандыру нарығы табылады. Бүгінгі күні облыста клиенттер үшін міндетті, және ерікті сақтандыру қызметтерінің спектрін ұсынатын сақтандыру ұйымдарының 19 филиалы мен 1 өкілеттігі, сондай-ақ 7 жинақтаушы зейнетақы қорларының филиалдары қызмет етеді. Одан басқа, аймақта 14 микронесие ұйымдары, 33 кредиттік серіктестіктер мен банк операцияларының жекелеген түрлерін іске асыратын ұйымдардың 5 филиалы (өкілеттігі) жұмыс жасайды.

Қаржы жүйесінің аталған секторлары бойынша аймақтар бөлігінде олардың қызметінің негізгі көрсеткіштері туралы ақпараттың болмауы облыс бойынша ағымдағы жағдайды талдауға мүмкіндік бермейді.

Атырау облысы келешекте де еліміздің ең серпінді дамып келе жатырған аймағы болып қалады. «Қашаған» мұнайының өндірілуінің басталуы аймақтағы мұнай-химиялық өнеркәсіптің үдемелі дамуының алғышарты болып табылады. Шетелдік капиталдың қатысуымен жүргізілетін ірі инвестициялық жобалар аймақтық деңгейде көрсетілетін қаржы қызметтерінің көлемі мен түрлерін кеңейтуге ықпал етеді. Сондай-ақ, қолма-қол ақша айналымының жыл сайынғы 15-20%-ға өсімі қаржы қызметтерін көрсетудің түрі, тәсілдері мен әдістерінің әртараптандыруының негізгі себептерінің бірі болып табылады. Сонымен қатар, бүгінгі уақытта қаржы секторының алдында елдің болашақта Дүниежүзілік сауда ұйымына кіру жағдайында шешімі ерекше маңызды болатын үлкен міндеттер тұр. Осы міндеттерді орындауда қаржы секторының алға қарай дамуы ұсынылатын қызметтердің сапасы мен қолжетімділігін көтеруге, адал бәсекелестікті дамытуға бағытталуы қажет. Сондай-ақ халықтың қаржы сауаттылығын арттыру маңызды болып қалады.

Әдебиет тізімі

Атырау Облыстық әкімдігінің ресми порталы
Атырау облысының Статистика департаментінің ресми интернет-ресурсы
Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Салық комитетінің ресми интернет-ресурсы
Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің Қаржы нарығы және қаржы ұйымдарын бақылау мен қадағалау комитетінің ресми интернет-ресурсы
Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің ресми интернет-ресурсы

ҰЛТТЫҚ БАНК ҚАРАҒАНДЫ ФИЛИАЛЫНДА ЭКОНОМИКАНЫҢ НАҚТЫ СЕКТОРЫНЫҢ КӘСІПОРЫНДАР МОНИТОРИНГІСІН ӨТКІЗУ

Торғаева А.М. – Ұлттық Банкі Қарағанды филиалының экономикалық талдау және статистика бөлімінің жетекші маман-экономисі

Қазақстан Республикасының Ұлттық Банк өткізетін экономиканың нақты секторының кәсіпорындар мониторингісі (бұдан әрі – кәсіпорындар мониторингісі) ақша – кредит саясатында уақытылы және сайма-сай шараларды қолдану үшін маңызды және тікелей мағыналы, экономикалық жағдаяттың және индикаторлардың жалпы алғандағы бағаның өзгеруіне негізделген жалпылама алдын алу сипатына ие болу керек.

Аймақтағы кәсіпорындар мониторингісін дамытудың басты мақсаты кәсіпорындардың сауалнамаларының нәтижелері бойынша аймақ бөлігіндегі эконо-миканың нақты секторындағы қаржы – экономикалық жағдайының өзгеруінің оперативті және сайма – сайлылық өсуі болып табылады.

Филиалдың басты міндеті болып тоқсан сайын аймақтың ағымдағы жағдайын оперативті бағалау және экономиканың нақты секторыны және оның салалары бойынша негізгі индикаторлардың өзгеру бағасы болып табылады.

Бұл бағытта филиалдың атқаратын жұмысы күрделі және көп еңбек жұмсалады. Бұл кәсіпорындардың мониторингісінде тұрақты қатысуда кәсіпорындардың уәждемесін күшейтуге бағытталған шаралардың нысаналылық жиынтығы және аймақтағы іріктіме репрезентативінің жақсаруы.

Филиал кәсіпорындардың кезекті мониторингісін өткізуден бұрын репрезентативті жеткіліксіз салаларын анықтау бөлігінде талдауды жүзеге асырады. Бөлім мамандары репрезентативті жеткіліксіз салаларға жатқызылатын кәсіпорындарына хат- шақыртулар дайындайды және жібереді. Бұдан басқа, кәсіпорындармен телефон арқылы және қажеттілік жағдайда олардың келуімен анықталған жұмыстар жүргізіледі.

Ұлттық Банкінің кәсіпорындар мониторингісінің қызметіне бағыттау шеңберінде жүргізілетін негізге жұмысы Ұлттық Банкінің сауалнамасында қатысудың еріктілігі және кәсіпорындардың тұрақты қатысуда қызығушылықтары болып табылатынын атап өту керек.

Қарағанды филиалында кәсіпорындар мониторингісі 2000 жылдың 4 тоқсанына тұрақты негізде өткізіліп 39 кәсіпорын қатысқан. 2013 жылдың 1 тоқсанында кәсіпорындар мониторингісінің қатысушылар саны 5,7 есе өсіп және 222 кәсіпорындарды құраған, олардың ішінде 97 ірі және орташа.

Жүргізілген сауалнамалардағы кәсіпорындардың ерікті қатысу шарттарында мұндай өсу кәсіпорындардың тұрақты негізде жіберілген таратылмалы аналитикалық материалдардың қолдалынған кәсіпорындар мониторингісіне қатысуға қызығушылықтарының арту есебінен болып отыр.

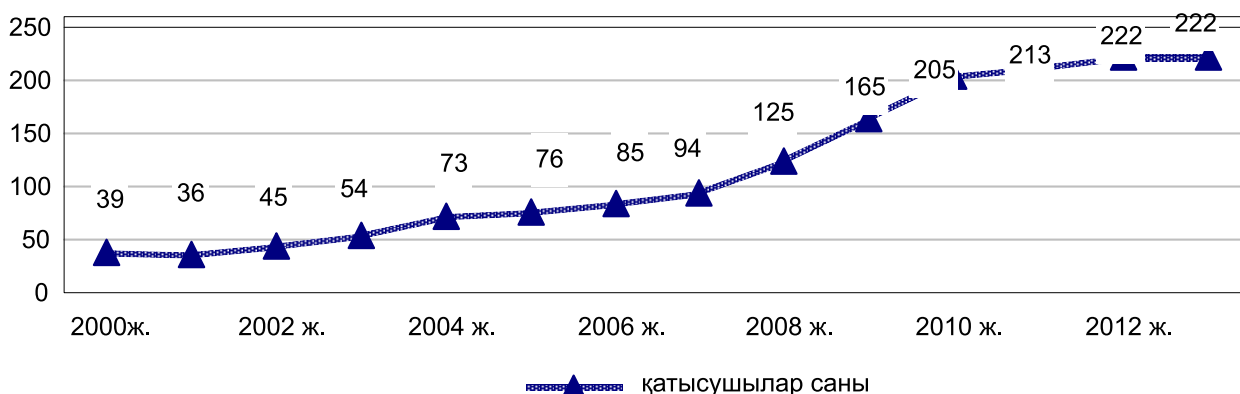
Бұл материалдар кәсіпорындардың қаржылық көрсеткіштерінің салалық салғастыруын, кәсіпорынның қаржылық жағдайының қорыту бағасын (рейтингісін), экономикалық жағдаяттың өзгермелі көрсеткіштерін, сондай-ақ жалпы экономикалық көрсеткіштерін (теңгенің валюталық бағамының көрсеткішін, теңгедегі банк кредиттері бойынша және жалпы экономика және аймақ бойынша шетел валютасының орташа % мөлшерлемесін) қамтиды.

Осы бағыттағы жұмыс тек экономиканың нақты секторында жүргізілмей, сонымен қатар жергілікті атқарушы органдарымен тығыз байланыс сақталуда. Талдамалы шолу тоқсан сайын Қарағанды облысы Әкімінің бірінші орынбасарына және Кәсіпкерлік және өндірістік басқармасының бастығына жіберіледі. Аймақтағы экономиканың нақты секторындағы кәсіпорындардың жағдаятты сауалнама нәтижелерін өзін-өзі басқару жергілікті органдары аймақтағы әлеуметтік-экономикалық жағдайын көрсету кезінде қолданады.

2013 жылдың 1 тоқсанының қорытынды сауалнама бойынша республика бойынша елдің ірі және орташа бизнесінің 2548 кәсіпорындары қатысты, олардың ішінде Қарағанды облысы бойынша 222 кәсіпорын, бұл Қазақстан Республикасын бойынша 8,8% құрады.

1 Кесте

Мониторингіге қатысушы кәсіпорындардың саны

Экономиканың нақты секторындағы кәсіпорындардың мониторингінің негізгі қағидаты сауалнамаларды толтыруға қатысты және оларды кәсіпорындардан алу, сонымен қатар логикалық бағдарламаларын бақылаудың бастапқы деректерін өңдеуіне қатысты және сауалнама нәтижелерін енгізуді оперативті жүргізу болып табылады.

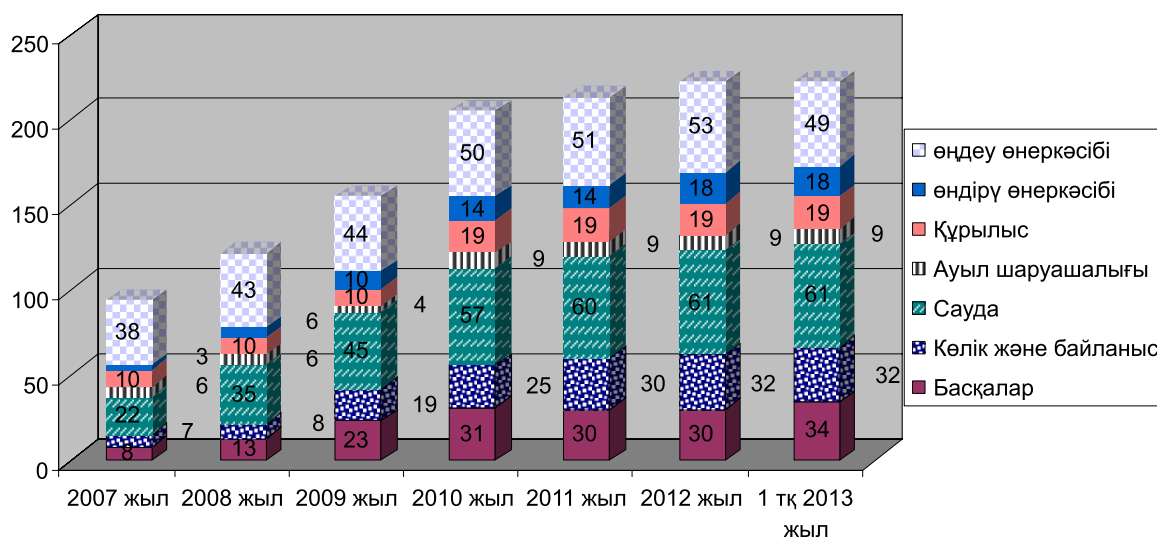
Мониторингіні өткізу бойынша шаралар тізбесіне сәйкес Ұлттық Банкінің филиалы 2009 жылдың 2 тоқсаны 2013 жылдың 1 тоқсаны аралығындағы кәсіпорындардың сауалнамат анкеталарын енгізу келесі есептік тоқсан

айының 15 қарай бұрын белгіленген мерзімнен ерте аяқталды.

Мониторингінің басты факторы қатысушылардың құрамы тұрақты болып салалар бөлігі және жалпы экономика бойынша алынған деректерді салғастыруды қамтамасыз етуге мүмкіндік беруі болып табылады. Филиал мониторингіге кәсіпорындарды тарту үшін іріктеуді қалыптастыру арқылы жүзеге асырылады, мониторингінің мақсатын есепке ала отырып олардың нәтижелері бойынша құрылымды құрушы аймақтағы экономиканың кәсіпорындары қатысады.

2 Кесте

Мониторинг қатысушыларының салалық құрамы

Экономиканың нақты секторында 2013 жылғы 1 тоқсанда сауалнама нәтижелері бойынша әр түрлі бағытталған процестер болды.

2013 жылғы 1 тоқсандағы негізгі жағымсыз процестерді төмендегідей атап өткен жөн:

- кәсіпорынның дайын өніміне сұраныс төмендеген, алайда 2013 жылдың 2 тоқсанында сұраныстың айтарлықтай өсуі күтілуде;
- инвестицияны қаржыландырмаған кәсіпорындардың үлесі айтарлықтай өсті (2012 жылдың 4 тоқсанында 42,8% дан 48,2% дейін);
- шикізат және материалдардың баға қарқыны өсуі елеусіз болсада артты. 2013 жылдың 2 тоқсанында бағаның өсуі жалғасады деп күтілуде, бірақ төмен қарқында;
- кәсіпорынның белсенді іскерлігі төмендеді: активтердің және қаражаттың айналымының айналымдылығы 12,6% және 34,1% төмендеген (4 тоқсанда 13,7% дан 34,7%, тиісті);
- нақты сектордың қаржылық жағдайы нашарлаған: залалды және төмен пайдалы кәсіпорындардың үлесі 33,0% өсті (2012 жылғы 4 тоқсанының 26,0%).

Экономиканың нақты секторындағы негізгі жағымды өзгерістерінің ішінен төмендегілерді атап өту керек:

- кәсіпорындардың шаруашылық қызметінің үлесі төмендеді, төмендеуге теңге бағамының АҚШ долларына және Еуроға өзгеруі жағымсыз әсерін тигізді (15,8% және 15,3% 2012 жылдың 4 тоқсанына сәйкес 16,2% және 17,1%);

- банктерде несие алған кәсіпорындардың үлесі елеусіз болсада 26,6% дейін өсті (4 тоқсанда 24,8% дан), сонымен қатар айналым қаражатын толтыру үшін 22,5% дейін (4 тоқсанда 20,7% дан);
- 2012 жылдың 4 тоқсанынан бастап кәсіпорындардың банк несиелеріне қол жетімді көрсеткішінің жақсару беталысы сақталды;
- банк несиелері бойынша орташа пайыздық мөлшерлемесінің төмендеуі жалғасуда;
- дайын өнімге өсу қарқыны өсті 54,7% дан (2012 жылдың 4 тоқсанында) 56,3% дейін (2013 жылдың 1 тоқсаны) және 2013 жылдың 2 тоқсанында бағаның өсуі 56,8% күтілуде.

Мониторингінің одан әрі дамуы нақты сектордағы экономикалық жағдаятының өзгеру бағасын қалыптастыруын оперативті артуына бағытталған тоқсан сайынғы, ай сайынғы кәсіпорындардың сауалнамаларының ұйымдастырудың орындылығымен байланысты, бұл мониторингі нәтижелерінің практикалық пайдалылығын арттырады.

«Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі» РММ Қарағанды филиалы кәсіпорын-респонденттеріне белсенді қатысқандары үшін алғысын білдіреді және Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі өткізетін облыстың кәсіпорындарын мониторингке қатысу үшін шақырады.

Әдебиет тізімі:

ҚРҰБ Директорлар кеңесінің 2013 жылдың 30 мамырда №113 қаулысымен бекітілген 2007-2011ж. экономиканың нақты секторындағы кәсіпорындардың мониторингін дамыту тұжырымдамасы.

ҚРҰБ Директорлар кеңесінің 2013 жылдың 24 сәуірде №130 қаулысымен бекітілген 2013-2017ж. экономиканың нақты секторындағы кәсіпорындардың мониторингін дамыту тұжырымдамасы.

2006 жылдың 30 қазанда №181 ҚРҰБ Төрағасы бекіткен ҚРҰБ экономиканың нақты секторындағы кәсіпорындардың мониторингін өткізу реті.

Қарағанды филиалының стандартталған талдамалық шолуы.

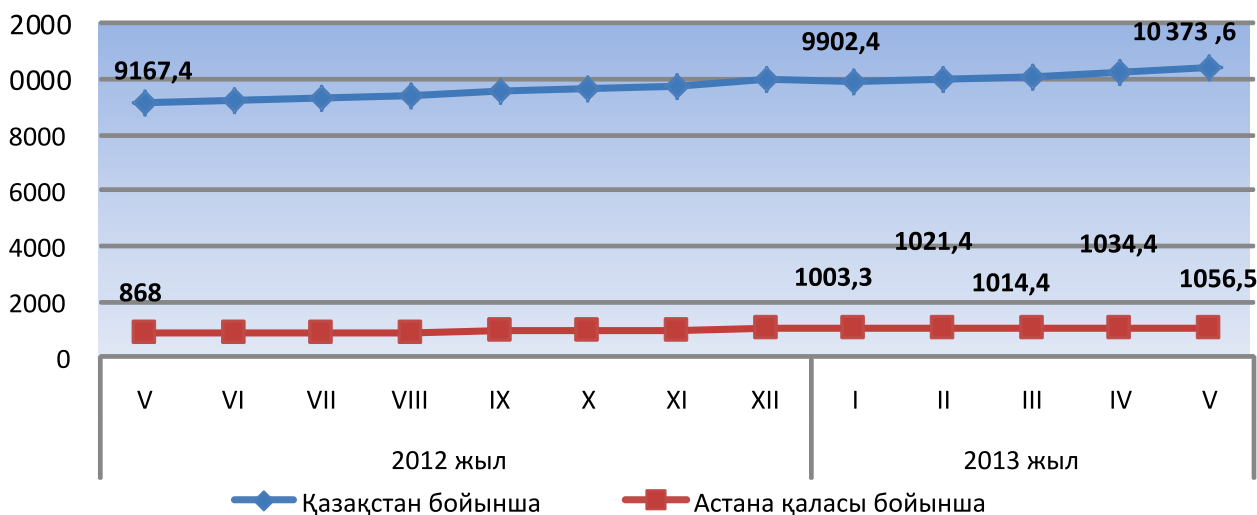
АСТАНА ҚАЛАСЫНЫҢ ДЕПОЗИТТІК-КРЕДИТТІК НАРЫҒЫ

Е.А.Данченко – ҚРҰБ Орталық филиалының экономикалық талдау және статистика бөлімінің бастығы.

2013 жылдан бастап Астана қаласының кредиттік нарығында, тұтас алғанда, республикадағы тәрізді долларизация деңгейінің төмендеуімен және шағын бизнесті қоса экономиканы кредиттеу көлемінің өсуімен сипатталатын оң динамика бақыланды. Оң үрдіс Астананың депозиттік нарығында бақыланды, алайда салым көлемінің өсуі шамалы болды, ал олардың динамикасы жыл басынан бері түрлі бағыттағы үрдісімен сипатталады.

2013 жылы қаңтар-мамыр ішінде Астана қаласында және, тұтас алғанда, Қазақстан бойынша экономиканы кредиттеу өсімінің тұрақты үрдісі байқалды. 2013 жылғы 1 маусымға кредиттер бойынша негізгі борыштың жалпы көлемі 2012 жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда 21,7%-жоғарылады.

Экономикаға берілген кредиттер бойынша негізгі борыш динамикасы (млрд. теңге)

Ұлттық валютадағы кредиттер халықтың үлкен сұранысына ие болды.

Шетелдік валютадағы кредиттер бойынша олардың көлемінің қысқарғаны байқалды, бұл долларизацияға қарсы оң үрдісінің жалғасып жатқандығын растайды. Кредиттердің басым үлесі,

бұрынғысынан, заңды тұлғаларға тиісті, алайда оларды кредиттеу жеке тұлғаларға қарағанда барынша баяу қарқынмен өсті. Кредиттеу мерзіміне қатысты айтсақ, ұзақ мерзімді кредиттер көлемі қатты өсті, ал қысқа мерзімді кредиттер бойынша төмендегені байқалды.

	Кредиттеу көлемі (млрд. теңге)		Өзгеріс (%)	Жалпы көлемдегі үлес (%)	
	01.06.12 ж.	01.06.13 ж.		01.06.12 ж.	01.06.13 ж.
БАРЛЫҒЫ	868	1056,5	21,7	-	-
- теңгеде	694,1	894,2	28,8	80	84,6
- шетел валютасында	173,9	162,3	-6,7	20	15,4
- заңды тұлғаларға	617,9	739,6	19,7	71,2	70
- жеке тұлғаларға	250,1	316,9	26,7	28,8	30
- қысқа мерзімді	260,1	231,6	-11	30	22
- ұзақ мерзімді	607,9	825	35,7	70	78

Қорландырылудың ұзақ мерзімді көздерінің жетіспеуі жағдайында банктер халықты тұтынуды кредиттеуге басты назар аудара бастады. Олардың

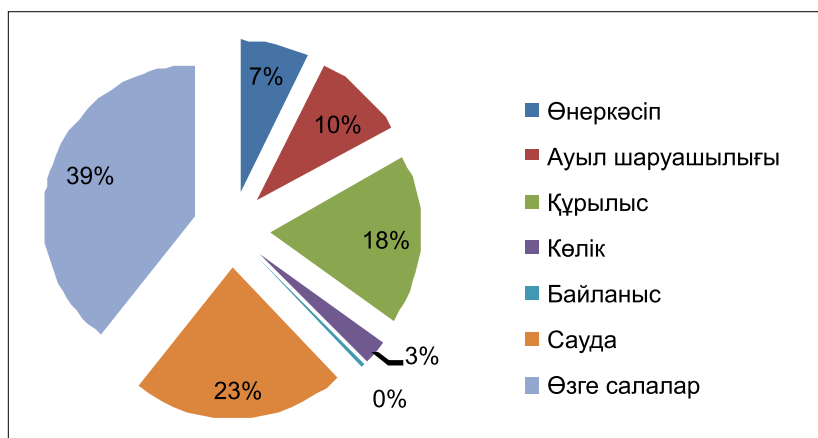
көлемі 2012 жылғы кезеңімен салыстырғанда 57%-ға ұлғайды, ал оларды кредиттеудің жалпы көлеміндегі үлесі 9%-дан 11,6%-ға дейін өсті.

2012 жылдан бастап байқалған шағын бизнестің субъектілерін кредиттеудің өсу үрдісі жалғасты. Өткен жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда шағын бизнесті кредиттеудің көлемі 13,9%-ға өсті. Шағын бизнесті кредиттерді қалпына келтіру процесінде шағын және орта бизнесті қаржылық қолдау

көрсетуге бағытталған. «Бизнестің жол картасы 2020» бағдарламасын мемлекеттің іске асыруы маңызды роль атқарды.

Экономиканың салалары бойынша бөліп қарағанда өнеркәсіпке, саудаға және құрылысқа барынша белсенді кредиттер берілді.

Экономиканың салалары бөлінісінде кредиттеу көлемінің үлес салмағы

Экономиканың салалары бойынша бөліп қарағанда кредиттердің барынша үлкен сомасы мыналарға тиесілі болды: өнеркәсіптің кредит көлемі жыл ішінде 21,3%-ға өсіп, саудаға 24,5%-ға және құрылысқа 2,4%-ға өсті.

Жыл ішінде берілген кредиттер бойынша сыйақы ставкасы басым жағдайда жеке тұлғаларға берілген ұлттық валютадағы кредиттер бойынша ставканың

ұлғаюы есебімен жоғарылады. Жеке тұлғалардың қарыз алуымен қымбаттауына әдетте барынша тәуекелді болып келетін және тиісінше тұрғындар арасында үлкен қызығушылықпен пайдаланатын кредиттеудің қымбат түрі тұтыну кредиттеріне қатты ықпал етті. Заемдарға деген сұранысты ынталандыру мақсатында банктер берілген кредит бойынша ставкаларды төмендетті, заңды тұлғаларды кредиттеу құны азайды.

	Берілген кредиттер бойынша орташа алынған сынақы ставкасы		Өзгеріс
	01.06.12 ж.	01.06.13 ж.	
БАРЛЫҒЫ	13,7	13,9	+0,2
- теңгеде	13,7	14,1	+0,4
- шетел валютасында	11,2	11,3	+0,1
- заңды тұлғаларға	13	12,5	-0,5
- жеке тұлғаларға	18,1	19	+0,9

Жыл ағымында депозиттік салымдар көлемінің динамикасы түрлі бағыттағы үрдістермен ерекшеленді. Бұл - тұтас алғанда, Қазақстан бойынша ахуалға тән сипат еді. Қаңтардағы депозит белсенділігінің салымдар көлемі жыл ішінде өзінің ең төменгі мәніне жеткен депозиттік белсенділіктің құлдырауынан кейін, ақпанда оның өсу үрдісі байқалды.

2013 жылғы 1 мамырдағы жағдайы бойынша резиденттер депозитінің жалпы көлемі 2012 жылдың тиісті кезеңімен салыстырғанда басым жағдайында

жеке тұлғалар салымдары көлемінің ұлғаюы және үлесі жалпы сомада жоғары күйде қалған заңды тұлғалардың салымдарының төмендеу есебінен тек 0,14%-ға ғана өсті.

Салым валютасын таңдау кезінде заңды тұлғалар да, сондай-ақ жеке тұлғалар да ұлттық валюталық салымдарға артықшылық берді, шетелдік валютадағы депозиттер көлемі азайды, бұл депозиттік нарықтың долларизациялау деңгейінің төмендегені туралы куәландырылатын оң фактор болып табылады.

	Депозиттер борыш (млрд. теңге)		Өзгеріс (%)	Жалпы көлемдегі үлес (%)	
	01.06.12 ж.	01.06.13 ж.		01.06.12 ж.	01.06.13 ж.
БАРЛЫҒЫ	1426,9	1428,8	0,14		
- теңгеде	1013	1030,1	1,7	71	72
- шетел валютасында	413,9	398,7	-3,7	29	28
- заңды тұлғаларға	1127,2	1065,7	-5,4	79	74,6
- жеке тұлғаларға	299,6	363	21,2	21	25,4

Тартылған депозиттер бойынша жыл ішінде сыйақының орташа алынған ставкасының жалпы көрсеткіші жылдың 3,9%-дан 4,6%-ға дейін жоғарылады. Бұл ретте деңгейдегі салымдар бойынша сыйақы ставкасы 4,1%-дан 5%-ға дейін жоғарылады, ал шетел валютасындағы салымдар бойынша 3,5%-дан 3,4%-ға дейін төмендеді. Заңды тұлғалардың сондай-ақ жеке тұлғалардың депозиті бойынша ставкасының жоғарылау үрдісі көп жағдайда банктердің өз қызметін қаржыландыру үшін депозиттер тарту қажеттігімен байланысты.

Сонымен, астананың қаржы нарығында шағын бизнесті қоса экономиканы кредиттеудің

тұрақты өсімі байқалды. Кредиттеу өсімі кредит бойынша сыйақы ставкасының жоғарылауымен қоса жүрді, бұл жоғары құны қарыз алу құнының жалпы параметрлеріне ықпал еткен тұтынуды кредиттеу сегментінің жандануымен байланысты болды. Астананың депозиттік нарығы үшін жеке тұлғалар депозиттерінің өсуі, заңды тұлғалар салымының төмендеуі және депозиттер бойынша пайыздық ставкасының өсуі саласында салымдар көлемінің шамалы ұлғаюы тән сипат болды. Кредиттік нарықта да, сондай-ақ депозиттік нарықта да долларизация деңгейінің төмендеуі жалғасты.

СЫЙАҚЫНЫҢ ЖЫЛДЫҚ ТИІМДІ МӨЛШЕРЛЕМЕСІ ТУРАЛЫ НЕ БІЛЕМІЗ?

Мұратов Ж.С., ҚР Ұлттық Банкі Жамбыл филиалының экономикалық талдау және статистика бөлімінің бастығы

Мақалада сыйақының жылдық тиімді мөлшерлемесінің экономикалық негізі және Қазақстан Республикасындағы тәжірибе келтірілген. Сыйақының жылдық тиімді мөлшерлемесін есептеу формуласының тәжірибеде көптеп кездесетін жағдайға арналып ықшамдалған түрі және ізделінді шама – сыйақының жылдық тиімді мөлшерлемесіне қатысты алгебралық теңдеудің канондық түрі келтірілген. Бұл оны есептеу үшін бағдарлама жазуға мүмкіндік береді.

Банк жүйесі қоғамның күнделікті өміріне тереңнен енгені соншалық, бүгінде тіпті бұқара халықтың барлығының қандай да бір банктік қызметтерді тұтынуы таңқаларлық емес. Банктік қызметтердің кең тараған түрлерінің ішінде несиелеу қызметтері ерекше орынға ие және халық тарапынан ең көп сұрақтар мен шағымдар тудырып отырған банктік қызметтердің негізгі түрі деп айтуға болады...

Заемшылар кредитор банкті таңдау барысында бірінші кезекте несие бойынша номиналды сыйақы ставкасына назар аударады. Алайда, несие аларда банктің ұсынып отырған қызметіне талдау жүргізу үшін көптеген факторларға көңіл аудару керек, соның ішінде, бірінші кезекте, банктік қызметтің нақты құнын анықтап алу қажет. Себебі, банктер сыйақыны есептеуде цифрлармен манипуляция жасау арқылы, сонымен қатар, мәселен, пайыздық ставкалардың «жылдық» және «жылға» есептеулерінің арасындағы айырмашылықты пайдаланып, бір қарағанда пайыздық ставкасы төмен несиені қымбат несиеге айналдыруы ғажап емес.

Әрине, банктік қызметтерді көрсету бойынша тарифтерді, комиссияларды және сыйақы ставкаларын банктер өз бетінше белгілейтіндігі туралы нормалар бар, дегенмен, заемшы банктік заем шартын жасасқанда заемды алу және оған қызмет көрсету бойынша алдыңғы уақытта болатын барлық шығындарын біліп, оны нақты бағалауға құқығы бар.

Банктердің белгілейтін номиналды пайыздық ставкалары қызметтің нақты құнын көрсетпейді. Себебі несиенің құнына номиналды пайыздық үстемеден бөлек басқа әртүрлі көрсеткіштер әсер етеді: несиені қолдану мерзімі, өтеу әдісі, комиссиялар мен әртүрлі жарналар, мәселен, несие беру туралы өтінішті қарастырғаны, консультациялар бергені, ағымдағы және басқа есеп-шоттарды ашқаны және жүргізгені үшін, несиені беру бойынша атқарылған жұмыстар және несие сомасын қолма қол ақшаға айналдырғаны үшін, сонымен қатар, шарттың талаптарына сәйкес заемға байланысты депозиттің болуы және т.б. Банктердің біртекті кредиттері бойынша номиналды пайыздық ставкалардың айырмашылығы айтарлықтай көп емес. Сондықтан банктер жария ете бермейтін әртүрлі қосымша төлемдерге баса көңіл бөлінеді. Бұл нақты сыйақы ставкаларының мөлшерін өзгертіп, клиенттерді

шатастырады. Сондықтан әртүрлі банктердегі сыйақы мөлшерін салыстыруға мүмкіндік жасау және заемды алу және оған қызмет көрсетуге байланысты барлық жасырын төлемдерді айқындау, сол арқылы қаржы қызметтерін тұтынушылардың құқықтарын қорғау үшін сыйақының жылдық тиімді мөлшерлемесі (әрі қарай-СЖТМ) түсінігі енгізілді. Осы СЖТМ–халықаралық тәжірибеде кредиттік ұйымдардың кеңінен пайдаланатын, стандартты есептік көрсеткіші (APR, Annual percentage rate).

Сонымен, СЖТМ – банктің қызметі бойынша дәйекті, жылдық, тиімді, салыстырмалы түрде есептелетін сыйақы мөлшерлемесі (нақты құны).

Бұл көрсеткіш заемшыларды заемның нақты құны туралы ақпараттандыруға арналған және сол арқылы әртүрлі несиелеу шарттары, банктер арасында таңдау жасауға мүмкіндік береді.

«Сыйақының тиімді мөлшерлемесі» термині банктік тәжірибеде бұрыннан қолданылып келгенімен, біздің елдің қаржы қызметін тұтынушыларының басым көпшілігі бұл түсінікпен мұнда ғана таныс болды.

Сонымен, банктік заемды алғанда 2 сыйақы мөлшерлемесі болады. Біреуі номиналды, екіншісі – жылдық тиімді. Номиналды сыйақы мөлшерлемесінің негізінде заемды пайдаланғаны үшін сыйақылар саналады және ай сайынғы төлемдер есептеледі, ал сыйақының жылдық тиімді мөлшері заем бойынша төлемдердің санын, жиілігін, заемшының комиссиялық және басқа төлемдерінің барлығын қоса алғандағы несиенің нақты құнын көрсетеді. СЖТМ ақпараттық сипаттағы көрсеткіш, ол заемшыны несиенің нақты шарттары туралы ақпараттандыруға бағытталған және заем бойынша ай сайынғы төлемдердің мөлшеріне әсер етпейді. Сонымен қатар, СЖТМ оны есептеуде пайдаланылатын көрсеткіштер өзгергенде өзгеріп отырады.

СЖТМ заемшының несие алумен байланысты барлық шығындарын көрсететін болғандықтан банктер мүмкіндігінше СЖТМ заемшыға көрсетпеуді мақсат тұтады. Сондықтан СЖТМ ашық түрде көрсету заң жүзінде банктерге міндеттелген. «Миноритарлық инвесторлардың құқықтарын қорғау сұрақтары бойынша Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының 19.02.2007 жылғы №230-III Заңымен «Қазақстан Республикасындағы банктер және банктік қызмет туралы» заңының 39 бабына толықтырулар енгізілген. Оған сәйкес клиенттермен жасалатын банктік заем шарттарында, қаржылық қызметтер бойынша сыйақы мөлшерлері туралы ақпараттар таратқанда және оларды жариялағанда банктер, банк қызметінің жекелеген түрлерін жүзеге асыратын ұйымдар сыйақы мөлшерлемелерін дәйекті, жылдық, тиімді, салыстырмалы түрде көрсетуге міндетті.

Бұл норманы енгізудің нәтижесінде қаржы қызметтерін тұтынушыларға, біріншіден, сыйақы мөлшерлемелері туралы шынайы ақпарат алуға, екіншіден, әртүрлі банктердің сыйақы мөлшерлемесін және несиелеу шарттарын салыстырып, бағалауға мүмкіндік туды.

Бұдан бұрын Қаржы ұйымдары мен қаржы нарығын реттеу мен қадағалау жөніндегі ҚР агенттігі қаржы қызметтері бойынша сыйақы мөлшерлемелерін есептеу ережесін дайындап және

СЖТМ-ді есептеуге қойылатын талаптар, соның ішінде СЖТМ-ді есептейтін формула дайындалған болатын.

Кейіннен ҚР Ұлттық Банкі Басқармасының 26.03.2012 жылғы №137 қаулысымен аталған ереже жаңа редакцияда қайта бекітіліп, СЖТМ-ді есептеу формуласынан заем алумен байланысты депозит сомасын ескеретін көрсеткіш алынып тастылды. Оның себебі депозит сомасы үлкен болған жағдайда СЖТМ-нің мәні теріс болып қалыптасқандығына байланысты болды. Сонымен, бүгінгі таңда СЖТМ есептеу формуласы мынандай түрде өрнектелген:

$$D - k + \sum_{j=1}^n \frac{S_j}{(1 + APR)^{\frac{t_j}{365}}} = \sum_{i=1}^m \frac{P_i}{(1 + APR)^{\frac{t_i}{365}}}$$

мұндағы:

APR – сыйақының жылдық тиімді мөлшерлемесі;

D - алғашқы қарыз сомасы;

k - клиенттің банкке алғашқы қарызды алған күнгі қарыздарды алуға байланысты төлемдерінің жалпы сомасы;

n - клиентке соңғы төлемнің реттік нөмірі;

j - клиентке алғашқы қарызды алған күннен кейінгі төлемнің реттік нөмірі;

S_j - клиентке j-ші төлем сомасы, оның ішінде кезекті қарыздар;

APR - жылдық тиімді сыйақы мөлшерлемесі;

t_j - алғашқы қарыз берілген күннен бастап клиентке j-ші төлем сәтіне дейінгі уақыт кезеңі (күндермен);

m - клиенттің соңғы төлемінің реттік нөмірі;

i - клиент төлемінің реттік нөмірі;

P_i – жоғарыда айтылған ереженің 8 тармағына сәйкес төлемдерді қосқанда, клиенттің алғашқы

қарызды алған күннен кейінгі i-ші төлемінің сомасы; t_i - несие берілген күннен бастап клиенттің i-ші төлеміне дейінгі уақыт кезеңі (күндермен).

Жылдық тиімді сыйақы мөлшерлемесін есептеу: қызмет көрсету туралы шарт жасалған күні; клиенттің ауызша немесе жазбаша талап етуі бойынша; шартқа қосымша келісім жасау жолымен банктік қарыз шартына клиенттің ақшалай міндеттемелері сомасының немесе оларды төлеу мерзімінің өзгеруіне әкеп соқтыратын өзгерістер мен толықтырулар енгізілген жағдайда жүргізіледі.

Керіп отырғанымыздай СЖТМ-ді есептеу формуласы айтарлықтай күрделі және ол бойынша әрбір әлеуетті заемшы өзінің несиесінің СЖТМ-ін дұрыс есептей алмайды. Дегенмен, жоғарыда айтылғандай, банктердің клиенттің талабы бойынша және банктік заем шарттарында СЖТМ-нің мәнін ашып көрсетуге міндеттілігі заң жүзінде бекітілген. СЖТМ-ді есептеу алғералық жолмен немесе компьютерлік техниканы пайдалана отырып, біртіндеп жуықтау әдістерімен есептеледі.

Әрбір жеке жағдайларда СЖТМ дербес есептеледі. Айтылғандар түсінуге жеңіл болуы үшін жоғарыдағы формуланы оңтайландыруға болады.

Айталық, клиент тек бір заем алатын болсын (басым көп жағдайда осылай болады) және жыл 360, ал ай 30 күнге тең болсын. Онда келесі теңдіктер орын алады.

$$j = 1, 2, 3, \dots, n \text{ болғанда } S_j = 0,$$

сонымен қатар,

$$t_1 = 30 * 1, t_2 = 30 * 2, t_3 = 30 * 3, \dots, t_n = 30 * n$$

Осылайша СЖТМ-ді есептеу формуласы мынандай түрге түрленеді:

$$D - k = \sum_{i=1}^m \frac{P_i}{(1 + APR)^{\frac{30i}{360}}} \text{ немесе } D - k = \sum_{i=1}^m P_i * \left(\frac{1}{(1 + APR)^{\frac{1}{12}}} \right)^i$$

ARP - ізделінді шама екендігін ескеріп, төмендегідей белгілеу енгізсек,

$$\frac{1}{(1 + APR)^{\frac{1}{12}}} = x$$

келесі теңдіктерді аламыз

$$D - k = \sum_{i=1}^m P_i * x^i \text{ немесе } P_1 * x + P_2 * x^2 + P_3 * x^3 + \dots + P_m * x^m + k - D = 0$$

P₁, P₂, P₃, ..., P_m, сонымен қатар, k-D шамалары алдын ала белгілі сандар екендігін ескерсек, онда алынған өрнек m дәрежелі алгебралық теңдеу болып табылады. Бұл теңдеуді алгебралық тәсілмен немесе біртіндеп жуықтау әдістерімен (Ньютон әдісі, хордалар әдісі, комбинацияланған әдіс) шешуге болады.

Егер заемшы қызмет көрсететін банктің СЖТМ дұрыс есептегеніне күмәнданатын болса, онда ол осы немесе басқа банктің кредиттік калькуляторын пайдаланып өз несиесі бойынша СЖТМ-ді есептеуге немесе заңды құқықтарын қорғау үшін ҚР Ұлттық Банкінің Қаржы қызметтерін тұтынушылардың құқықтарын қорғау комитетіне немесе аумақтық филиалдарына жүгіне алады.

Заем алу барысында (СЖТМ дұрыс есептелгенін анықтау үшін) СЖТМ-нің мәні комиссиялық және

басқа төлемдердің көлеміне қарай номиналды сыйақы мөлшерлемесінен шамалы көп болатындығын білген жөн.

Өсімқорлықпен күресу үшін СЖТМ-нің мүмкін болатын жоғары мәні ҚР Ұлттық Банкінің нормативті-құқықтық актісімен шектелген. ҚР Ұлттық Банкі Басқармасының 24.12.2012 жылғы №377 қаулысымен банктік несиелер, микрокредиттер және екінші деңгейдегі банктермен, банктік қызметтердің жекелеген түрлерін көрсететін ұйымдармен, микроқаржылық, микрокредиттік ұйымдармен, несие серіктестіктерімен берілетін несиелер бойынша СЖТМ-нің максималды мәні жылдық 56%-дан аспауы қажет.

Мұндай талап 2011 жылдың наурыз айынан бері қойылған. Сыйақы мөлшерлемелері бойынша

қойылған шектеулер тұтынушылық несиелеу нарығындағы агрессияшыл заем берушілердің несиелеу шарттарын қайта қарап, алынатын комиссиялары мен ставкаларын төмендетуге мәжбүр етті. Сонымен қатар, сыйақының жылдық тиімді мөлшеріне қойылған шектеу банктердің төмен номиналды сыйақысын белгілеп, тиісінше комиссияларды жоғарылататын теріс пиғылды тәжірибесіне шектеу бола алды.

Заемдар бойынша сыйақының жылдық тиімді пайыздық ставкасы заемшының заем алуымен байланысты шығындарының өзіндік өлшеуіші болып табылады. Ол банктік заемның құнын анықтайды. Яғни, әртүрлі банктердің ұқсас қызметтерін салыстырғанда олардың айырмашылығын анықтауға мүмкіндік береді. СЖТМ заемшының несие алумен байланысты барлық шығындарын ескеретін болғандықтан оны есептеу формуласы айтарлықтай күрделі. Әдетте есептеу жұмыстары біртіндеп жуықтау әдісімен жасалады.

СЖТМ банкке төленетін барлық жасырын төлемдерді әшкерелейтін болғандықтан, банктер мүмкіндігінше оны жарияламауға тырысады. Сол себепті СЖТМ ашық жариялау банктерге заңнама тұрғысынан міндеттелген. Ал өсімқорлықпен күресу үшін СЖТМ мүмкін болатын ең үлкен мәніне шектеу қойылған.

«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ КЕЙБІР ЗАҢНАМАЛЫҚ АКТІЛЕРІНЕ САҚТАНДЫРУ ЖӘНЕ ИСЛАМДЫҚ ҚАРЖЫЛАНДЫРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ БОЙЫНША ӨЗГЕРІСТЕР МЕН ТОЛЫҚТЫРУЛАР ЕНГІЗУ ТУРАЛЫ» ЗАҢ ЖОБАСЫ БОЙЫНША

Жәмек Д. – Бақылау және қадағалау методологиясы департаментінің Бақылау және пруденциалдық қадағалау методологиясы басқармасының бас маман-экономисті

Осы мақалада «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне сақтандыру және исламдық қаржыландыру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының Заңының жобасына сәйкес енгізілетін негізгі заңнамалық түзетулер қаралған

Қазақстан Республикасында исламдық қаржыландыруды дамытуға мемлекет тарапынан ерекше көңіл бөлініп отыр. Исламдық қаржыландыру экономиканың нақты секторын дамыту үшін шетел инвестицияларын тартудың баламалы тәсілі ретінде қаралып отыр.

2010 жылғы 29 қаңтардағы «Жаңа онжылдық - жаңа экономикалық өрлеу - Қазақстанның жаңа мүмкіндіктері» атты Қазақстан халқына Жолдауында Отандық Мемлекет басшысы 2020 жылы ТМД мен Орталық Азиядағы ислам банкингінің өңірлік орталығы ретінде отандық қор рыногын құруды және Азиядағы жетекші қаржы орталықтарының ондығына енуін атап өткен.

Қазіргі уақытта Республикада ислам банктерінің қызметін ұйымдастыруға, исламдық бағалы қағаздарды (сукук) шығаруға және олардың айналысына, исламдық инвестициялық қорларды құруға заңнамалық негіз құрылған. Атап айтқанда 2009 жылы исламдық қаржыландыру қағидаттарына негізделген ислам банктерінің қызметіне қойылатын талаптар белгіленген (пайыз түрінде сыйақы алуға, ислам нормаларына қайшы келетін қызмет түрлерін қаржыландыруға тиым салынған), сонымен қатар азаматтық заңнама институттарына бейімделген негізгі ислам банктерінің өнімдері белгіленген. исламдық бағалы қағаздарды (сукук) шығару бөлігінде исламдық жалдау сертификаттары және исламдық қатысу сертификаттарын шығару мүмкіндігі қаралған. Олар материалдық активтердегі бөлінбейтін үлесті иелену құқығын және (немесе) оларды пайдаланудан түскен активтерге және табыстарға билік ету құқығын куәландырады.

Дегенмен исламдық қаржыландыру аясындағы заңнаманың жетілмегендігі, дамыған исламдық қаржыландыру инфрақұрылымының болмауы Қазақстандағы исламдық қаржыландырудың өлеуетін толық пайдалануға мүмкіндік бермейтінін атап өту қажет.

Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасында Қазақстан Республикасының Үкіметі мен Біріккен Араб Эмираттары Үкіметінің арасындағы Келісімнің шеңберінде құрылған бір ислам банкі – «Al Hilal» Ислам Банкі» АҚ жұмыс істейді. Бұл ретте исламдық қаржыландыру қағидаттарына сәйкес қаржы қызметін көрсететін басқа да қаржы ұйымдары жоқ, оның ішінде сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдары, өзара сақтандыру ұйымдары, лизинг ұйымдары.

Осыған орай Қазақстан Республикасында исламдық қаржыландыруды әрі қарай дамыту мақсатында 2012 жылғы тамызда Қазақстан Республикасының Үкіметінің қаулысымен «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне сақтандыру және исламдық қаржыландыру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының Заңының жобасы (бұдан әрі – заң жобасы) Қазақстан Республикасының Парламенті Мәжілісінің қарауына енгізілді.

Заң жобасы шеңберінде Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексіне (Ерекше бөлім) және «Сақтандыру қызметі туралы» Қазақстан Республикасының Заңына исламдық сақтандырудың халықаралық стандарттары мен қағидаттарын ескере отырып, исламдық сақтандыру (қайта сақтандыру) ұйымдарының қызметін реттейтін түзетулер енгізіліп отыр.

Исламдық сақтандырудың объективті қажеттілігі кәдімгі сақтандырудың исламдық қаржыландыру принциптеріне қарсы болғандықтан исламдық сақтандыру жүйесінің қатысушыларының тәуәкелдерін сақтандыруға мүмкіндік бермейді.

Исламдық сақтандырудың дәстүрлі сақтандырудан (исламдық болып табылмайтын сақтандыру) негізгі айырмашылығының мәні мынада. Исламдық сақтандыру ұйымдары сақтандыру қорларының меншік иелері болып табылмайды, исламдық сақтандыру қорын сенімгерлік басқарады, пайызсыз негізде жұмыс істейді, активтерді исламдық

қаржыландыру қағидаттары жөніндегі кеңес мақұлдаған қаржы құралдарына инвестициялайды.

Исламдық сақтандыруда дәстүрлі сақтандырудағы сияқты тәуекел сақтанушыдан сақтандырушыға ауыспайды. Дәстүрлі сақтандыруда сақтандыру жағдайы болған кезде сақтандырушы толық жауапты болады және өзінің активтері есебінен сақтандыру төлемдеріне кепілдік береді.

Исламдық сақтандыру өзара көмек және барлық сақтанушылардың (сақтандыру қорына қатысушылардың) арасында тәуекелдерді ұжымдық бөлу қағидаттарына негізделген. Жиналған сақтандыру сыйлықақылары (жарналар) сақтандыру ұйымының меншігіне өтпейді, олар барлық сақтанушылардың (қатысушылардың) жалпы үлестік меншігі болып табылатын баланстан тыс шотқа аударылады. Осылайша исламдық сақтандыру ұйымы сақтандыру төлемдерінің операторы ғана болып табылады және активтерді басқарғаны үшін қабылданған исламдық сақтандыру моделіне сәйкес сыйақы алады.

Заң жобасында дәстүрлі және исламдық сақтандыру ұйымдарының қызметін қоса атқаруға тыйым салу ұсынылады, оған дәстүрлі және исламдық сақтандыру ұйымдарының қызметі механизмдерінің құқықтық сипаты және тәуекелдер көлемдері әртүрлі болуы себепші болды.

Исламдық қаржыландыру бөлігінде «Банктер және банк қызметі туралы» Қазақстан Республикасының Заңына тауар мұрабахасын ислам банктерінің банктік операциясы деп тану бөлігінде түзетулер енгізілді. Тауар мұрабахасы коммерциялық кредитті бере отырып, сауда делдалы ретінде сауда қызметін қаржыландыру болып табылады. Бұл банк операциясы тауар-материалдық қорларды сатып алу-сату арқылы жүзеге асады. Сондықтан Қазақстан Республикасының Салық кодексіне ислам банкінің клиенттеріне қосымша құн салығын қосарлы салуды болдырмайтын түзетулер енгізілуде.

Исламдық қаржыландыру бөлігінде түзетулердің қабылдануы сақтандырудың балама нысандарының пайда болуына мүмкіндік береді, бұл құнарлы бәсекелес ортаны құруға, исламдық қаржыландыру жүйесінің инфрақұрылымын дамытуға және исламдық банктердің қызметіне барынша қолайлы жағдайлар жасауға етуге әкеледі.

Дәстүрлі сақтандыру жүйесі бойынша сақтандыру төлемдеріне кепілдік берудің мемлекеттік жүйесін құру арқылы (банк секторына ұқсас) сақтандыру қызметінің тәуекелдерін азайтуға ықпал ететін түзетулер ұсынылады. Атап айтқанда заң жобасында сақтандыру төлемдеріне кепілдік беру жүйесіне мемлекеттік қатысуды көздейтін Қазақстан Республикасының заңнамалық актілеріне түзетулер енгізу қаралған. Атап айтқанда Қордың акцияларының басым бөлігін (50% және бір акция) Ұлттық Банк сатып алуы жоспарланып отыр. Қазіргі уақытта Қордың акционерлері сақтандыру ұйымдары-қатысушылар болып табылады.

Ұлттық Банктің акцияларға иелік етуінің басым үлесімен Қорға қатысуы жүйелік сақтандыру ұйымдары таратылған жағдайда қосымша қорландыру мүмкіндігін және тұтастай алғанда сақтандыру төлемдеріне

кепілдік беру жүйесінің тұрақтылығын және қаржылық тұрақтылығын қамтамасыз етеді.

Бұдан басқа заң жобасында қызметкерлерді еңбек (қызметтік) міндеттерін орындаған кезде оны жазатайым оқиғалардан міндетті сақтандыру (бұдан әрі – ЖОМС) жүйесін әрі қарай жетілдіру қаралып отыр.

ЖОМС қолданыстағы жүйесі қызметкерлерге (немесе олардың қамқорындағыларға) жазатайым оқиғалар және кәсіби аурулар нәтижесінде жоғалған жалақыны өтеу түріндегі ақшалай өтемақыны көздейді. Жоғалған жалақы Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексіне сәйкес жәбірленушінің кәсіби еңбекке қабілетін жоғалтуы дәрежесіне сәйкес орташа айлық табысының (кірісінің) проценттерімен анықталады. Оған қоса, сақтандыру компаниялары денсаулыққа келтірілген зиянды өтеу бойынша 500 ден 2000 дейін айлық есептік көрсеткіші көлемінде біржолғы белгіленген төлемді жүзеге асыруға міндетті.

Қазіргі уақытта нақты алатын жалақы мөлшерінен асып түсетін жоғары өтем коэффициенті әлеуметтік және сақтандыру төлемдерін алуға өтініштердің өсуіне, әлеуметтік масылдыққа алып келеді. Орташа жалақы алатын қызметкерге төленетін жалпы төлемдер «жеңіл» кәсіби немесе жалпы еңбекке қабілетін жоғалтуы дәрежесін белгілеген кезде және қызметкер сол қызмет орнында жұмысты жалғастырған жағдайда орташа жалақының 210% құрауы мүмкін.

Сонымен бірге сақтандырудың қолданыстағы шарттарына сәйкес жұмыс берушіде еңбек қауіпсіздігін жоғарылатуға экономикалық мүддесі болмайды, өткені оның қызметкердің өмірі мен денсаулығына келтірген зиян үшін жауапкершілігі сақтандыру ұйымына өтеді, қолданыстағы заңнамаға сәйкес еңбекте мертігуін немесе кәсіби ауруды белгілеген жағдайда жоғалған жалақыны өтеу толығымен сақтандырудың есебінен жүзеге асырылады.

Осыған орай заң жобасы шеңберінде сақтандыру ұйымы мен жұмыс берушінің арасында төлемдерді бөлу арқылы сақтандыру төлемдерін оңтайландыру бойынша шаралар қабылданады.

Заң жобасын қабылдау теріс әлеуметтік-экономикалық салдарларға әкелмейді және қаржыландырудың баламалы нысандарының пайда болуына, дұрыс бәсекелі ортаның құрылуына мүмкіндік береді. Исламдық қаржыландырудың құқықтық өрісінің болуы қаржы секторына, сондай-ақ Қазақстанның инвестициялық жобаларға Таяу Шығыс, Оңтүстік-шығыс Азия елдерінен инвестицияларды тартуға мүмкіндік береді.

Исламдық сақтандыру қағидаттарын енгізу исламдық қаржыландыруға қатысушылардың тәуекелдерін исламдық қаржыландыру қағидаттарын ескере отырып жабуға мүмкіндік береді.

ЖОМС мәселелері бойынша түзетулерді қабылдау жоғалтылған табыс мөлшерін анықтау кезінде әділ тәсілдемені орнатуға, сондай-ақ еңбекте мертігулердің және кәсіби аурудың «ауыр» нысандарын алдын алу мақсатында жұмыс

берушінің еңбек қауіпсіздігі және гигиенасы үшін жауапкершілігін арттыруға мүмкіндік береді.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҰЛТТЫҚ БАНКІНІҢ КОЛЛЕКЦИЯЛЫҚ МОНЕТАЛАРЫ – ЗАМАНАУИ ҚАЗАҚСТАННЫҢ БАҒАЛЫ БРЕНДІ

Машеева А.А. – «Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі» РМҚ Қолма-қол ақшамен жұмыс департаменті банкноттар мен монеталар дизайны, маркетингі және сараптамасы басқармасының бас маман-экономисі

Алғашқы коллекциялық монеталардың пайда болу тарихы кейбір деректер бойынша XVI ғасырдан бастау алады, ол кезде Венеция басқарушылары кейіннен магистраттар мен шенеуніктерге сыйлық ретінде ұсынылатын арнайы монеталарға тапсырыс беретін. Ол заманда Жаңа жылға өздерінің таныстарына үй құсын немесе қыр құсын сыйлыққа беру әдет болатын, сол себепті монеталарды «озеллалар» деп атады, «исцелло» деп жазылады, бұл итальян тілінен аударғанда «құс» дегенді білдіреді. Монета құсқа теңелді, алайда тірі құсқа қарағанда сақтауда және пайдалануда барынша ыңғайлы болды. Ежелгі замандарда-ақ монета барынша құнды болатын және кәдімгі монетаға қарағанда құндырақ еді, әрі өте ауқымды затқа теңестірілді.

Бүгінгі күні Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің коллекциялық монеталары шын мәнінде экспортқа бағдарланған өнім болып есептеледі. Тәуелсіз Қазақстанның «бағалы» бренді көне монета соғушылардың және заманауи технологиялардың дәстүрлерін табысты қамтыған. Коллекциялық монеталарды дайындаудың жоғары сапасы және бірқатар сәтті дизайны ел ішінде де, сол сияқты одан тыс жерлерде де монета коллекционерлерінің арасында шын қызығушылықты қалыптастырып отыр.

Коллекциялық монеталар дегеніміз – ұлттық валютаның арнайы соғылған мерейтойлық, ескерткіш және өзге де монеталары, оларды дайындаған кезде күрделі соғу технологиялары мен көркемдік ресімдеу әдістері қолданылып, бұл монеталарға жинақтау үшін айрықша қызығушылық туғызатын арнайы қасиеттер береді. Көп жағдайда ескерткіш және коллекциялық монеталарды адамдар монеталардың әр түрлі санатына жатқызып шатастырады, шын мәнінде екеуі – бір нәрсе.

Қазіргі заманда коллекциялық (ескерткіш) монеталар шектеулі таралыммен шығарылады және нақты оқиғаларға немесе күндерге байланысты белгілі бір тақырыбы болады. Әдетте таралымы 10-15 мың данадан аспайды. Тақырыбы біздің өміріміздің сәулет ескерткіштері мен көрнекті тұлғаларынан бастап спорттағы айтулы оқиғаларға дейінгі түрлі аспектілерін қамтуы мүмкін. Мысалы, алтыннан, күмістен және нейзильбер қоспасынан Қазақстан Тәуелсіздігінің 20 жылдығына арналған монеталар түрлі таралыммен дайындалды.

Әрбір ел өзінің монетасында өз тарихын және ұлттық игілігін бейнелейді. Әдетте, коллекциялық монеталар алтыннан және күмістен, сондай-ақ

нейзильбер қоспасынан дайындалады. Мұндай монеталардың бір мезгілде коллекциялық және инвестициялық құндылығы болады, бұл оларға жыл сайын құнын өсіруге мүмкіндік жасайды.

Бағалы металдар құнының инвестициялық өсуінен басқа коллекциялық монетаның нумизматикалық немесе тарихи құндылығы болады, ол монетаның таралымы, оның дизайны, тақырыбы, шығарылған сәттен бастап мерзімі және жоғары дайындау сапасы сияқты факторлармен айқындалады.

Соңғы уақытта монета тамаша сыйлық ретінде жаңа мәртебеге ие болды, оған эстетикалық мәнін қоспағанда барлық жоғарыда атап көрсетілген экономикалық пайда кіреді. Мамандардың бағалауы бойынша, мұндай бөліктің үлесі қазіргі уақытта сатылатын монеталардың жалпы санынан 80%-ға дейін өсті.

Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі коллекциялық монеталарды 17 жылдан астам шығаруда. Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің коллекциялық күміс монеталарының алғашқы сериясы 1995 жылғы 1 тамызда Абай Құнанбайұлының 150 жылдығына арнап шығарылды және оған 5 монета кірді. Қазіргі уақытта бұл коллекция отандық, сол сияқты әлемдік нарықта да шын мәніндегі раритетке айналды. Бүгінде шығарылған монеталар сериясы әрбір серияда 7-8 монетадан 28 серияға дейін ұлғайды, бұл Ұлттық Банк монеталарының халық тарапынан белсенді сұранысқа ие екендігін растайды.

Барлық шығарылған монеталар іс жүзінде дизайны мен тақырыбы бойынша да, сол сияқты пайдаланылған технологиялар тұрғысынан алғанда да сәтті әрі бірегей болды. Мәселен, 2011 жылы «Банкноталардағы портреттер» сериясымен шығарылған «Әл-Фараби» монетасы тек ұлғайтқан кезде оқуға болатын микрометіннің салынуымен ерекшеленеді.

«Шығыс күнтізбесі» монеталар сериясы бірегей болып табылады. Ең алдымен бұл серия бірегей дизайнерлік шешіммен қызықты, мысалы, монетада негізгі бейнесімен қатар сағат тілімен бірге «қозғалатын» зодиак белгілері соғылған. Он екі қырлы монетаның идеясы монетаның ішкі жиегінен ортасына қарай жыл символы бейнесінің жыл сайын ауысуымен айрықша. Соғылған жылы бар белгі Шығыс күнтізбесінің келесі жылының символына ауысады, ол 12 жылдық циклда 360 градусқа айналым жасайды. Күнтізбе кейіпкерлері Еуразия халықтарының космогониялық бейнелерінің пластикасында орындалған. Бұл монета аса танымал болды және елде, сол сияқты одан тыс жерлерде зор сұранысқа ие.

Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 20 жылдығына арналған ескерткіш монеталардың дизайны ерекше көзге түседі. Идеяның негізінде сағат – уақыт ағыны тақырыбы алынған. Кең жиекте сағат бөліктері көрсетілген. Композиция Астана мен Алматының әйгілі ғимараттарынан тұрады, онда уақыт пен қоғамдық құрылыстың сабақтастығын бейнелейтін бір қалыпты желі бар. Алматының ғимараттары кеңестік кезеңді паш ететін трафареттік техникада, Астананың ғимараттары көлемді пластикада бейнеленген. Монетаның ортасында

еліміздің 2030 жылға дейінгі даму бағдарламасын бейнелейтін 20-30 сағат тілі орналасқан. Монетаның аверсінде – ежелгі түркілердің символы – секіріп бара жатқан барыс бейнеленген Қазақстанның алтындатылған картасы.

«Қазақстанның әдет-ғұрыптары, ұлттық ойындары» сериясының монеталары сатып алушылардың арасында айрықша сұранысқа ие. Оларды той салтанатына сыйлау дәстүрге айналған. «Қазақстанның фаунасы» сериясындағы жануарлар мен құстар бейнеленген монеталарды ескерткіш кәдесый ретінде сатып алады. Әдетте туысқандарына сыйлық ретінде береді, достарына шетелге жібереді және әрине, өз коллекцияларын толықтырады. Аға буын монеталарды балалары мен немерелеріне сатып алады, ол монеталар отбасылық құндылыққа айналады.

Қазақстанда да бағалы емес металдардан соғылған ескерткіш монеталарды жинақтаумен айналысатын біраз адамдар бар. Олардың өзіндік құны мен сатылу құны жоғары емес, сондықтан олар көп адамдар үшін қолжетімді. Қазіргі уақытта «Ақтөбе», «Өскемен» және «Қарағанды» монеталары шығарылды. Біртіндеп, барлық өкімшілік орталықтарға арналған монеталар соғылатын болады. Қалалардың гербтері бейнеленген айналыстағы монеталар бағалы металдарда қайта жасалмайды. Монеталардың номиналы – 50 теңге, олар әдеттегі елу теңгелік монетадан көлемі бойынша ерекшеленбейді. Айналысқа шығарылған кезден бастап бұл монеталарды адамдар өздерінің коллекцияларына жылдам сатып алады. Мүшелері монеталарды жинақтайтын Нумизматтар қауымдастығының және Филателистер қауымдастығының құрылуы республикада монеталарды жинақтауға деген қызығушылықтың өсуін куәландырып отыр.

Бағалы металдардан жасалған қазақстандық монеталардың бірнеше жыл бойы беделді халықаралық нумизматикалық көрмелерде жүлделі орындарға ие болуы айрықша назар аудартады.

Мәселен, 2007 жылы Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі «Виченца Нумизматика Халықаралық сыйлығы» (Италия) атты монета өнімінің конкурсына қатысты, оған 16 ел қатысқан болатын. Бұл маңызды нумизматикалық конкурс Монета сарайлары немесе мемлекеттік өкімшіліктер соғып шығарған ең әдемі монетаны марапаттайды. Бірінші жүлде эстетикалық аспектілері мен монетаның мәні үшін беріледі. Қазақстан Ұлттық Банкі бұл конкурста «Ғарыш» монетасымен жеңіске жетті.

Сонымен қатар 2007 жылы Суздаль қаласында (Ресей) «Монета жұлдыздары-2007» конкурсында «Көшпенділер алтыны» сериясынан

«Шабандоз» монетасы «Жылдың күміс монетасы» номинациясында жеңіске жетті. Ал Санкт-Петербургтегі «Монета жұлдыздары-2009» конкурсында «Диадема бөлігі» қазақстандық күміс монетасы «Бірегей идеялық шешім» номинациясында ІІ орын алды.

2010 жылы Берлиндегі «World Money Fair» көрмесінде Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің «Ұлы қолбасшылар» сериясындағы «Шыңғыс хан» ескерткіш күміс монетасы «Тарихи тақырыптағы ең үздік монета» номинациясында марапатталды.

Ал 2010 жылы Санкт-Петербургтегі «Монета жұлдыздары» халықаралық конкурсында «Аттила» күміс монетасы «Жылдың үздік монетасы» номинациясында өзіне лайық жеңіске жетті.

2010 жылы Австралияның астанасы, Канберра қаласында монеталар конкурсына қатысқан, алтын жалатылған күмістен жасалған, екі гауһар орнатылған «Жолбарыс» монетасы Ұлттық Банк үшін айрықша мақтаныш әрі Қазақстан үшін зор жеңіс болды. Конкурстық комиссия мүшелерінің жасырын дауыс беруімен шығарылатын шешімімен 50 дауыстың 47 даусымен қазақстандық монетаға «Ең әдемі монета» және «Ең технологиялық сәтті орындалған монета» деген екі бас номинацияда жүлделі орындар берілді.

2012 жылы Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі «Vicenza Numismatica» Халықаралық монета өнімінің конкурсына (Италия) қатысып, «Ғарыш» монеталар сериясындағы «Тұңғыш ғарышкер» ескерткіш күміс монетасы «Айрықша көзқарас» номинациясында жеңіске жетті. Марапаттау рәсімі Виченца қаласында 2012 жылғы 25 қыркүйекте орын алды.

Бағалы металдардан жасалған коллекциялық монеталарды сатып ала отырып, монеталарды сақтау мен оларды ұстау ережелерін сақтаған маңызды. Мәселен, заманауи коллекциялық монеталардың негізінен «proof» сапасы бар. Яғни, монетаны дайындаған кезде бетінде таза жылтыр және күңгірт бедерлі бейне, сондай-ақ жазулар салынатын әдіс пайдаланылады. Монеталардың бастапқы тазалығын сақтау мақсатында оларды капсулаларға жабады. Кейіннен капсуладағы микроклиматты сақтау үшін оны ашпау қажет. Егер капсуланы ашса, капсулаға ауа кіргеннен кейін ондағы тотығу рәсімі жылдамдатылады. Ал монетаны қолмен ұстаған жағдайда, онда саусақтардың ізі қалады. Алтын монеталар тотығуға ұшырамайды. Алайда егер жоғары сападағы коллекциялық алтын монетаны ашып, оны қолмен ұстаса, жылтыры кетіп, микроскопиялық болса да сызат пайда болады. Кәсіби нумизматтар немесе коллекционерлер үшін микроскопиялық сызаттың өзі – монетаның бағалылығы мен құнын төмендететін ақау.

ГОСУДАРСТВЕННО-ЧАСТНОЕ ПАРТНЕРСТВО: АНАЛИЗ МИРОВОГО ОПЫТА И ЕГО РАЗВИТИЯ В КАЗАХСТАНЕ

Осипов И.В. – главный специалист-аналитик управления стратегии и анализа Департамента исследований и стратегии Национального Банка Республики Казахстан;

Оразалин Р.Ж. – ведущий специалист-аналитик управления стратегии и анализа Департамента исследований и стратегии Национального Банка Республики Казахстан.

Как показывает мировой опыт, в тех случаях, когда государственные ресурсы ограничены, государственно-частное партнерство (далее – ГЧП) может выступать в качестве альтернативы обеспечения финансовой базы при создании, модернизации, содержании и эксплуатации инфраструктурных объектов. Также механизмы ГЧП позволяют повысить качество предоставляемых услуг, повысить эффективность государственного и частного сотрудничества, и ускорить модернизацию инфраструктуры, необходимой для диверсификации экономики.

ГЧП является одним из эффективных механизмов привлечения субъектов частного предпринимательства к реализации социально значимых объектов. В рамках ГЧП частному сектору открываются новые возможности и новые источники получения доходов посредством участия в инфраструктурных проектах, а государство получает возможность использовать опыт, ресурсы и потенциал частного сектора. Развитие ГЧП считается актуальным направлением экономической политики Казахстана, поскольку ГЧП будет способствовать процессу модернизации стратегических и социально важных отраслей экономики страны.

Развитие ГЧП в Казахстане. Еще в годы обретения независимости Казахстана была заложена законодательная база ГЧП, которая в целом основывалась на урегулировании концессионных взаимоотношений.

По мере развития страны менялось и законодательство. В 2006 году был принят новый Закон «О концессиях», который предоставил возможность делегировать права на создание объектов государственной собственности не только иностранным, но и отечественным инвесторам. Также данный закон определил меры господдержки и регулирования возникающих в процессе заключения, исполнения и прекращения договоров концессии общественных взаимоотношений.

В 2008, 2010 годах законодательство в этой области было усовершенствовано с учетом мировой практики, расширены меры господдержки, повышена привлекательность проектов концессии, отменена обязательность выпуска инфраструктурных облигаций.

В 2012 году Закон Республики Казахстан от 20 февраля 2006 года «О секьюритизации» был

дополнен понятием «проектного финансирования» и его правовыми основами и условиями. В соответствии с международной практикой эти дополнения были направлены на решение вопросов недостатка залогового обеспечения в крупномасштабных инвестиционных проектах. Так, были урегулированы вопросы переуступки прав требований, появилась возможность выпуска облигаций для реализации проектов ГЧП, которые обеспечиваются выделенными активами.

В 2013 году был принят Закон Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам внедрения новых видов государственно-частного партнерства и расширения сфер их применения» от 4 июля 2013 года № 131-V ЗРК. Поправки, предусмотренные данным законом, направлены на внедрение новых форм ГЧП и расширение сферы их применения, внедрение новых форм контрактного ГЧП, создание привлекательных условий для частного сектора по инвестиционным проектам, имеющим социальную направленность.

Внедрены новые модели и виды ГЧП: строительство, эксплуатация и передача проектов, совместная работа концессионера и госоргана, смешанные контракты, использование объекта концессии, находящегося в частной собственности для предоставления общественных услуг.

Также внедрен новый механизм реализации проектов ГЧП - «плата за доступность», который предполагает, что государство обеспечивает равномерную выплату инвестиционных, эксплуатационных затрат концессионера и вознаграждения за управление объектом концессии на весь срок действия контракта ГЧП. Государство оставляет за собой право взимания платы с потребителей, при этом плата осуществляется при условии качественной эксплуатации объекта и исполнения принятых концессионером обязательств. «Плата за доступность» будет применяться только для социально значимых, малоокупаемых проектов, таких как строительство и эксплуатация детских садов, больниц и поликлиник.

Между тем использование такого механизма как «плата за доступность» в проектах ГЧП, как показывает мировой опыт, не всегда приводит к положительным результатам.

Мировой опыт ГЧП. ГЧП развивается разными темпами в разных странах. Так страны западной Европы (Великобритания, Франция, Германия, Испания) успели сформировать достаточно развитый рынок ГЧП, тогда как в других странах он находится в зачаточном состоянии.

По данным ЕПЕС (European PPP Expertise Centre) в течение 2012 года на европейском рынке ГЧП зафиксировано самое низкое за последние 10 лет количество и объем сделок. В 2012 году было заключено 66 сделок ГЧП на общую сумму 11,7 млрд. EUR. По сравнению с 2011 годом количество заключенных сделок снизилось на 21%, а общая стоимость данных контрактов уменьшилась на 35%.

Великобритания возглавляет этот список, подписав наибольшее количество контрактов (26), далее следует Франция с 22 подписанными проектами,

затем Германия с 6 проектами, Бельгия, Нидерланды и Испания закрыли по три сделки каждая. На эти шесть стран вместе взятых пришлось 97% всех европейских сделок ГЧП, заключенных в 2012 году. Еще три страны заключили по одной сделке, это Италия, Португалия и Ирландия, причем Португалия и Ирландия впервые после 2010 года.

Великобритания. Основоположителем развития модели взаимоотношений государства и бизнеса, основанной на плате за доступность является Великобритания, где с 1992 года получила развитие модель ГЧП, основанная на данном принципе и именуемая «Частная финансовая инициатива» (Private Finance Initiative – далее PFI), поэтому опыт данной страны особенно показателен.

PFI – это государственная программа в Великобритании, в рамках которой частный сектор может строить и эксплуатировать объекты общественной (социальной, инженерной, коммунальной) инфраструктуры (школы, больницы, дороги, тюрьмы), а правительство платит за предоставленные услуги (более 700 проектов за последние 20 лет).

Наибольшее количество активов по проектам PFI сосредоточено в отраслях здравоохранения, образования, транспорта, обороны.

Однако в Великобритании, где и возникла идея PFI, данная модель сотрудничества в последнее время подверглась жесткой критике. В частности было выявлено, что в Великобритании некоторые виды расходов по контрактам на основе платы за доступность в рамках PFI значительно превышали и за последние 20 лет такие контракты обошлись государству в среднем в 1,7 раза дороже прямого финансирования из бюджета.

К примеру, стоимость проекта по расширению автомагистрали M25 в Великобритании (по данным Счетной палаты Великобритании), увеличилась на 826 млн. евро за период с момента, когда «Connect Plus» стал победителем тендера и до заключения контракта в мае 2009 года.

Другим примером может быть проект по строительству в Паддингтоне больницы, первоначальная стоимость которого повысилась более чем в два раза (на 594 млн. фунтов стерлингов), а первоначальный срок был продлен на 7 лет.

Опыт Великобритании по проектам ГЧП в сфере здравоохранения достаточно хорошо изучен и несет в себе ряд негативных моментов, демонстрируя при реализации проектов ГЧП проблемы, связанные с задержкой в сроках строительства, с превышением сметы эксплуатационных затрат, использованием дешевого оборудования и экономией на инфраструктурных составляющих проектов, которые приводят к регулярному ремонту.

Проведенный в Великобритании анализ ряда PFI проектов показал, что они стоили налогоплательщикам на 20 миллиардов фунтов стерлингов дороже, чем, если бы они были профинансированы напрямую из государственного бюджета. В этой связи Великобритания год назад начала пересмотр практики применения PFI, и рассматривает вопрос предоставления государственных гарантий объемом до 40 миллиардов фунтов стерлингов

для инфраструктурных проектов, реализация которых была приостановлена из-за трудностей с привлечением денег от частных инвесторов.

Германия. В Германии в силу консервативности государственного управления, недостаточной урегулированности вопросов налогообложения и передачи прав между контрагентами, ГЧП стало практиковаться лишь с 2000 года.

В сентябре 2005 года там был принят и вступил в действие федеральный Закон о стимулировании ГЧП и улучшении нормативных положений в данной сфере, направленных на устранение ограничений, касающихся взаимодействия государства и частного сектора в ГЧП.

В настоящее время в Германии реализуется 243 проекта, из них 186 проектов относятся к контрактным, то есть к таким, где используется плата за доступность (availability payments). Проекты концентрируются в области строительства объектов социальной инфраструктуры, дорожного строительства, здравоохранения.

Между тем в последнее время в Германии наблюдается снижение активности на рынке ГЧП, что объясняется последствиями мирового кризиса, торможением экономики и сужением рынка кредитных ресурсов. В результате участники рынка ГЧП вынуждены заниматься поиском других финансовых механизмов, прибегать, в частности, к форфейтингу – продаже финансовым агентам неисполненных обязательств государственного или муниципального заказчика.

Франция. Во Франции в 2004 году в юридическую и коммерческую практику был введен Контракт ГЧП, что создало правовую базу для организации сотрудничества государства и бизнеса в реализации совместных проектов.

Закон о ГЧП от 9 июля 2008 г. внес изменения в многочисленные законы и подзаконные акты, внедрив ГЧП во французскую правовую систему. Французское правительство при этом упростило и одновременно усилило положения Контракта партнерства, ставшего новым инструментом и формой государственного заказа и подряда, позволив при этом продолжить модернизацию системы государственной экономики. Проекты ГЧП во Франции получили распространение в сфере здравоохранения, программы модернизации пенитенциарной системы, обслуживания социальной инфраструктуры и ЖКХ.

В настоящее время Франция, испытывающая серьезные трудности с текущим государственным финансированием, тем не менее, предполагает в будущем активно развивать ГЧП, максимально расширяя сферу его применения. Одним из приоритетов названо открытие ГЧП для малого и среднего бизнеса в строительстве и ряде других сфер.

Португалия. В Португалии под ГЧП понимаются различные формы привлечения частных компаний в инвестиционные проекты, осуществляемые с участием государства и в его же интересах.

ГЧП в Португалии регулируется ст. 2 Декрета-закона №86 от 26 апреля 2003г. (с поправками от 27 июля 2006г.). В документе определены юридические нормы, регулирующие отношения между партнерами

в рамках ГЧП (концессионные соглашения, контракты на предоставление услуг, контракты на управление, сферы ответственности, риски сторон и др.).

По оценкам международной консультативной группы «Deloitte», Португалия является одним из лидеров в Европе по использованию механизма ГЧП.

По состоянию на конец 2010 года по модели ГЧП в Португалии осуществлялось 120 проектов. Объем аккумулированных инвестиций в проекты ГЧП в Португалии на декабрь 2010 г. составил 15,8 млрд. евро. Из них 79% - автомобильное строительство, 18% - железнодорожный транспорт, 2% - здравоохранение и 1% - обеспечение внутренней безопасности страны.

В связи с глубоким финансово-экономическим кризисом в стране в 2010-2011гг. наблюдалось существенное снижение прироста инвестиций и запуска новых проектов, пик которых был достигнут в 2009 г. (28,1 млрд. евро).

Большое количество долгосрочных проектов ГЧП привело в 2011 году к возникновению чрезмерного объема бюджетных обязательств, неспособности правительства эффективно управлять долгом перед частными партнерами и необходимости пересмотра условий 20 наиболее значительных контрактов.

В ближайшие годы широкомасштабное использование механизмов ГЧП в Португалии будет сокращаться. На этом настаивает МВФ, ЕЦБ и ЕК в рамках меморандума по условиям предоставления Португалии международной финансовой помощи. По их оценке, ГЧП в Португалии остается «лазейкой» по варьированию финансовых показателей, влияющих на бюджетный дефицит.

Опыт других стран. Недостатки имеющейся схемы ГЧП или PFI свойственны не только Великобритании, к примеру, в Канаде и Австралии проведенные исследования приводят к выводу, что PFI проекты зачастую обходятся во много раз дороже по сравнению с другими традиционными вариантами приобретения услуг.

В Канаде, проект университета Квебека в Монреале обошелся в два раза дороже для государства, поскольку его цена выросла с 200 до 400 миллионов долларов, а шоссе на западном побережье «В.С. Sea-to-Sky Highway» стало стоить на 220 млн. долларов больше, чем, если бы оно финансировалось и управлялось государством.

В Австралии, рост расходов на проекты PFI был в четыре раза выше в Новом Южном Уэльсе и в пять раз выше в регионе Виктория, по сравнению с альтернативными методами реализации данных проектов.

В Венгрии, строительство и эксплуатация автомагистрали М5, одного из самых ранних ГЧП проектов в центральной и восточной Европе закончилось неудачей. Транспортная нагрузка не достигла ожидаемого уровня, и государству пришлось выкупать обратно долю в проекте и гарантировать прибыль концессионера.

В Казахстане полностью сформировано законо-

дательство и имеется, пусть и небольшой, опыт по применению одной из контрактных форм ГЧП на основе договора концессии при реализации проектов в транспортном и энергетическом секторе. При этом опыт первых инфраструктурных проектов (посредством привлечения финансирования за счет пенсионных активов НПФ) показал необходимость четкой проработанности финансово-экономических расчетов проектов.

Для дальнейшей успешной реализации общественно значимых проектов по механизму ГЧП, Казахстану необходимо продолжать совершенствовать правовую и институциональную основу в данной области с учетом, как положительного, так и негативного мирового опыта ГЧП.

В будущем, согласно Концепции новой бюджетной политики Республики Казахстан от 26 июня 2013 года № 590 будут внедряться новые механизмы ГЧП и расширяться сфера их применения, что будет способствовать снижению нагрузки на бюджет и укреплению устойчивости государственных финансов. Вместе с этим, крайне актуальным будет вопрос определения объема концессионных обязательств, принимаемых государством в рамках реализации концессионных проектов.

Список литературы

Варнавский В.Г. Государственно-частное партнерство в здравоохранении: международный опыт// Научный журнал «Управление здравоохранением», №26. – Россия, 2010

Зусман Е., Корнев М. «Контракты жизненного цикла: pro et contra»// Еженедельник «Экономика и жизнь» №11. – Россия, 2012

Исследование «О чем молчат бухгалтерские книги? Подводные камни частно-государственного партнерства в Центральной и Восточной Европе». - CEE Bankwatch Network, ноябрь 2008

Постановление Правительства Республики Казахстан от 29 июня 2011 года № 731 «Об утверждении Программы по развитию государственно-частного партнерства в Республике Казахстан на 2011 - 2015 годы и внесении дополнения в постановление Правительства Республики Казахстан от 14 апреля 2010 года № 302»

Указ Президента Республики Казахстан от 26 июня 2013 года № 590 «Об утверждении Концепции новой бюджетной политики Республики Казахстан»

Allen K. «Doubling down: PFI becomes «PF2»»// Financial times. - December 5, 2012

Market Update «Review of the European PPP Market in 2012»// European PPP Expertise Centre. – Luxembourg, 2013

Norman J. «Why we should celebrate the death of PFI»// The Telegraph, 2011.

Dutch PPP projects data website:

<http://www.ppp-projektdatenbank.de/index.php?id=10>

Financial Times Blogs:

<http://blogs.ft.com/ftdata/tag/economics/>

СИСТЕМЫ ДЕНЕЖНЫХ ПЕРЕВОДОВ: УСЛОВИЯ И РЕКОМЕНДАЦИИ ПРИ ИСПОЛЬЗОВАНИИ

Ниязова Д.А. – заместитель начальника управления Департамента платежных систем Национального Банка Республики Казахстан

В повседневной современной жизни каждый человек сталкивается с необходимостью отправки денег иному лицу, в том числе, оплачивая платеж за товары и услуги, или же переводя деньги на безвозмездной основе. На рынке финансовых услуг Казахстана банками и АО «Казпочта» представлен большой ассортимент систем денежных переводов. При этом при выборе системы денежных переводов необходимо, в первую очередь, изучить условия представления услуг и обезопасить себя от возможных негативных ситуаций.

В Казахстане для осуществления переводов денег как внутри страны, так и за рубеж можно воспользоваться услугами банков или АО «Казпочта». При этом клиентам может быть предложено осуществить перевод денег как по внутрибанковской системе, так и по внешним системам переводов денег.

При осуществлении перевода денег по внутрибанковской системе банки и АО «Казпочта» пересылают деньги внутри своей системы от филиала (расчетно-кассового отделения), находящегося в одном городе, в филиал в другом городе.

Посредством внешних систем денежных переводов возможно осуществление переводов денег в любую точку земного шара. Агентами данных систем могут быть финансовые организации, а также другие посредники. В Казахстане услуги по переводу денег через системы международных денежных переводов представляют банки второго уровня и АО «Казпочта», которые заключили агентские соглашения с системами денежных переводов или являются непосредственно операторами систем.

Работа систем международных денежных переводов основывается на международных стандартах, в частности, Общих принципах оказания услуг по международным переводам денежных средств, разработанных Комитетом по платежным и расчетным системам Банка международных расчетов и Всемирным банком в январе 2007 года. Указанные принципы направлены на обеспечение надежной и эффективной работы операторов систем международных денежных переводов, повышение конкурентоспособности и доступности оказываемых услуг. Выделяют пять основных принципов по оказанию услуг по переводу денег: 1) прозрачность операций по переводу денег и защита потребителя; 2) совершенствование инфраструктуры платежной системы, направленное на повышение эффективности предоставляемых услуг; 3) обеспеченность необходимой, надежной правовой и нормативной базой; 4) создание условий для рыночной конкуренции; 5) наличие соответствующих руководств и практик управления рисками.

При этом государственными органами должны предприниматься необходимые действия для

реализации операторами систем денежных переводов данных принципов. В этой связи, полезен опыт Центрального Банка Российской Федерации, которым были разработаны оценочные критерии реализации операторами систем денежных переводов Общих принципов и проведен соответствующий анализ их деятельности. По итогам проведенного анализа Центральным Банком Российской Федерации разработаны рекомендации кредитным организациям, осуществляющим переводы денежных средств по поручению физических лиц без открытия банковского счета в зарубежные страны, в том числе через системы денежных переводов, где представлены условия, касающиеся первого принципа по обеспечению прозрачности рынка услуг и адекватной защиты потребителя.

Данный принцип является основополагающим для выбора клиентами наиболее удобной системы для осуществления того или иного перевода денег. Так, при обращении в финансовую организацию для осуществления перевода денег рекомендуется получить наиболее полную информацию или разъяснения по оказанию услуги, в том числе, перечень зарубежных стран, на территории которых может быть выплачен перевод денег, перечень систем денежных переводов, через которые можно осуществить перевод, сведения о времени проведения перевода денег, о размерах комиссионного вознаграждения, конфиденциальных данных, сообщаемых получателю перевода денег (контрольный номер перевода, кодовое слово).

К тому же важным является получение информации об условиях предоставления услуг: об ограничениях суммы перевода денег, размере максимальной суммы перевода денег, которая может быть выплачена получателю перевода в день (при наличии такой информации), о сумме в валютах отправления и получения перевода, о возможности информирования получателя о поступлении денег в его пользу. Также следует ознакомиться с условиями возврата, отзыва поручения на перевод денег и способах решения диспутных ситуаций.

Так, банками Казахстана и АО «Казпочта» представляются своим клиентам услуги по переводам денег через международные системы Western Union, Faster, Contact, Золотая корона, Быстрая Почта, Блиц, Unistream, Анелик, Система Всемирного почтового союза, Лидер, MoneyGram, Coinstar Money Transfer, Open Way, Migom, Caspian Money Transfer, IntelExpress, Азия Экспресс.

В 2012 году общий объем переводов денег, отправленных через системы международных денежных переводов, составил 2 285,3 тыс. транзакций на сумму 248,2 млрд. тенге. При этом на территории Казахстана было проведено 692,3 тыс. транзакций на сумму 44,1 млрд. тенге (30,3% от общего количества и 17,8% от общей суммы платежей посредством СМДП). За рубеж посредством систем международных денежных переводов было отправлено 1593,0 тыс. транзакций на сумму 204,1 млрд. тенге.

Также на рынке Казахстана представлены международные системы платежных карточек,

посредством которых возможно осуществление переводов денег посредством использования карточек, такие как VISA International, MasterCard Worldwide American Express International, China Union Pay.

Сведения о финансовых организациях Казахстана, оказывающих услуги по переводу денег, а также используемые ими системы денежных переводов представлены на сайте Национального Банка Республики Казахстан в разделе «Платежные системы». Детальную информацию об условиях оказания услуг, в том числе, действующих тарифах, можно получить на сайтах банков и АО «Казпочта».

К примеру, тарифы по переводам денег через систему Western Union внутри страны в тенге составляют от 400 тенге до 3800 тенге и выше¹, в долларах США от 6 долларов до 66 долларов США и выше в зависимости от суммы перевода, в страны СНГ - в тенге и долларах США от 1% до 1,7% в зависимости от суммы перевода (минимум 450 тенге или 3 доллара США), в страны дальнего зарубежья - в тенге от 1300 тенге до 12 145 тенге и выше, в долларах США от 13 долларов до 301 доллар США и выше также в зависимости от суммы перевода. В среднем тарифы на услуги по переводу денег через системы международных денежных переводов составляют около 2-3%.

Второй принцип по совершенствованию инфраструктуры платежной системы направлен на расширение сети доступа к оказываемым услугам, наличие широкой сети партнеров в других странах, улучшение операционной надежности и безопасности системы. Основными участниками переводов денег являются отправитель денег, получатель, финансовые организации, оказывающие услуги по переводу денег, и оператор системы. При этом финансовые организации и оператор системы должны обеспечить надежность процессов по передаче сообщения и осуществлению расчетов, от чего зависит своевременность исполнения поручений клиентов. Расчеты в системе могут осуществляться как на валовой основе, когда каждый платежный документ обрабатывается индивидуально, или же на нетто-основе, посредством клиринга входящих и исходящих платежных сообщений, что является наиболее используемым в крупных системах международных денежных переводов. Пункты доступа к оказываемым услугам могут отличаться в зависимости от законодательства стран. Так, как было указано выше, пунктами доступа к системам международных денежных переводов в Казахстане выступают только банки и АО «Казпочта», их филиалы и отделения. В зарубежных странах в качестве пунктов доступа могут использоваться не только финансовые организации, но также и торговые точки.

Для эффективного развития систем денежных переводов необходимо наличие достаточной нормативной и правовой базы. При этом акцент должен быть направлен на создание конкурентной среды, недопущение отмывания денег и финансирования терроризма. В Казахстане требования, согласно

которым услуги денежных переводов по системам международных денежных переводов могут оказывать только банки и АО «Казпочта», было установлено в целях регулирования финансовых рисков, в том числе, противодействия отмыванию денег и финансированию терроризма. Переводные операции (услуги денежных переводов) связаны с концентрацией финансовых ресурсов, и, соответственно, должны проводиться организациями, имеющими соответствующий уровень капитала, выполняющими установленные требования к структуре, порядку проведения тех или иных операций. При этом банки и АО «Казпочта» обладают достаточными ресурсами для обеспечения надлежащей защиты и проверки при проведении переводов денег через их отделения.

В части четвертого принципа по созданию условий для рыночной конкуренции нежелательным является наличие в договорных отношениях между операторами систем и их агентами условия сохранения исключительного права, согласно которому право на представление услуг по переводу денег представляется агенту только в том случае, если он не представляет услуги по переводу денег через иные системы. Данное условие может способствовать ограничению конкуренции и ослаблению развития рынка систем денежных переводов.

Эффективность системы денежных переводов также зависит от уровня управления рисками, которые могут вызвать возможность потери средств, несвоевременное исполнение поручений клиента. При этом выделяют следующие основные финансовые риски: риск ликвидности и кредитный риск, связанные с неисполнением обязательств участниками, в том числе, агентами, рыночный риск (возникновение убытков вследствие неблагоприятного изменения рыночной стоимости финансовых инструментов, курсов иностранных валют). При этом управление рыночным риском может быть обеспечено за счет установления в системе фиксированного размера маржи сверх текущего обменного курса, которую должен оплатить отправитель при представлении поручения, или путем установления фиксированного размера комиссионных.

Надежность используемых каналов связи, программного обеспечения и иного оборудования, использование резервных каналов/серверов, процедуры постоянного мониторинга способствуют снижению операционных рисков, которые связаны с техническими ошибками в работе системы.

Для управления правовым риском, во-первых, необходимо наличие достаточной нормативной правовой базы в стране для развития рынка систем денежных переводов, а также заключение соглашений между оператором системы и его агентами с учетом всех необходимых условий, прав и обязанностей, процедур рассмотрения диспутных ситуаций.

Вместе с тем, в последнее время в виду активного развития технологий, расширения спектра оказываемых услуг большое внимание уделяется риску мошенничества и зависящему от него риску потери репутации системы. В частности, в мировой

¹По мере увеличения суммы перевода денег за каждый интервал суммы начисляется дополнительная сумма комиссионного вознаграждения.

практике, а также в Казахстане наблюдается рост мошеннических схем с использованием систем международных денежных переводов.

При использовании мошеннических схем мошенниками для получения денег возможна подделка документов, удостоверяющих личность получателя, в случае, если у них имеется информация о переводе денег, в том числе, данные получателя денег.

В связи с чем, необходимо сохранение полной конфиденциальности сведений о проводимом переводе денег (информация о переводе денег или ее детали могут быть переданы отправителем только истинному получателю денег).

При этом операторами систем проводятся соответствующие работы по недопущению/снижению данных рисков. В частности, применяется использование контрольного номера перевода или кодового слова, соответствующая информация размещается на сайтах операторов систем, к примеру, на сайте Western Union представлен отдельный раздел, где описаны методы защиты от мошенничества. Также предупреждающая информация о возможных мошеннических действиях и способах защиты информации по переводу денег размещается на сайтах банков и АО «Казпочта», оказывающих услуги по переводу денег через системы международных денежных переводов.

Кроме того, операторами систем денежных переводов и их агентами отмечается о необходимости соблюдения следующих предупреждающих мер:

- не отправлять деньги незнакомым людям через систему денежных переводов;
- остерегаться сделок или предложений, которые кажутся неправдоподобно привлекательными;
- не отправлять деньги в качестве взноса за трудоустройство, оплаты сборов для получения лотерейного и иного выигрыша;
- не пользоваться системой денежных переводов для оплаты товаров, приобретенных на Интернет-аукционе;
- не отправлять незнакомым лицам копии заявления на отправку перевода;
- желательно не направлять денежные переводы задолго до их получения, например, при планировании

поездки за рубеж, услуги денежных переводов позволяют получить перевод в течении 10-15 минут;

- не реагировать на звонки/электронные сообщения/смс, поступившие от лица банка о необходимости отправки/получения перевода.

Подводя итоги, следует отметить развитие рынка систем международных денежных переводов ввиду их удобства, надежности и скорости проведения платежей. При этом на территории Казахстана в силу требований действующего законодательства услуги по переводам денег через системы международных денежных переводов представляют только банки второго уровня Республики Казахстан и АО «Казпочта». Вместе с тем, для выбора той или иной системы переводов денег необходимо представление клиентам полной информации об особенностях ее функционирования, в том числе, сведений о тарифах, обменном курсе, процедурах осуществления и возврата перевода денег. Эффективность и безопасность систем переводов денег обеспечивается наличием достаточной нормативной правовой базы, надежной инфраструктурой, созданием условий для развития конкурентоспособности, а также наличием необходимого руководства и практик управления рисками, что способствует повышению качества оказания услуг и уровня защиты потребителей, в том числе от мошеннических операций.

«Список литературы»

1. Перевод материалов Отчета «Общие принципы оказания услуг по международным переводам денежных средств», опубликован в издании Центрального Банка Российской Федерации «Платежные и расчетные системы», выпуск 10, август 2008 года;
2. Письмо Центрального Банка Российской Федерации от 08.06.2011 года № 85-Т «О рекомендациях кредитным организациям, осуществляющим переводы денежных средств по поручению физических лиц без открытия банковского счета в зарубежные страны, в том числе через системы денежных переводов».

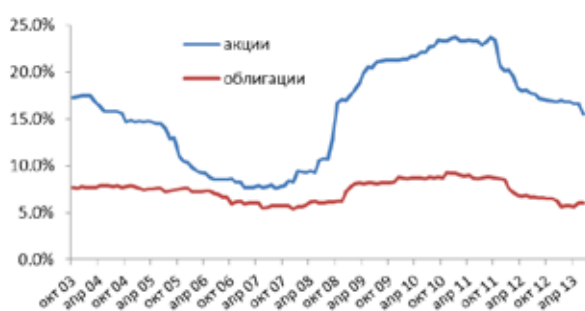
РАСПРЕДЕЛЕНИЕ АКТИВОВ НА ОСНОВЕ РИСК ПАРИТЕТА

Мухаметов И.Н., главный специалист-аналитик Департамента монетарных операций Национального Банка Республики Казахстан, Вахидов Б.А., ведущий специалист-аналитик Департамента монетарных операций Национального Банка Республики Казахстан

Как инвестору следует оптимизировать распределение своих активов? Стандартным ответом на этот вопрос послужат выводы популярной модели определения стоимости активов (CAPM) о том, что всем инвесторам следует создавать портфель на основе ожидаемого дохода в соответствии с индивидуальными предпочтениями по риску. Однако в недавние годы все большую популярность стал набирать новый подход распределения активов, т.н. паритет риска (Risk Parity), предполагающий, что можно достичь большей оптимальности портфеля, диверсифицируя инвестиции по уровню риска. В данной статье мы попытаемся дать общее описание этого подхода и найти возможности его практического применения для инвестирования активов институциональных инвесторов, какими в частности являются центральные банки, суверенные и пенсионные фонды.

Паритет риска (RP) отталкивается от наблюдения того, что традиционное распределение портфелей, например портфель, состоящий из 60% акций и 40% облигаций², не является достаточно диверсифицированным с точки зрения вклада каждого актива в общий риск инвестиционного портфеля. Из-за того, что акции очень волатильны относительно облигаций (см. Рис. 1), вклад акций в риск такого портфеля будет доминировать над вкладом облигаций в большей пропорции, чем заданная пропорция распределения капитала 60/40.

Рис.1 Волатильность акций и облигаций в годовом выражении, %

Источник: Bloomberg, расчеты авторов. Волатильность рассчитывалась на основе 36-месячного скользящего стандартного отклонения доходности индекса MSCI World (акции) и Barclays Global Agg Treasuries (государственные облигации).

С точки зрения риска, такой портфель плохо диверсифицирован, потому что практически вся вариация доходности портфеля объясняется вариацией доходности акций.

RP предлагает простое решение: диверсифицировать не по аллокации капитала, а по вкладу индивидуального актива в общий риск портфеля, т. е. распределить активы так, чтобы вложенный риск, например, акций в общий риск портфеля был равен риску облигаций. Этот подход предполагает больше распределения капитала в низкорисковые активы, чем в высокорисковые инвестиции. Вполне естественно, что такой принцип распределения менее агрессивен и, хотя, как правило, доходность на единицу риска выше, показывает меньшую ожидаемую доходность в сравнении с традиционным 60/40 портфелем.

RP инвесторы решают этот вопрос путем применения леввереджа риск-сбалансированного портфеля для увеличения ожидаемой доходности путем изменения риска портфеля до желаемого уровня. Хотя применение леввереджа несет в себе собственные риски, мы теперь имеем лучшее из двух стратегий: портфель сбалансирован по рискам и, что немало важно, имеет возможность генерировать достаточную доходность, контролируя уровень желаемого риска. При этом, как показывают некоторые исследования, RP портфели с леввереджем имеют тенденцию к опережению доходности традиционных портфелей³. Для проверки эффективности этой стратегии был проведен эмпирический анализ на основе методологии, описанной в работе Anderson (2011).

Методология

Для построения портфеля паритета рисков без леввереджа в качестве меры волатильности в анализе было принято стандартное отклонение скользящего 36-месячного окна доходности индексов, представляющих интересующие классы активов. Поэтому формально оценка волатильности актива i в период времени t выглядит следующим образом:

$$\hat{\sigma}_{i,t} = std(r_{i,t-36}, \dots, r_{i,t-1})$$

При этом вес каждого актива в портфеле вычисляется как:

$$\omega_{i,t} = k_t \hat{\sigma}_{i,t}^{-1}$$

где,

$$k_t = \frac{1}{\sum_i \hat{\sigma}_{i,t}^{-1}}$$

Тогда доходность RP портфеля оценивается как:

$$r_{p,t-s} = \sum \omega_{i,t} r_{i,t-s}$$

Для RP портфеля с леввереджем необходимо рассчитать коэффициент леввереджа для приведения уровня его риска к риску сравниваемого актива или портфеля

$$l_t = \frac{\hat{\sigma}_{v,t}}{\hat{\sigma}_{i,t}}$$

где,

$$\hat{\sigma}_{i,t} = std(r_{v,t-36}, \dots, r_{v,t-1}) \quad \text{и} \quad \hat{\sigma}_{v,t} = std(r_{v,t-36}, \dots, r_{v,t-1})$$

²Портфели большинства зарубежных пенсионных фондов имеет схожую структуру с небольшими вариациями, например, с добавлением некоторой доли альтернативных инвестиций

³Для более подробного ознакомления с теорией риск паритета и экономического обоснования леввереджа, можно обратиться к Clifford S. Asness, Andrea Frazzini, Lasse H. Pedersen Leverage Aversion and Risk Parity, 2012 CFA Institute

а $r_{i,t}$ – доходность сравниваемого актива или портфеля в момент времени t . Тогда веса RP портфеля с леввереджем рассчитываются следующей формулой:

$$w_{i,t}^* = l_t w_{i,t}$$

И, наконец, доходность RP портфеля с леввереджем оценивается как:

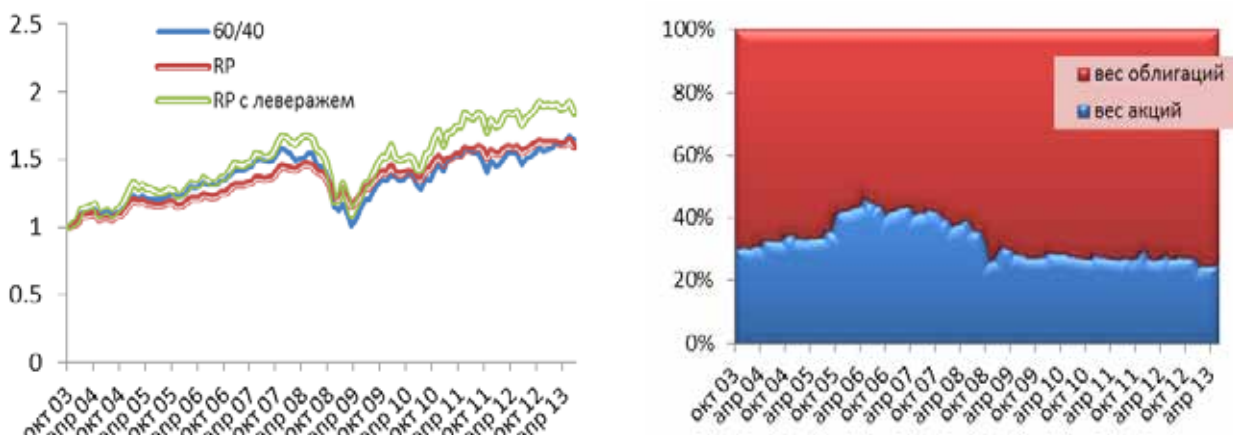
$$\begin{aligned} r_{i,t} &= \sum_i w_{i,t} r_{i,t} + \sum_i (l_t - 1) w_{i,t} (r_{i,t} - b_t) \\ &= \sum_i w_{i,t} r_{i,t} + \sum_i (w_{i,t}^* - w_{i,t}) (r_{i,t} - b_t) \end{aligned}$$

где, b_t – ставка заемных средств для финансирования леввереджа в период времени t .

Эмпирический анализ

Для репрезентации акций был взят индекс глобальных акций MSCI World, облигаций – индекс глобальных казначейских облигаций Barclays Global Agg Treasuries, расчета ставки заемных средств – ставка 3-месячного LIBOR на доллар-вые фонды. Все данные взяты из системы Bloomberg за период последних 10 лет.

Рис. 2 Кумулятивная доходность RP против традиционного портфеля и веса распределения активов в RP

Источник: Bloomberg, расчеты авторов. Все портфели ребалансировались ежемесячно.

Расчеты показывают, что стратегия RP без леввереджа за последние 10 лет не существенно уступала и даже опережала доходность традиционного портфеля в посткризисный период низких процентных ставок. Самый большой разрыв доходности происходил в период пика экономического роста глобальной экономики, когда акции росли опережающими темпами. Очевидно, что RP портфель с большой концентрацией

облигаций имеет тенденцию к отставанию доходности в периоды роста экономики. Однако, с точки зрения баланса доходности и риска RP портфель более оптимален на всем протяжении анализируемого периода. К тому же при возможности использования леввереджа RP инвестор способен добиться намного лучшей доходности в сравнении с традиционным портфелем без значительного повышения риска.

Таблица 1.

Показатели ожидаемого риска и доходности оцененных портфелей

	60/40	RP	RP с леввереджем
Средняя доходность в годовом выражении, в%	5,7%	5,1%	7,2%
Риск в годовом выражении, в%	10,8%	7,9%	12,6%
Коэффициент Шарпа (доходность/риск)	0,52	0,64	0,56

Источник: расчеты авторов

Средний вес акций в RP портфеле составил около 30% с минимальным значением в 25% во время предыдущего глобального финансового кризиса. Данный результат сравним с инвестициями Национального фонда РК. Эталонное распределение его сберегательного портфеля состоит из 20% акций/80% облигаций.

Следует отметить, что такая структура оправдала себя во время достаточно продолжительного посткризисного периода низких процентных ставок. Тем не менее, в случае смены тренда

движения процентных ставок и улучшения глобальной экономической активности, имеет смысл сбалансировать распределение активов Национального фонда в сторону увеличения доли акций или других активов с более высокой скорректированной на риск доходностью.

Несмотря на очевидные преимущества, стратегия риск паритета имеет свои недостатки. Например, в работах Lovel (2010) и Foresti (2010) указывается на то, что леввередж привлечет новые риски в портфель инвестора, такие как изменчивость зат-

рат на финансирование леввереджа и доступность заемных средств инвестору. Также использование леввереджа может усугубить влияние крайних событий (tail event), например, при наступлении кризиса ликвидности. Также оспаривается способность облигаций, доминирующего класса активов в портфелях RP ввиду своей низкорисковой природы, генерировать высокую доходность после ожидаемой смены режима продолжительного снижения ставки доходности инструментов с фиксированной доходности в фазу ее долгосрочного повышения. Напрашивается логичный вопрос - возможно ли улучшить качество RP портфеля, не прибегая к до-

полнительному финансированию и минимизируя влияние смены экономических режимов на инвестиционный портфель?

Как известно, режимы экономического цикла можно представить в виде 4 комбинаций увеличения/сокращения экономического роста и увеличения/сокращения инфляции. При этом изменения этих макроэкономических переменных могут объяснить поведение практически каждого класса активов. Стилизованная зависимость доходности, скорректированной на риск, различных активов в зависимости от экономических режимов представлена ниже.

Рис. 3 Сравнение эффективности активов в зависимости от экономического режима

Источник: Wellington Management International Ltd.

Как следует из диаграммы, даже портфель, сконструированный на основе подхода RP, но состоящий из одних акций и облигаций не может быть оптимальным в полной мере во всех фазах экономического цикла. Акции эффективны в периоды высокого роста и низкой инфляции, а облигации, как правило, хорошо себя чувствуют во время низких темпов экономического роста и низкой инфляции, когда монетарные власти пытаются стимулировать экономическую активность путем снижения процентных ставок. Очевидно, что такая структура инвестиций зависит от риска повышения инфляции, что может быть компенсировано добавлением в портфель, например, таких инструментов как золото, индексированные к инфляции облигации, облигации развивающихся стран.

Таким образом, применяя принцип паритета распределения рисков по фазам экономического цикла

для активов институциональных инвесторов и, в частности, активов Национального фонда, можно с определенной долей уверенности утверждать, что добавление активов, обладающих инфляционным хеджем или потенциалом роста во время увеличения инфляции, в состав инвестиционного распределения создаст более устойчивый, с точки зрения рисков и доходности, инвестиционный портфель. Возможно, такой портфель не будет бить рекорды долгосрочной доходности, но, во многом гарантирует, что ни одно из состояний внешней экономической среды не окажет значимого негативного влияния на активы институциональных инвесторов.

Список литературы:

Clifford S. Asness, Andrea Frazzini, Lasse H. Pedersen "Leverage Aversion and Risk Parity", 2012 CFA Institute

Foresti, Steven J., and Michael E. Rush. "Risk-Focused Diversification: Utilizing Leverage within Asset Allocation." Wilshire Consulting, February 11, 2010.

Robert M. Anderson, Stephen W. Bianchi, Lisa R. Goldberg "Will My Risk Parity Outperform?" November 10, 2011

Lovell, Christopher A. "Risk Parity: In the Spotlight after 50 Years" NEPC, March 2010

Презентация Wellington Management International Ltd. "Risk Parity" March, 2013

ВЛИЯНИЕ РЕГУЛЯТОРНЫХ ТРЕБОВАНИЙ К КАПИТАЛУ БАНКОВ НА ИХ АКТИВНОСТЬ ПО КРЕДИТОВАНИЮ ЭКОНОМИКИ

*Сыгаева А.Е., Управление комплексной оценки рисков финансовых организаций
Департамента финансовой стабильности,
главный специалист-аналитик*

Непрекращающиеся дискуссии относительно негативного влияния повышения регуляторных требований к капиталу на экономическую активность в стране в результате снижения кредитования рождают большое количество исследований в данной области. Настоящая статья направлена на выявление взаимосвязи между повышением требований к капиталу казахстанских банков на их активность по кредитованию экономики на базе исследовательской работы Банка Англии. Полученные результаты для казахстанских банков выявили аналогичную, как и для английских банков, отрицательную взаимосвязь между банковским кредитованием и повышением требований к капиталу. Данные результаты позволили определить необходимый для сдерживания чрезмерного роста кредитования в Казахстане размер контрциклического буфера капитала.

История развития мировой банковской системы и имевшие место финансовые кризисы неоднократно подтверждали необходимость построения прочных и эффективных методов регулирования капитала банков. Капитал банка в первую очередь является показателем его устойчивости и играет важную роль в поглощении всех возможных убытков. Недостаточный же размер капитала может привести к несостоятельности банка, а в дальнейшем и к его банкротству. В 1840 годах требование к уровню капитала банков в США доходило до 50%, при этом развитие системы управления рисками в банковском секторе, а также внедрение системы гарантирования депозитов привело к снижению вероятности дефолта банка и позволило снизить регуляторные требования к капиталу до 6-8%, начиная с середины 1940 годов (Berger, Herring, Szegö, 1995).

С учетом полученных уроков и в целях недопущения кризисов Базельским комитетом по банковскому надзору в начале 1990 годов стали разрабатываться единые стандарты регулирования деятельности банков. Вместе с тем, не прекращаются и дебаты о

негативном влиянии жестких требований к капиталу на кредитную деятельность банков и, соответственно, на экономическую активность страны. Так, Bernanke в своем исследовании 1983 года утверждает, что кредиты банков являются малозаменимыми источниками фондирования и в результате чего играют значительную роль в макроэкономической активности. Он приходит к выводу, что причиной существенного спада производства в 1930 годах послужила несостоятельность многочисленных банков в период Великой Депрессии (Bernanke, 1983).

Повышение же регуляторных требований к капиталу может найти свое отражение в тактике ведения бизнеса банка, поскольку вынужденная капитализация осуществляется либо путем накопления прибыли и вливаний со стороны акционеров либо за счет снижения уровня рисков активов. В силу того, что наиболее рискованной категорией кредитов для банков являются кредиты корпоративному сектору, то и их ограничение, соответственно, влияет на экономическую активность в стране. Также, с целью накопления прибыли банки могут повышать стоимость кредитования, что в свою очередь может привести к снижению спроса на кредиты и замедлить экономический рост. Вместе с тем, жесткие регуляторные требования к капиталу банков снижают вероятность дефолта банка и способствуют недопущению реализации специфических для него рисков. Santomero и Watson (1977) определили указанную дилемму как присутствие «социальных издержек» при повышении регуляторных требований к капиталу банков. Они обозначили конфликт интересов между предельной выгодой для общества вследствие снижения негативных последствий от банкротства банков и предельными издержками общества в результате снижения посредничества между банком и его клиентами.

В результате, на протяжении последних десятилетий экономистами во всем мире проводится множество различных исследований по определению влияния регуляторных требований к капиталу банков на их активность по кредитованию экономики. К примеру, Francis и Osborne (2009) эмпирически определили, что в Великобритании повышение в 2002 году на 1 процентный пункт требований к капиталу по прошествии четырех лет привело бы к снижению предложения кредитов на 1,2% и объема рискованных активов на 2,4%. Кроме того, симуляции введения контрциклического буфера капитала в 1997, 2001 и 2003 годах в размере одного процентного пункта в каждый год показали, что в результате к концу 2007 года общий объем кредитования и сумма рискованных активов были бы снижены на 5,2% и 10,2%, соответственно. Авторы приходят к мнению, что повышенные регуляторные требования к капиталу обеспечили бы к началу мирового финансового кризиса значительный буфер капитала у банков Великобритании, а также что контрциклический буфер капитала сыграл бы существенную роль в сокращении общего объема кредитования (Francis, Osborne, 2009).

Также, экспертами Банка Англии в 2012 году было проведено исследование в части определения влияния макропруденциального регулирования капитала на предложение кредитов. Авторы

исследования утверждают, что между регуляторными требованиями к капиталу банков и их активностью по кредитованию установлена существенная отрицательная взаимосвязь. При этом повышенные требования к капиталу, которые приводят к снижению кредитования банками, подлежащих регулированию английским регулятором, открывают дополнительный канал кредитования для филиалов иностранных банков, работающих в Великобритании, но не регулируемых английским регулятором (Aiyar, Calomiris, Wieladek, 2012).

Вместе с тем, не все эксперты разделяют указанную точку зрения. Эксперт Швейцарского Национального Банка Bertrand (2000) находит незначительное влияние регуляторных требований к капиталу на уровень риска ссудного портфеля и утверждает, что для швейцарских банков менее дорогостоящим путем капитализации является накопление прибыли либо выпуск капитала, нежели постепенное снижение рискованных активов. Аналогично, для американских банков положение капитала влияет наименьшую роль в принятии решения по выдаче кредита, так как в большей степени уровень предложения кредитов определяют экономическая активность и спрос на кредитование (Berrospide, Edge, 2010).

Целью настоящей статьи является определение степени влияния регуляторных требований к капиталу казахстанских банков на их уровень кредитования экономики. Оценка взаимосвязи проводилась на базе исследования Банка Англии «Does macro prudential leak? Evidence from a UK policy experiment» (Aiyar, Calomiris, Wieladek, 2012), а также с привлечением методологической помощи одного из авторов.

Особенностью регулирования капитала английских банков является установление для каждого банка отдельного минимального требования к уровню капитала, которое пересматривается на постоянной основе (trigger ratio). При этом регулятор также определяет «заданный» уровень капитала (target ratio), который выше минимального значения и придерживание которого рекомендуется регулятором. В своем исследовании эксперты Банка Англии используют квартальные данные за период с 1998 года по 2007 год. В указанный период минимальные требования к капиталу английских банков варьировали от 8% до 23% по отношению к рискованным активам. При этом незначительные изменения требований к капиталу в исследовании не рассматривались. В результате у большинства банков требования менялись ноль либо один раз за весь рассматриваемый период, и только у 35 банков изменения были 2 и более раз.

Авторами исследовательской работы было обозначено, что изменения требований к капиталу влияют на кредитную активность банков при соблюдении нижеуказанных условий:

(i) увеличение банковского капитала является относительно дорогостоящим;

(ii) регуляторные требования к капиталу являются ограничителями (binding constraint);

(iii) заменимость кредитов альтернативными источниками фондирования ограничена.

В качестве банковского кредитования рассматривались кредиты нефинансовому сектору. При этом авторы отмечают, что на предложение кредитов может влиять также и спрос на кредиты. В этой связи авторы включают в уравнение следующие переменные, контролирующие спрос на кредитование:

- сумма процентных изменений в кредитовании каждого сектора, взвешенного с учетом доли отдельного банка в данном секторе (*Zit*);

- разница между совокупным ростом банковского кредитования и специфичным для каждого банка показателем *Zit* (*Adjusted Z*);

- ошибка регрессии показателя *Zit* на изменение требования к капиталу (*Residual Z*).

Для оценки влияния требований к капиталу на уровень кредитования были построены 5 версий модели пула с фиксированным эффектом. Первая регрессия была рассчитана без учета контроля спроса на кредиты. Вторая, третья и четвертая учитывали соответствующие вышеперечисленные переменные, контролирующие спрос на кредиты. В пятую же регрессию были включены прирост ВВП и другие банковские показатели, а также использовался наиболее значимый и статистически существенный показатель спроса на кредиты (*Residual Z*). Результаты показали, что взаимосвязь между изменением требований к капиталу и уровнем кредитования отрицательная, а именно при повышении на 100 базисных пунктов регуляторных требований к капиталу, уровень кредитования в английских банках снижается на 9 процентных пунктов.

Оценка влияния изменений регуляторных требований к капиталу казахстанских банков на уровень кредитования проводилась в полном соответствии с исследованием Банка Англии, за исключением добавления дополнительных банковских показателей в качестве независимых переменных. Временной ряд включал данные 27 казахстанских банков⁴ за период с 2006 года по начало 2012 года. При этом изменения регуляторных требований к капиталу казахстанских банков имели место в течение рассматриваемого периода в результате смены статуса отдельного банка либо законодательных требований для всех банков.

В качестве факторов, влияющих на рост банковского кредитования, были определены следующие переменные:

- изменение регуляторных требований к капиталу, а именно изменение среднего значения требований к капиталу банков, взвешенного по активам банков (*Average change*);

- переменные, контролирующие спрос на кредитование (*Zit, Adjusted Z, Residual Z*⁵);

- прирост ВВП (*GDP growth*);

- фактический размер коэффициента достаточности капитала (*Capital ratio*);

- размер буфера (превышение фактического уровня капитала над минимальным значением (*Buffer*);

- соотношение активов, взвешенных по степени рисков, к активам банка (*RISK ratio*);

⁴Источник статистических данных – Национальный Банк Республики Казахстан

⁵В целях исключения проблемы мультиколлинеарности в модели используется один показатель с наилучшими качественными характеристиками.

- реальная процентная ставка по кредитам (*Real interest rate*);
- процентный спрэд (*SPREAD*);
- фиктивная переменная «крупный банк» (*BIG*);
- фиктивная переменная «дочерняя организация иностранного банка» (*SUB*).

Поскольку изменения некоторых показателей влияют на уровень предложения кредитования не сразу, первые три переменные из вышеприведенного списка использовались в модели с тремя лагами.

Результаты модели показывают, что при увеличении на 1% требований к капиталу, рост кредитования снижается на 0,92 процентных пункта

(столбец 5 в Таблице 1). Отрицательную взаимосвязь с ростом кредитования также показывает соотношение рискованных активов банка к общей сумме активов. При этом повышение ВВП на 1% приводит к увеличению роста кредитования на 4,07 процентных пункта.

Переменная, контролирующая спрос на кредитование, Residual Z в результатах модели показывает положительную связь с ростом кредитования. Кроме того, положительно на рост кредитования влияет и размер банка, а также установлена негативная взаимосвязь между ростом кредитования и статусом банка, если он иностранный.

Таблица 1. Результаты модели

	1	2	3	4	5
Average change (summed lags)	0,4708	-0,0651	-0,2384	-0,2973	-0,9292
(probability)	(0,21)	(0,8147)	(0,5051)	(0,3648)	(0,0626)
Demand variable (summed lags)		4,9743	2,2379	4,8982	1,3358
(probability)			(0)	(0)	(0,01)
		Zit	Adjusted Z	Residual Z	Residual Z
GDP growth (summed lags)					4,0783
(probability)					(0)
Capital ratio					-0,2679
(probability)					(0,1843)
Buffer (summed lags) (probability)					-
RISK ratio					-0,4284
(probability)					(0,0289)
Real interest rate					0,0679
(probability)					(0)
SPREAD					-0,0503
(probability)					(0,2657)
BIG (dummy variable)					0,4949
(probability)					(0,0003)
SUB (dummy variable)					-0,1516
(probability)					(0,0202)

С учетом изложенных результатов можно сделать вывод, что опыт регулирования капитала казахстанских банков подтверждает результаты исследования Банка Англии: как следствие повышения регуляторных требований к капиталу, казахстанские банки снижают свою активность по кредитованию. Полученные результаты позволили определить необходимый в период кредитного бума в Казахстане уровень повышения регуляторных требований к капиталу банков в целях сдерживания чрезмерного роста кредитования и, соответственно, сглаживания финансового цикла. В рамках внедрения в казахстанскую практику регулирования стандартов Базель III результаты модели были использованы в комплексе для определения размера контрциклического буфера капитала, требование по которому вводится в период бума (подробнее в Отчете о финансовой стабильности Казахстана за 2012 год). Таким образом, повышение требований к капиталу в виде введения контрциклического буфера капитала позволит казахстанским банкам наращивать капитал в период бума, а следующее за повышением требований к капиталу снижение роста кредитования будет способствовать минимизации вероятности дефолта банка.

Список литературы:

Aiyar S., Calomiris Charles W., Wieladek T., «Does macropru leak? Evidence from a UK policy experiment», Working Paper No.445, Bank of England, 2012

Berger Allen N., Herring Richard J., Szegö Giorgio P. «The Role of Capital in Financial Institutions», Working Paper No.95-01, Wharton, 1995

Bernanke Ben S., «Non-Monetary Effects of the Financial Crisis in the Propagation of the Great Depression», The American Economic Review, 1983

Berrosipide Jose M., Edge Rochelle M., «The Effects of Bank Capital on Lending: What Do We Know, and What Does it Mean?», Finance and Economics Discussion Series Divisions of Research & Statistics and Monetary Affairs Federal Reserve Board, 2010

Bertrand R., «Capital requirements and bank behaviour: empirical evidence for Switzerland», Swiss National Bank, 2000

Francis W., Osborne M., «Bank Regulation, Capital and Credit Supply: Measuring the Impact of Prudential Standards», Occasional Paper No.36, UK Financial Services Authority, 2009

Santomero, A., Watson R., «Determining an optimal capital standard for the banking industry» Journal of Finance, 1977

СОСТОЯНИЕ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ И БАНКОВСКОГО СЕКТОРА ВОСТОЧНО-КАЗАХСТАНСКОЙ ОБЛАСТИ

Барлыбаев М.М. – директор Восточно-Казахстанского филиала Национального Банка.

В данной статье рассматриваются итоги социально-экономического развития Восточно-Казахстанской области и показатели работы банковского сектора за 2012 год.

Восточно-Казахстанская область является одним из ведущих регионов в национальной экономике, что требует разнообразия и доступности современных

банковских услуг и в то же время является фактором развития банковского сектора. По объему задолженности по кредитам, по объему депозитов в филиалах банков области Восточно-Казахстанская область среди регионов республики входит в первую пятерку.

Восточно-Казахстанская область обладает важными для своего развития факторами – это выгодное географическое расположение, наличие богатых запасов минерального сырья для горнодобывающей и металлургической промышленности, значительный технологический потенциал в сфере цветной металлургии и металлообработки, наличие лесных и энергетических ресурсов, наличие высококвалифицированных кадров.

Итоги социально-экономического развития области демонстрируют динамичный рост основных показателей, которые приведены в таблице 1.

Таблица 1

Основные показатели социально-экономического развития Восточно-Казахстанской области

Наименование показателей	Годы				
	2008	2009	2010	2011	2012
Валовой региональный продукт, млрд. тенге	890,0	983,1	1244,1	1624,3	1761,1
Объем промышленного производства, млрд. тенге	470,2	492,1	641,3	822,9	965,7
Валовой объем сельского хозяйства, млрд. тенге	110,2	165,0	153,1	202,2	229,8
Внешнеторговый оборот, млн. долл. США	3140	2700	2916	3685,5	4868,9
Инвестиции в основной капитал, млрд. тенге	161,4	139,2	144,7	241,6	263,4
Объем поступлений собственных доходов, млрд. тенге	42,5	42,2	45,4	52,9	61,5
Средняя месячная заработная плата, тенге	48293	53496	61388	73677	84872
Общий уровень безработицы, %	6,4	6,4	5,7	5,2	5,1
Индекс потребительских цен, %	110,5	105,7	108,1	107,1	106,1

По итогам 2012 года объем валового регионального продукта (ВРП) составил в текущих ценах 1761,1 млрд. тенге, доля ВРП области в ВВП республики составила 5,8%. В структуре ВРП доля производства товаров достигла 42%, услуг – 58%.

Этот показатель сформирован в основном объемами промышленного производства, сельского хозяйства, строительства, торговли, транспорта и связи, предпринимательской деятельности.

Сегодня ведущей отраслью в промышленном производстве остается цветная металлургия, удельный вес которой в общем потенциале региона составляет 52%, и продукция которой практически вся направляется на экспорт. Достаточное развитие имеют также отрасли машиностроения и металлообработки, лесной и деревообрабатывающей, легкой и пищевой промышленности, электроэнергетики, агропромышленного комплекса⁶. Из 13 регионов республики, где наблюдался рост промышленного производства по итогам 2012 года, в Восточно-Казахстанской области индекс физического объема промышленной продукции составил наибольшее значение – 117,9%, что выше средне-республиканского показателя на 17,2%. Промышленными предприятиями и производствами выпущено продукции (товаров, услуг) на 965,7 млрд. тенге, что составило 5,7% в республиканском объеме производства. Рост промышленного производства обеспечен обрабатывающей промыш-

ленностью, где составил 131,5% (по оперативным данным). Увеличилось производство аффинированного серебра и золота, рафинированной меди, легковых автомобилей и подсолнечного масла⁷.

На промышленных предприятиях области осуществляется постоянная работа по внедрению новых технологий, осваиваются новые виды продукции и передель на предприятиях обрабатывающей промышленности. В карту индустриализации, нацеленной на реализацию Программы форсированного индустриально-инновационного развития Республики Казахстан на 2010 – 2014 годы, по области вошли 43 инвестиционных проекта общей стоимостью 634 млрд. тенге, в том числе 2 проекта республиканского значения. За три года в рамках Карты индустриализации введены 29 инвестиционных проектов на 195,4 млрд. тенге. По итогам 2012 года реализовано 8 проектов на общую стоимость 40,8 млрд. тенге. В 2013 году запланировано реализация 5 инвестиционных проектов на общую сумму 141,0 млрд. тенге⁸.

Одним из активно действующих элементов индустриально-инновационной инфраструктуры региона является Конструкторское бюро горно-металлургического оборудования. Предприятием разработано 45 видов конструкторско-технологической документации, изготовлено 36 видов опытных образцов и изделий⁹.

⁶Социально-экономический паспорт Восточно-Казахстанской области за 2012 год;

⁷Агентство Республики Казахстан по статистике;

⁸Отчет акима Восточно-Казахстанской области Сапарбаева Б.М. за 2012 год;

⁹Отчет акима Восточно-Казахстанской области Сапарбаева Б.М. за 2012 год;

По удельному весу объема производства валовой продукции сельского хозяйства (11,9%) Восточный Казахстан занимает 4-е место в Республике. По удельному весу объемов производства молока (15,4%) область занимает первое место в стране, мяса (13,7%) – второе, шерсти (12,2%) – четвертое, яиц (3,7%) – восьмое. Объем валовой сельскохозяйственной продукции сельского хозяйства в 2012 году составил 229,8 млрд. тенге, индекс физического объема (ИФО) продукции сельского хозяйства – 106,3%, в том числе по животноводству 103,3%, растениеводству – 111,1%. По ИФО сельского хозяйства область в республике находится на 2 месте, в том числе по ИФО животноводства – на первом, по ИФО растениеводства – на втором месте. Лидирующее положение в развитии агропромышленного комплекса области занимает животноводство (64,4% объема).

Предприятиями и организациями области за январь-декабрь 2012 года выполнен объем строительных работ на общую сумму 118,1 млрд. тенге, что на 18,3% больше, чем за 2011 год. Третья часть объема строительных работ (33%) выполнялась на территории областного центра г. Усть-Каменогорск – 39,0 млрд. тенге, 13% – в г. Семей, 11% – в г. Риддер.

Грузооборот составил 11253,1 млн. ткм и увеличился по сравнению с 2011 годом на 8,2%. Рост объема перевозок грузов обеспечен автомобильным транспортом – удельный вес которого в объеме грузооборота составил 99,8%.

Объем розничного товарооборота за 2012 год составил 427,5 млрд. тенге, что в сопоставимых ценах на 18,4% больше чем за 2011 год. Объем оптового товарооборота составил 552,2 млрд. тенге.

Предприятиями связи области за январь-декабрь 2012 года реализовано услуг на 12991,1 млн. тенге, что в сопоставимых ценах на 3,8% больше, чем за 2011 год. Интернет (29,8% от общего объема доходов связи), местная телефонная связь (31,9%), междугородная и международная телефонная связь (19,9%) являются основными источниками роста доходов услуг связи.

За январь-декабрь 2012 года объем инвестиционных вложений составил 263,4 млрд. тенге, что на 3,6% больше, чем за 2011 год. Доля Восточного Казахстана в республиканском объеме инвестиций составила 4,8%.

Внешнеторговый оборот по области по итогам 2012 года составил 4868,9 млн. долларов США с ростом на 32%, в том числе экспорт – 3831,1 млн. долларов США с ростом на 29%, импорт – 1037,8 млн. долларов США с ростом на 47%. Сальдо торгового баланса сложилось положительное в сумме 2793,3 млн. долларов.

В структуре экспорта преобладал цинк необработанный – 27% от общего объема экспорта, медь рафинированная – 17%, золото необработанное – 13%, серебро необработанное – 13%, свинец необработанный – 8%, титан – 6%.

В структуре импорта наибольший удельный вес занимали машины и оборудование – 48%, продукция химической промышленности – 18%.

За последние три года на потребительском рынке области наблюдается замедление инфляционных процессов. По итогам 2012 года индекс потребительских цен по Восточно-Казахстанской области составил 106,1%, что на 0,1 процентных пункта выше среднереспубликанского уровня и на 1% ниже аналогичного показателя в 2011 году.

Наибольший вклад в уровень инфляции внес рост цен на услуги для населения (109,2%), на продовольственную группу товаров зафиксировано повышение цен на 6,0%, на непродовольственные товары – 3,4%.

Вопрос сдерживания роста цен относится к первоочередным задачам местных исполнительных органов области и находится на их постоянном контроле. В 2012 году проведены 719 продовольственных ярмарок, по области заключен 4 768 меморандум, в том числе с крупными производителями и оптовыми реализаторами – 91, с сельхозтоваропроизводителями – 215, с торговыми объектами, сетями о применении минимальных торговых надбавок не более 10% – 4462. В целях стабилизации и недопущения роста цен на социально значимые продовольственные товары в региональный стабилизационный фонд приобретены продовольственные товары на сумму 739,8 млн. тенге, реализовано плодоовощной продукции около 500 тонн, бакалейной группы товаров 700 тонн.

За 2012 год поступления в государственный бюджет составили 159,9 млрд. тенге, исполнение – 103,4%, сверх плана поступило 5,3 млрд. тенге. В бюджет области поступило доходов на сумму 61,5 млрд. тенге, прогноз выполнен на 103,2%. По состоянию 1 января 2013 года расходная часть бюджета области исполнена на сумму 228,9 млрд. тенге, или 99,4% к сводному плану финансирования на отчетный период.

Социальное положение области характеризуется ростом денежных доходов населения. При этом доходы за месяц среднестатистического гражданина Восточно-Казахстанской области ниже, чем в среднем по республике. Среднедушевые номинальные денежные доходы населения в 2012 году составили 47160 тенге, что на 8,9% ниже республиканского уровня (51755 тенге). Темп роста по сравнению с 2011 годом насчитывал 114,4% по номинальным и 108,8% по реальным денежным доходам. Среднемесячная номинальная заработная плата одного работника в январе-декабре 2012 года составила 84872 тенге (101079 тенге - в среднем по республике), по сравнению с аналогичным периодом предыдущего года она возросла на 15,2%, в реальном выражении – на 9,6%.

Важную роль на рынке региона, в деятельности субъектов хозяйствования и жизни населения играет банковский сектор. В настоящее время в регионе функционируют 30 филиалов банков второго уровня, в том числе 16 – в г. Усть-Каменогорск, 14 филиалов – в г. Семей. Из них 10 филиалов открыто только в течение последних пяти лет. Динамика основных показателей развития банковского сектора приведена в таблице 2.

Таблица 2.

**Основные показатели деятельности банковского сектора
Восточно-Казахстанской области**

Наименование показателей	Годы				
	2008	2009	2010	2011	2012
Количество филиалов БВУ, ед. на конец периода	28	27	28	30	30
Количество обменных пунктов уполномоченных банков и уполномоченных организаций, ед. на конец периода	275	244	222	238	240
Выдано кредитов, млрд. тенге за период	124,7	100,1	124,7	194,9	250,6
Объем задолженности по кредитам, млрд. тенге на конец периода	234,3	225,7	224,3	259,9	306,6
Объем депозитов, млрд. тенге на конец периода	72,0	89,7	108,1	137,4	166,3

На кредитном рынке в последние три года наблюдается тенденция роста спроса со стороны юридических и физических лиц, повышение активности. Если брать в целом, среднемесячная выдача кредитов банками области в 2012 году составила 20,9 млрд. тенге, в 2011 году – 16,2 млрд. тенге, против 10,4 млрд. тенге в 2010 году, т.е. ежегодное увеличение соответственно к предыдущему году – на 29% и на 56%. Восстанавливаются объемы кредитования населения (физических лиц) на потребительские цели. Так, на эти цели в 2012 году выдано кредитов на сумму 68,7 млрд. тенге против 10,8 млрд. тенге в 2009 году (в 2007 году – 76,4 млрд. тенге). Постепенно восстанавливаются объемы кредитования на строительство и приобретение жилья. В 2012 году выдано кредитов на сумму 18,3 млрд. тенге против 5,4 млрд. тенге в 2009 году (в 2007 году – 32,3 млрд. тенге).

Восточно-Казахстанская область по объему задолженности по кредитам занимает четвертое место после г. Алматы, г. Астана и Карагандинской области. На конец 2012 года в банках области числилась задолженность по кредитам на сумму 306,6 млрд. тенге, в том числе по субъектам малого предпринимательства на сумму 64,8 млрд. тенге, или 21% от общей суммы. В отраслевой разбивке по состоянию на 1 января 2013 года наибольшую задолженность по кредитам имеют такие отрасли экономики, как торговля (18,3%), промышленность (10,9%), строительство (5,5%) и сельское хозяйство (3,8%). Значительную часть в структуре задолженности по кредитам занимали: кредиты в национальной валюте – 89%, кредиты со сроком погашения более 1 года – 83%, долг физических лиц – 63%.

Начиная с 2007 года, одной из проблем в банковском секторе страны является проблема своевременного возврата кредитов, что отражается на увеличении просроченной задолженности. В Восточно-Казахстанской области просроченная задолженность по кредитам выросла с 1,7 млрд. тенге на конец 2007 года до 29,4 млрд. тенге на 1 января 2013 года или в семнадцать раз, ее доля в общей задолженности по кредитам увеличилась с 0,7% до 9,6%. Данная ситуация в какой-то мере обусловлена невысокими требованиями к заемщикам со стороны банков в докризисные годы и осложнена текущими финансовыми трудностями заемщиков. Основными причинами несвоевременного погашения (или невозврата) кредитов юридическими и физическими лицами являются: снижение деловой активности; проблемы в бизнесе, потеря работы; невозможность установления контакта с заемщиком (заемщик скрывается); семейные и личные обстоятельства.

Показатели депозитного рынка области свидетельствуют о восстановлении и росте доверия населения к банкам и к национальной валюте после финансового кризиса 2007-2008 гг. Это в первую очередь связано с проводимой политикой государства по обеспечению финансовой устойчивости банков, защитой интересов их вкладчиков, а также поддержании стабильности денежно-кредитной системы Республики.

В республиканском объеме депозитов Восточно-Казахстанская область среди регионов республики находилась на 4-м месте, после г. Алматы, г. Астаны и Карагандинской области. На начало 2013 года в филиалах банков области числились депозиты в объеме 166,3 млрд. тенге, что в четырнадцать раз превышает уровень 2000 года, и в более двух раз – уровень 2008 года. Значительную часть в структуре депозитов занимали вклады в национальной валюте – 77%, вклады населения занимали 90%, на вклады со сроком хранения более 1 года приходилось 54%.

По состоянию на 1 января 2013 года в Восточно-Казахстанском филиале Национального Банка зарегистрировано 240 обменных пунктов, в том числе 182 обменный пункт принадлежит уполномоченным банкам, 3 – АО «Казпочта» и 55 уполномоченным организациям. В среднем по итогам 2012 года в обменных пунктах области ежедневно продавалось населению около 2,2 млн. долларов США, 15,5 млн. российских рублей и 90 тыс. евро. Активизируются в обменных пунктах области и операции с китайским юанем и английскими фунтами стерлингов.

Таким образом, Восточно-Казахстанская область – экономически развитый регион и имеющий статус привлекательного региона в Казахстане в части вложения инвестиций. У региона стабильно положительная динамика по основным финансово-экономическим показателям, уменьшается безработица, повышаются доходы населения, расширяются внешнеэкономические связи. Это является результатом принимаемых мер в рамках Государственной программы по форсированному индустриально-инновационному развитию Казахстана на 2010-2014 годы, а также бюджетных программ «Дорожная карта бизнеса 2020», «Занятость 2020», «Инвестор 2020», «Производительность 2020» и «Экспортер 2020», отраслевых программ и программ развития территорий регионов. Все это и наличие крупных металлургических предприятий, требуют наличия сети структурных подразделений банков, широкого ассортимента и качества банковских услуг. Поэтому динамичное развитие экономики Восточно-Казахстанской области и банковского сектора взаимосвязаны.

Список использованной литературы:

1. Отчет акима Восточно-Казахстанской области Сапарбаева Б.М. за 2012 год
2. Социально-экономический паспорт Восточно-Казахстанской области за 2012 год
3. Сайт Агентства Республики Казахстан по статистике: <http://www.stat.kz>
4. Сайт Департамента статистики Восточно-Казахстанской области: <http://www.shygys.stat.kz>

СОСТОЯНИЕ РЫНКА ПЛАТЕЖНЫХ КАРТОЧЕК И БЕЗНАЛИЧНЫХ ПЛАТЕЖЕЙ ПО КЫЗЫЛОРДИНСКОЙ ОБЛАСТИ

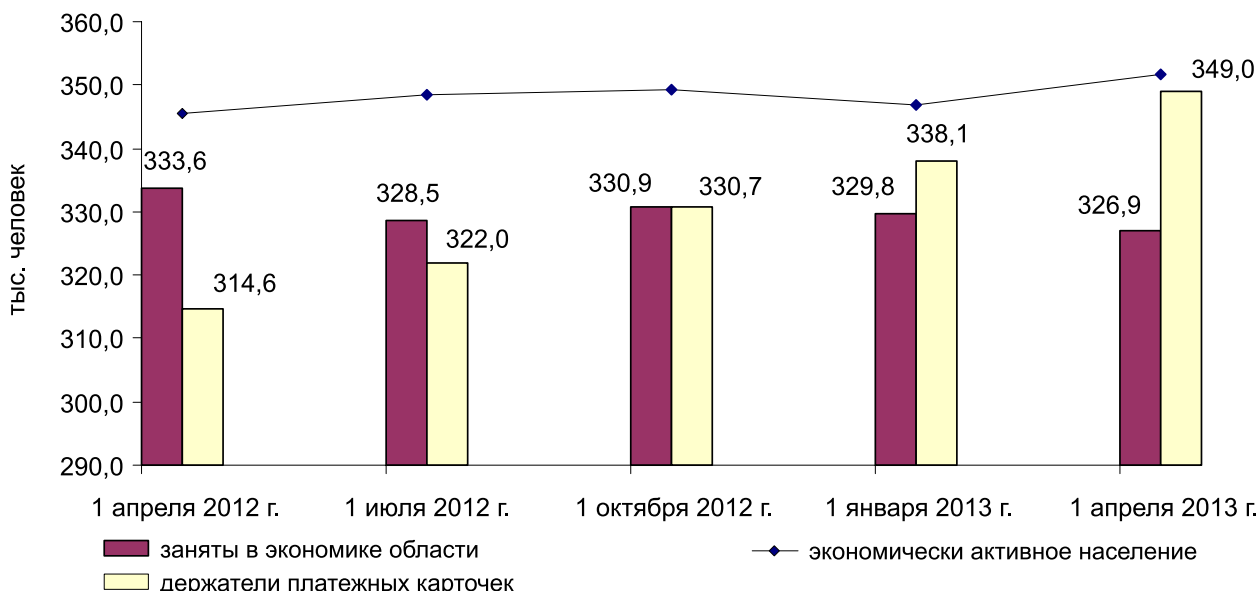
Кан А.А. – начальник отдела контроля валютных операций Кызылординского филиала Национального Банка Республики Казахстан

Активная маркетинговая политика банков, расширение функциональности и универсальности банковских продуктов с использованием платежных карточек, укрепление законодательной базы, затрагивающей сферу безналичных платежей, способствует росту популярности у населения в использовании платежных карточек в качестве платежного инструмента.

В настоящее время держателями платежных карточек являются более 48% жителей Кызылординской области: среднемесячный прирост держателей платежных карточек за последний год (период с 01.06.2012г. по 01.06.2013г.) составил 2,9 тыс. человек.

Исходя из численности экономически активного населения (согласно информации Агентства по статистике Республики Казахста по итогам 1 квартала 2013 года 351,7 тыс. человек) на каждого жителя, занятого в экономике области (по итогам 1 квартала 2013 года 333,6 тыс. человек), приходится как минимум 1 платежная карточка.

Соотношение держателей платежных карточек и занятых в экономике области

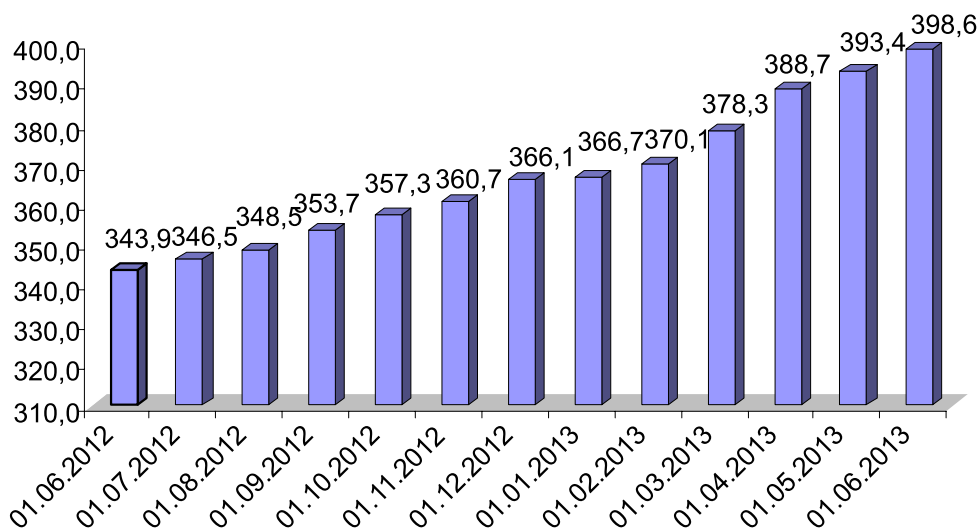
На сегодняшний день количество держателей платежных карточек превышает количество занятых в экономике области.

Всего на 1 июня 2013 года на территории области действуют в обращении более 398,6 тысяч единиц платежных карточек. За годовой период (01.06.13г. к

01.06.12г.) прирост по данному показателю составил 15,9%.

За последние 12 месяцев в области осуществлено 6502,6 тыс. операций с использованием платежных карточек (в том числе по осуществлению безналичных платежей) на сумму 204117,9 млн. тенге.

Динамика платежных карт в обращении в Кызылординской области, тыс. единиц

Тенденция преобладания как количества, так и объема операций по снятию наличных денежных средств над безналичными расчетами, совершаемыми в торгово-сервисной сети с использованием банковских карт, сохраняется. В частности, из 6502,6 тыс. транзакций в области было осуществлено 5199 тыс. операций по выдаче наличных денежных средств или 81,4% от общего

объема транзакций. Это обусловлено прежде всего тем, что большинство эмитированных платежных карточек являются «зарплатными» и держатели данных карточек стремятся быстрее получить наличность. Значительная часть населения совершает каждодневные покупки на рынках и в недорогих магазинах, где нет оборудования для приема платежных карт при оплате товаров.

Таблица 1

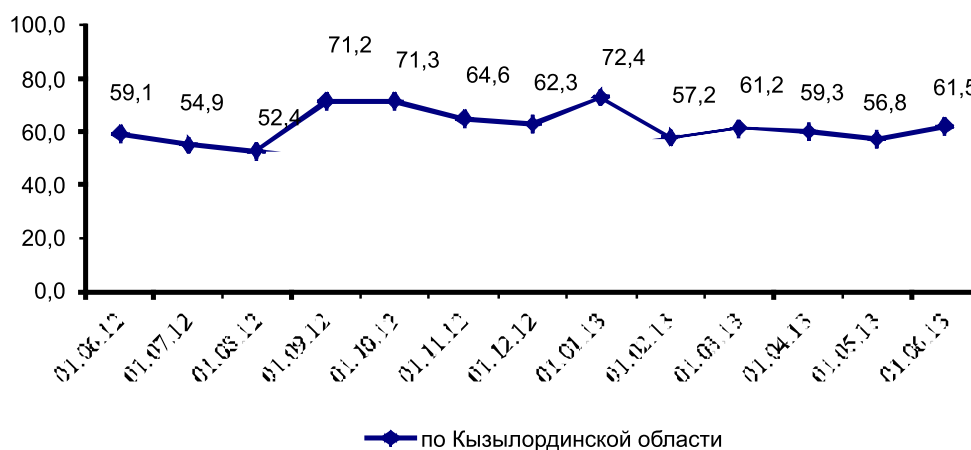
Эффективность развития инфраструктуры рынка платежных карточек

	Количество держателей карточек в расчете на 1 оборудование (торговое предприятие) для платежных карточек (человек)		
	POS-терминалы	Банкоматы (включая банковские киоски)	Торговые предприятия
	1	2	3
Кызылординская область	712	1243	1666

Динамика развития в области инфраструктуры, предназначенной для осуществления операций с использованием платежных карточек, носит в целом положительный характер, в частности: за последний годовой период (01.06.13г. к 01.06.12г.) ко-

личество банкоматов выросло на 1,3%, банковских киосков на 2,0%, POS-терминалов на 8,3%. Число торгово-сервисных предприятий, принимающих при оплате товаров и услуг платежные карточки - на 14,0%.

Эффективность использования платежных карточек населением* (в%)

* количество использованных платежных карточек (на отчетную дату) к количеству держателей платежных карточек.

На сегодняшний день одной из главных проблем в развитии безналичных платежей, осуществляемых населением, является отсутствие «коммерческого взаимопонимания» между предпринимателями торговли и сервиса и банками. В частности, банкам не выгодно устанавливать и обслуживать POS-терминалы в торговых точках с низким торговым оборотом. В свою очередь предпринимателей торговли и сервиса отпугивает уровень тарифов (при проведении безналичных платежей комиссия удерживается с предпринимателя по обороту проведенных транзакций) и «диктуемые» банками условия установки POS-терминалов, что обуславливает нежелание обслуживать клиентов по платежной карточке (предпочтение отдается наличным платежам).

Для увеличения количества безналичных платежей, совершаемых с использованием платежных карточек, необходимо:

- поддерживать динамику развития инфраструктуры по приему к оплате платежных карточек;
- расширять сети торгово-сервисных предприятий принимающих к оплате платежные карточки (с учетом Закона¹⁰ от 21 июня 2012г.);
- новации в сфере платежных технологий, связанные с расширением спектра банковских услуг посредством использования платежных карточек
- регулярное проведение акций среди населения, презентаций, соревновательной мотивации среди сотрудников банков, торговых точек для активации проведения безналичных платежей;
- проведения контрольно-надзорных мероприятий над кассирами торговых точек, путем проведения регулярного инструктажа;
- другие современные новации.

Несмотря на имеющиеся проблемы, положительные тенденции, складывающиеся на рынке платежных карточек Кызылординской области, позволяют строить оптимистичные прогнозы по увеличению объемов безналичных платежей с использованием платежных карточек, и сокращению диспропорции в объемах наличного и безналичного оборота в сфере розничных платежей региона.

РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ ПЛАТЕЖНЫХ КАРТОЧЕК В АКТОБЕ

*Умербекова Н.И., Актюбинский филиал НБРК,
и.о. заместителя директора*

Ежегодно растет количество карточек в обращении, держателей карточек, расширяется инфраструктура рынка платежных карточек. В Казахстане приоритетным направлением является развитие национальной платежной системы безналичных платежей, основанной именно на микропроцессорных карточках.

Популярность платежных карточек среди населения неизменно растет. На 01.06.2013 года платежными карточками банков пользуются более пятисот семидесяти шести тысяч актюбинцев и из года в год этот показатель постепенно увеличивается. По сравнению с аналогичным периодом прошлого года, количество держателей платежных карточек увеличилось на 35,3 тыс. человек.

Если рассуждать как обычный потребитель, то банковские карточки очень удобны при проведении расчетов за товары или услуги, не нужно подвергать себя опасности, нося при себе наличные деньги. Ведь с помощью платежной карточки можно расплатиться за товары и услуги в магазинах и ресторанах, оплатить коммунальные услуги, услуги связи, налоги и таможенные платежи, погасить кредиты, перевести деньги с карточки на карточку, заказать товары и услуги через Интернет или посредством использования телефона.

В целях улучшения развития безналичных платежей, Правительством Республики Казахстан было разработано и принято взамен постановления Правительства Республики Казахстан от 15 декабря 2004 года № 1328 новое постановление от 29 декабря 2012 года № 1743 «Об утверждении отдельных видов деятельности, при осуществлении которых на территории Республики Казахстан индивидуальные предприниматели или юридические лица обязаны обеспечить установку в местах осуществления своей деятельности оборудования (устройства), предназначенного для приема платежей с использованием платежных карточек, а также принимать платежи с использованием платежных карточек».

Во исполнение данного постановления Актюбинским филиалом Национального Банка совместно с Акиматом области был разработан и утвержден План мероприятий по внедрению и расширению безналичных платежей с использованием платежных карточек на торгово-сервисных объектах в г. Актобе на 2013-2017 годы (далее План). План состоит из следующих мероприятий:

- представление сведений о наличии POS-терминалов, банкоматов и информации о развитии сети приема платежных карточек, разработке, совершенствовании и внедрении новых, передовых карточных продуктов;
- создание рабочей группы, для проведения мониторинга торгово-сервисных объектов, обязанных принимать платежи с использованием платежных карточек;
- принятие мер по поступающим жалобам и фактам нарушения;
- публикация в средствах массовой информации, включая интернет-ресурсы, материалов информационно-разъяснительного характера о преимуществах использования платежных карточек при реализации товаров (работ, услуг) торговыми (обслуживающими) организациями;
- проведение совещаний с участием представителей хозяйствующих субъектов по обсуждению проблем и по внедрению использования платежных карто-

¹⁰ Закон Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам противодействия легализации (отмыванию) доходов, полученных незаконным путем, и финансированию терроризма и обналичивания денег» от 21 июня 2012 года

чек при реализации товаров (работ, услуг) торговыми (обслуживающим) организациями.

Ответственность за исполнение указанных мероприятий закреплена за филиалом Национального Банка, филиалами банков второго уровня, Налоговым департаментом и Управлением предпринимательства и промышленности области, в зависимости от их обязанностей и полномочий.

Кроме того, пунктом 3 статьи 11 Закона Республики Казахстан от 29 июня 1998 года «О платежах и переводах денег» определено, что при осуществлении на территории Республики Казахстан отдельных видов деятельности, установленных Правительством Республики Казахстан, индивидуальные предприниматели или юридические лица, за исключением лиц, применяющих в соответствии с налоговым законодательством Республики Казахстан специальный налоговый режим и (или) находящихся в местах отсутствия сети телекоммуникаций общего пользования, обязаны обеспечить установку в местах осуществления своей деятельности оборудования (устройства), предназначенные для приема платежей с использованием платежных карточек, а также принимать платежи с использованием платежных карточек.

Также, в Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях от 30 января 2001 года внесены изменения и дополнения, содержащие ответственность налогоплательщиков при нарушении вышеуказанных норм. Так, статьей 161-2 предусмотрено, что при отсутствии у индивидуального предпринимателя или юридического лица оборудования (устройства), предназначенного для осуществления платежей с использованием платежных карточек, налагается штраф на индивидуальных предпринимателей в размере сорока, на юридических лиц, являющихся субъектами малого или среднего предпринимательства, в размере шестидесяти, на юридических лиц, являющихся субъектами крупного предпринимательства, в размере восьмидесяти месячных расчетных показателей.

При повторном совершении правонарушения в течение года после наложения административного взыскания, предусмотрен штраф на индивидуальных предпринимателей в размере восьмидесяти, на юридических лиц, являющихся субъектами малого или среднего предпринимательства, - в размере ста двадцати, на юридических лиц, являющихся субъектами крупного предпринимательства, в размере ста пятидесяти месячных расчетных показателей.

В целях отслеживания ситуаций на рынке платежных карт совместно с представителями филиалов банков второго уровня нами ежеквартально проводится мониторинг и обследование субъектов торговли и сервиса на предмет наличия и использования электронных терминалов (POS-терминалов и приема кассирами платежных карточек). Выборочно были обследованы торговые точки. На момент проверки установленные в торгово-сервисных объектах POS-терминалы были в рабочем состоянии.

Ежеквартально от филиалов банков второго уровня собирается информация о проделанной работе по улучшению развития безналичных платежей и списки торговых организаций о наличии Pos-терминалов, принимающих платежные карточки и обслуживающих

по ним. Кроме того, через учреждения банков второго уровня были проведены анкетные опросы работников крупных предприятий и государственных органов по вопросам их информированности о возможностях проведения безналичных расчетов с использованием платежных карточек. Результаты опроса свидетельствуют о том, что безналичная оплата среди населения начинает приобретать интерес и спрос. Для активизации безналичных расчетов и ликвидации дефицита информированности, филиалом Нацбанка постоянно проводится разъяснительная работа среди широких слоев населения о преимуществах оплаты товаров и услуг посредством платежных карточек через местные средства массовой информации.

Результатом проводимой работы является увеличение числа как самих карточек, так и их держателей. Так, в настоящее время в Актобинской области, общее количество карточек (по состоянию на 01.06.2013г.) достигло 576,1 тыс. штук, количество держателей данных карточек составило 528,5 тыс. человек. По сравнению с аналогичным периодом прошлого года количество карточек увеличилось на 54,9 тыс. штук, т.е. на 10,5%, а количество держателей платежных карточек увеличилось на 35,3 тыс. человек или на 7,2%. Функционирует 1512 - POS-терминалов, 5 - импринтеров, 483 – банкоматов, количество торговых предприятий принимающих к оплате платежные карточки составляет 547.

На территории Актобинской области рынок платежных карточек развивается за счет филиалов банков АО «Казкоммерцбанк», ДБ АО «Сбербанк России», АО «Народный Банк Казахстана», АО «БТА Банк» и АО «Банк ЦентрКредит», на долю которых приходится больше половины платежных карточек в обращении.

Наиболее популярными карточками, попрежнему являются карточки международной платежной системы Viza International, MasterCard Worldwide, American Express International. Удобство карточек международных платежных систем заключается в том, что ими можно расплатиться не только на территории Казахстана, но также и за рубежом, находясь в командировке или на отдыхе. Можно воспользоваться карточками казахстанских банков при оплате за товары и услуги, а также снять наличные деньги через банкоматы.

Несмотря на очевидные преимущества возможности платежных карточек, к сожалению, на сегодня большинство платежных операций проводятся наличным путем. Статистика: из общего количества транзакций, проведенных в Актобинской области за май месяц 2013 года, на операции по выдаче наличных денег приходится 83,6% и только 16,4% - на безналичные платежи. Соответственно, по объемам платежей 87,0% приходится на выдачу наличных денег, 13% - на безналичные платежи.

В условиях усиления конкуренции между банками, постоянно совершенствуются и предлагаются новые карточные продукты, улучшается сервис и обслуживание клиентов, увеличивается количество банкоматов и терминалов.

В продвижении карточных продуктов банки занимают активную позицию, что также предполагает расширение ассортимента выпускаемых карточек под соответствующую клиентскую базу. Если раньше банки ограничивались выпуском дебетных карточек

под зарплатные проекты, то сегодня зачастую предлагают кредитные, а также имеется возможность приобретения предоплаченных карт.

На сегодня банковская карта определяется как инструмент безналичных расчетов, предназначенный для совершенствования физическими лицами операций с денежными средствами. Экономисты называют пластиковую карту «услугой века», одним из ключевых элементов «технологической революции в банковском деле». Использование пластиковых карт представляется особенно актуальным, а изучение мировой практики и перспектив развития рынка пластиковых карт в Казахстане приобретают в настоящее время конкретную значимость.

Проводимые мероприятия по внедрению и расширению безналичных платежей с использованием платежных карточек способствуют увеличению безналичных операций с помощью платежных карт в Казахстане, положительно влияют на результаты в развитии банковского сектора, в создании условий для населения, так как это является одним из приоритетных направлений по предоставлению банковских услуг населению.

СОСТОЯНИЕ ФИНАНСОВОГО СЕКТОРА АТЫРАУСКОЙ ОБЛАСТИ

Кульбараков К.А., директор Атырауского филиала Национального Банка РК

Финансовый сектор – один из наиболее значимых институтов в экономике страны, и его развитие определяется множеством внешних и внутренних факторов экономической среды. Поэтому благоприятная среда способствует развитию финансового сектора, а это, в свою очередь, ведет к стимулированию экономического роста.

Атырауская область представляет собой совокупность крупных добывающих и перерабатывающих компаний. Огромные запасы нефти, газа и других полезных ископаемых, их активное освоение, иностранные инвестиции, социальные программы добывающих компаний – дают области большие преимущества в развитии. С начала 2013 года в экономике региона наблюдается рост объемов промышленного производства. Так, по данным областного департамента статистики за пять месяцев 2013 года промышленными предприятиями области произведено продукции на 1914,5 млрд. тенге или на 8,3% больше соответствующего показателя прошлого года.

Объем производства в горнодобывающей промышленности, которая является основной отраслью экономики области увеличился на 8,5%. За пять месяцев текущего года было добыто 13,5 млн. тонн нефти (увеличение по сравнению с соответствующим периодом прошлого года на 9,9%) и 6,3 млрд. кубических метра газа (увеличение на 13,0%).

Наличие больших углеводородных ископаемых связывает перспективы развития экономики региона с их разработкой и делает ее зависимой от успеха крупных проектов, реализуемых в сфере нефте-

газового комплекса и его инфраструктуры, которые в будущем позволят местным товаропроизводителям быть конкурентоспособными.

По инвестициям в основной капитал область занимает ведущее место в республике (23% в объеме страны). С начала 2013 года объем инвестиций по всем реализуемым программам в области составил 399,2 млрд. тенге. В технологической структуре инвестиций преобладающая часть приходится на прочие работы и затраты (36,7%), а также на работы по строительству и капитальному ремонту зданий и сооружений (33,1%). Приоритетной отраслью по освоению средств в основной капитал является горнодобывающая промышленность (76,4%). Собственные средства крупных хозяйствующих субъектов (47,7%) преобладают в источниках вложений средств в основной капитал.

За пять месяцев т.г. объем строительных работ в области составил 86,3 млрд. тенге. Объем строительных работ в мае 2013 года увеличился на 40,1%.

Как известно, одним из инструментов регулирования экономики является налогово-бюджетная политика. За пять месяцев т.г. по Атырауской области налоговые поступления в государственный бюджет составили 189,4 млрд. тенге или 9,7% от общего объема по республике. Основную долю поступлений в государственный бюджет составили налоги на международную торговлю и внешние операции (51,4%). По состоянию на 01 июня 2013 года освоение бюджетных средств по области выполнено на 91,4%.

Финансовый сектор в области представлен филиалами и представительствами банков второго уровня, страховых организаций, накопительных пенсионных фондов, организаций, осуществляющих отдельные виды банковских операций, также кредитными организациями.

Банковский сектор является одним из ключевых компонентов финансовой системы. Поскольку область является одним из благополучных в экономическом плане регионов республики, большинство крупных отечественных и с иностранным участием банков стремятся обеспечить здесь свое присутствие. В регионе функционируют 25 филиалов, 85 отдельных помещений, 99 обменных пунктов двадцати четырех банков второго уровня, также 23 обменных пункта уполномоченных организаций и 3 обменных пункта - филиала АО «Казпочта». Это позволяет обеспечить высокий уровень банковского обслуживания населения и юридических лиц, предоставить весь спектр банковских услуг и продуктов.

За январь-май 2013 года обменными пунктами области у населения куплено 58,5 млн. долларов США (увеличение по сравнению с соответствующим периодом 2012 года на 21%), продано населению 237,9 млн. долларов США.

Увеличение темпов роста объемов торговли с Российской Федерацией в рамках Таможенного союза способствовало повышению спроса на российские рубли. В результате населению продано 699,9 млн. российских рублей (увеличение в 2 раза), куплено – 326,6 млн. российских рублей (рост в 2,5 раза).

За пять месяцев т.г. населению области продано 6,1 млн. евро (на 6,4% больше соответствующего показателя прошлого года), куплено – 2 млн. евро (меньше на 22%).

Как и прежде, наблюдается высокий спрос на кредитные ресурсы со стороны заемщиков области. На 1 июня 2013 года задолженность по кредитам филиалов банков области составила 220,8 млрд. тенге, увеличение на 26,4% по сравнению с соответствующим показателем 2012 года. Задолженность физических лиц увеличилась на 29%, а юридических лиц – на 22,5%.

За январь-май 2013 года общий объем кредитования экономики филиалами банков в сравнении с январем-маем 2012 года повысился на 49% и составил 99,7 млрд. тенге. При этом выдача кредитов юридическим лицам выросла на 43,5% до 60,2 млрд. тенге, физическим лицам – на 57,7% до 39,5 млрд. тенге. Выдача кредитов в национальной валюте выросла на 39% до 88,4 млрд. тенге, в иностранной валюте в 3,3 раза до 11,3 млрд. тенге.

Особым спросом у населения Атырауской области пользуются потребительские кредиты банков. Так, за январь-май т.г. к январю-маю 2012 года кредиты, выданные филиалами банков области на потребительские цели граждан, выросли в 1,7 раза и составили 32,6 млрд. тенге (свыше 32% от общего объема).

Одним из приоритетов экономической политики государства является развитие малого предпринимательства. В немалой степени этому способствует активизация банков в вопросе кредитования субъектов малого предпринимательства. Кредитование данного сегмента экономики повысилось на 35,2% до 10,9 млрд. тенге, что составляет 10,9% от общего объема кредитов экономике области. Основной долг по кредитам банков малого предпринимательства на 1 июня 2013 года составил 33,9 млрд. тенге, увеличение по сравнению с предыдущим годом на 9,7%.

Депозиты населения и юридических лиц в банках второго уровня являются основным источником внутренних ресурсов развития банковской системы и кредитования экономики. Остатки по депозитам в филиалах банков второго уровня на 1 июня 2013 года в сравнении с 1 июнем 2012 года выросли на 34,2% и достигли 95,6 млрд. тенге. При этом доля вкладов в национальной валюте составляет 60,5%, в иностранной валюте – 39,5% тенге.

В январе-мае т.г. филиалами банков второго уровня привлечено 222 млрд. тенге депозитов, что на 90,7% больше, чем в январе-мае прошлого года. От юридических лиц за этот период привлечено 60,3% всех привлеченных вкладов, на долю физических лиц приходится 39,7%. Следует отметить, что с начала 2013 года заметен резкий рост вкладов юридических лиц в национальной валюте: за пять месяцев т.г. юридические лица вложили в депозиты в национальной валюте 83,9 млрд. тенге, что больше соответствующего показателя прошлого года в 3,9 раза.

Объем средств, поступивших на текущие счета клиентов банков, составил 1631,2 млрд. тенге, что на 51,4% больше соответствующего показателя прошлого года. За январь-май на счета физических лиц поступило средств на сумму в 165,1 млрд. тенге (рост на 32,9%).

На 1 июня 2013 года остатки средств на текущих счетах юридических и физических лиц по сравнению с соответствующим периодом 2012 года увеличились на четверть до 71,4 млрд. тенге, в том числе на счетах физических лиц наблюдается увеличение на 15,4%.

Одним из перспективных направлений финансового сектора является рынок платежных карточек, который продолжает развиваться быстрыми темпами. По состоянию на 1 мая 2013 года общее количество держателей платежных карточек по области составило 474,8 тыс. человек, что больше на 16,3% соответствующего периода 2012 года.

За январь-апрель т.г. с использованием платежных карточек по области совершено 2,9 млн. транзакций на сумму 99,4 млрд. тенге. По сравнению с январем-апрелем прошлого года количество транзакций увеличилось на 11,5%, сумма – на 3,6%. При этом операций по снятию наличных денег с использованием платежных карточек увеличились на 6,8% по количеству и на 14% по сумме, безналичные платежи увеличились на 24,6% по количеству, но на 33,3% уменьшились по сумме. Увеличение количества безналичных платежей связано с развитием функциональных возможностей банкоматов и появлением на рынке банковских киосков, посредством которых осуществляются безналичные платежи на небольшие суммы.

Атырауская область и в перспективе остается самым динамично развивающимся регионом страны. Начало добычи большой Кашаганской нефти является предпосылкой ускоренного развития в регионе нефтехимической промышленности. Крупные инвестиционные проекты с участием иностранного капитала способствуют расширению объемов и форм финансовых услуг, оказываемых на региональном уровне. Ежегодный рост наличного денежного оборота на 15-20% также является одной из основных причин диверсификации перечня, форм и способов оказания финансовых услуг. В связи с этим, сегодня перед финансовым сектором стоят большие задачи, решение которых является особенно важным в условиях предстоящего вступления страны во Всемирную торговую организацию. В свете этих задач дальнейшее развитие финансового сектора должно быть направлено на повышение качества и доступности предоставляемых услуг, развитие добросовестной конкуренции. Также актуальным вопросом остается повышение финансовой грамотности населения.

Список литературы

- Официальный интернет-ресурс Департамента статистики Атырауской области;
- Официальный интернет-ресурс Комитета по контролю и надзору финансового рынка и финансовых организаций Национального Банка Республики Казахстан;
- Официальный интернет-ресурс Налогового комитета Министерства финансов Республики Казахстан;
- Официальный интернет-ресурс Национального Банка Республики Казахстан;
- Официальный портал Акимата Атырауской области.

ПРОВЕДЕНИЕ МОНИТОРИНГА ПРЕДПРИЯТИЙ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ В КАРАГАНДИНСКОМ ФИЛИАЛЕ НАЦИОНАЛЬНОГО БАНКА

Тургаева А.М., ведущий специалист-экономист отдела экономического анализа и статистики Карагандинского филиала Национального Банка Республики Казахстан.

Мониторинг предприятий реального сектора экономики (далее – мониторинг предприятий), проводимый Национальным Банком Республики Казахстан, имеет важное и непосредственное значение для своевременного и адекватного принятия мер денежно-кредитной политики, которые в целом должны носить упреждающий характер, основываясь на обобщающих оценках изменения экономической конъюнктуры и индикаторах, отражающих циклы в экономике страны.

Главной целью развития мониторинга предприятий в регионе является повышение оперативности и адекватности отражения изменения финансово-экономического положения реального сектора экономики в региональном разрезе по результатам опросов предприятий.

Основной задачей филиала является ежеквартальная оперативная оценка текущей ситуации в регионе и оценка изменения основных индикаторов по реальному сектору экономики и его отраслям.

Работа, проводимая филиалом в этом направлении, сложная и трудоемкая. Это комплекс целенаправленных мероприятий, направленных на усиление мотивации предприятий в стабильном участии в мониторинге предприятий и улучшение репрезентативности выборки в регионе.

Филиал перед проведением очередного мониторинга предприятий осуществляет анализ в части выявления отраслей с недостаточной репрезентативностью. Специалисты отдела подготавливают и направляют письма - приглашения предприятиям, которые относятся к отраслям с недостаточной репрезентативностью. Кроме того, проводится опре-

деленная работа с предприятиями по телефону и их посещение при необходимости.

Следует отметить, что основой работы филиалов Национального Банка, проводимой в рамках направления деятельности мониторинга предприятий, является добровольность участия и заинтересованность предприятий в стабильном участии в опросах Национального Банка.

Мониторинг предприятий в Карагандинском филиале проводится на регулярной основе с 4 квартала 2000 года, в котором участвовало 39 предприятий. В 1 квартале 2013 года участников мониторинга предприятий увеличилось в 5,7 раза и составило 222 предприятия, из них 97 – крупных и средних.

В условиях добровольного участия предприятий в проводимых опросах, такое увеличение достигнуто за счет повышения интереса предприятий к участию в мониторинге предприятий, поддерживаемого направляемыми на регулярной основе рассылочными аналитическими материалами.

Эти материалы включают в себя отраслевое сопоставление финансовых показателей предприятия, обобщенную оценку финансового состояния предприятий (рейтинг), показательные изменения экономической конъюнктуры, а также общеэкономические показатели (включая динамику валютного курса тенге, средних% ставок по кредитам банков в тенге и инвалюте по региону, экономике в целом).

В данном направлении работа проводится не только с реальным сектором экономики, но и поддерживается тесная связь с местными исполнительными органами. Аналитический обзор ежеквартально направляется первому заместителю Акима Карагандинской области и начальнику Управления предпринимательства и промышленности. Результаты конъюнктурного опроса предприятий реального сектора экономики региона используются органами местного самоуправления при отражении социально – экономической ситуации в регионе.

В опросе по итогам 1 квартала 2013 года по республике приняли участие 2548 предприятий, представляющие собой в основном, крупный и средний бизнес страны, из них 222 предприятия по Карагандинской области, что составляет 8,8% по Республике Казахстан.

Таблица 1

Количество предприятий участников мониторинга

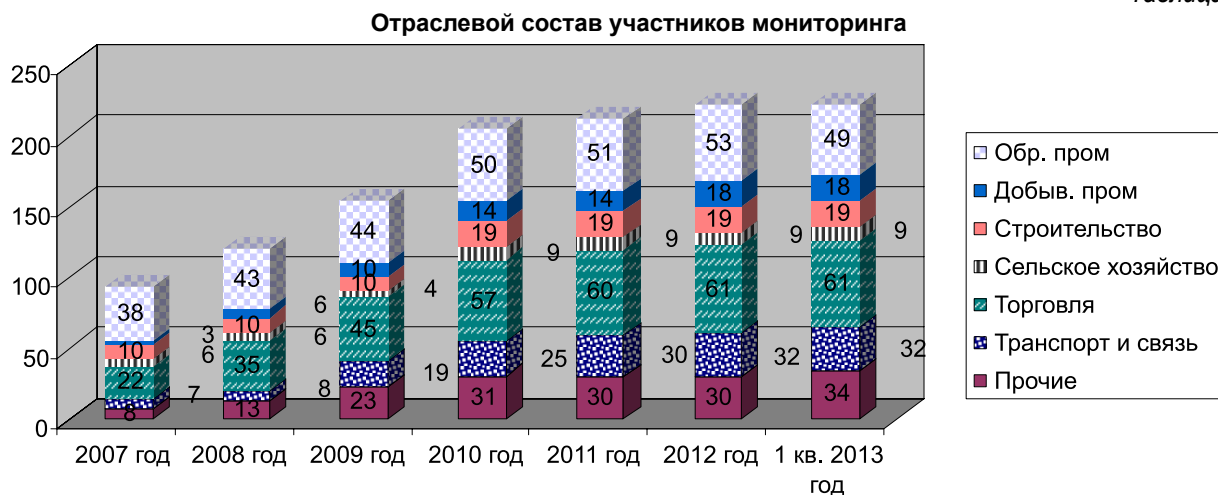
Одним из основных принципов мониторинга предприятий реального сектора экономики является оперативность проведения, как в отношении заполнения анкет и получения их от предприятий, так и в отношении обработки первичных данных, программного логического контроля и занесения результатов опросов.

Согласно графику мероприятий по проведению мониторинга, филиалом Национального Банка ввод опросных анкет предприятий в период со 2 квартала 2009 года по 1 квартал 2013 года был завершен ра-

нее установленных сроков, к 15 числу месяца, следующего за отчетным кварталом.

Одним из главных факторов мониторинга является стабильность состава участников, позволяющая обеспечить сопоставимость полученных данных в разрезе отраслей и в целом по экономике. Привлечение предприятий к мониторингу осуществляется филиалом путем формирования выборки, по результатам которой с учетом целей мониторинга, принимают участие структурообразующие предприятия экономики региона. (Таблица №2).

Таблица 2

В реальном секторе экономики по результатам опросов предприятий в 1 квартале 2013 года происходили разнонаправленные процессы.

Основными из негативных процессов в 1 квартале 2013 года следует отметить следующие:

- снизился спрос на готовую продукцию предприятий, однако во 2 квартале 2013 года ожидается заметный рост спроса;

- заметно увеличилась доля предприятий, не финансировавших инвестиции (до 48,2% с 42,8% в 4 квартале 2012 года);

- увеличились, хотя и незначительно, темпы роста цен на сырье и материалы. Во 2 квартале 2013 года ожидается продолжение роста цен, но более низкими темпами;

- снизилась деловая активность предприятий: оборачиваемость активов и оборотных средств снизилась до 12,6% и 34,1% (с 13,7% и 34,7% в 4 квартале, соответственно);

- ухудшилось финансовое состояние реального сектора: доля убыточных и низкорентабельных предприятий увеличилась до 33,0% (с 26,0% в 4 квартале 2012 года).

Из числа основных позитивных изменений, которые происходили в реальном секторе экономики следует отметить следующие:

- снизилась доля предприятий, на хозяйственную деятельность которых негативно повлияло изменение курса тенге к доллару США и Евро (до 15,8% и 15,3% соответственно с 16,2% и 17,1% в 4 квартале 2012 года);

- увеличилась, хотя и незначительно, доля предприятий, получивших кредиты в банках до 26,6% (с 24,8% в 4 квартале), в том числе для пополнения оборотных средств до 22,5% (с 20,7% в 4 квартале);

- сохранилась тенденция улучшения показателя

доступности предприятий к банковским кредитам начиная с 3 квартала 2012 года;

- продолжают снижаться средние процентные ставки по кредитам банков;

- темпы роста на готовую продукцию увеличились с 54,7% (в 4 квартале 2012 года) до 56,3% (в 1 квартале 2013 года) и во 2 квартале 2013 года ожидается рост цен до 56,8%.

Дальнейшее развитие мониторинга связано также с целесообразностью организации, наряду с ежеквартальными, ежемесячных опросов предприятий, направленных на повышение оперативности формирования оценок изменения экономической конъюнктуры в реальном секторе, что существенно повысит практическую полезность результатов мониторинга.

Карагандинский филиал РГУ «Национальный Банк Республики Казахстан» выражает благодарность предприятиям – респондентам за активное участие и приглашает предприятия области принять участие в мониторинге, проводимом Национальным Банком Республики Казахстан.

Список литературы

Концепция развития мониторинга предприятий реального сектора экономики, утвержденная постановлением Совета Директоров НБРК от 30 мая 2007 года № 113 на 2007-2011 годы.

Концепция развития мониторинга предприятий реального сектора экономики, утвержденная постановлением Совета Директоров НБРК от 24 апреля 2013 года № 130 на 2013-2017 годы.

Порядок проведения НБРК мониторинга предприятий реального сектора экономики, утвержденная Председателем НБРК от 30 октября 2006 года № 181.

Стандартизированный аналитический обзор Карагандинского филиала.

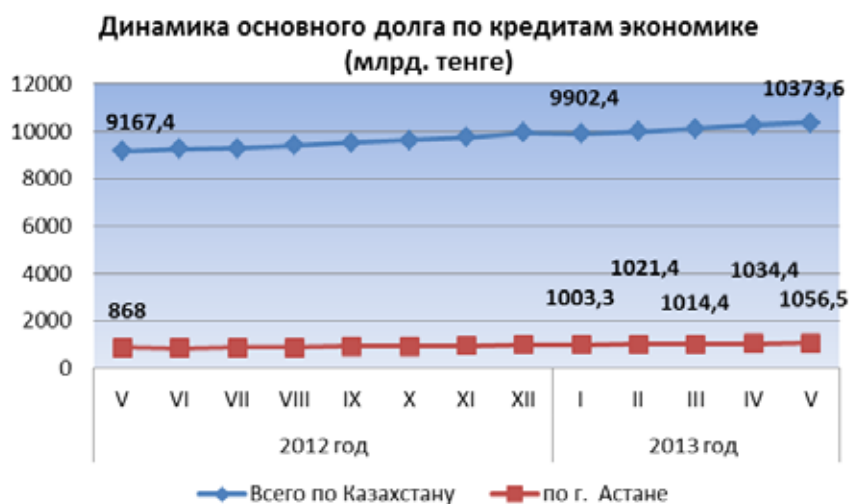
ДЕПОЗИТНО-КРЕДИТНЫЙ РЫНОК ГОРОДА АСТАНЫ

Данченко Е.А. – начальник отдела экономического анализа и статистики Центрального филиала НБРК.

С начала 2013 года на кредитном рынке г. Астаны, как и по республике в целом, прослеживалась положительная динамика, характеризующаяся снижением уровня долларизации и ростом объемов кредитования экономики, включая малый

бизнес. Позитивная тенденция прослеживалась и на депозитном рынке столицы, однако рост объема вкладов был незначительным, а их динамика с начала года характеризовалась разнонаправленными тенденциями.

В течение января-мая 2013 года в г. Астане, как и по Казахстану в целом, наблюдалась устойчивая тенденция роста кредитования экономики. Общий объем основного долга по кредитам на 1 июня 2013 года по сравнению с соответствующим периодом 2012 года повысился на 21,7%.

Наибольшим спросом у населения пользовались кредиты в национальной валюте. По кредитам в иностранной валюте наблюдалось сокращение их объема, что свидетельствует о продолжившейся позитивной тенденции дедолларизации. Преобладающая доля кредитов по-прежнему принадлежит

юридическим лицам, однако их кредитование росло более медленными темпами, чем физических лиц. Что касается сроков кредитования, то внушительными темпами росли объемы долгосрочных кредитов, а по краткосрочным кредитом наблюдалось снижение.

	Объем кредитования (млрд. тенге)		Изменение (%)	Доля в общем объеме (%)	
	на 01.06.12 г.	на 01.06.13 г.		на 01.06.12 г.	на 01.06.13 г.
ВСЕГО	868,0	1056,5	21,7	-	-
- в тенге	694,1	894,2	28,8	80,0	84,6
- в ин. валюте	173,9	162,3	-6,7	20,0	15,4
- юр. лицам	617,9	739,6	19,7	71,2	70,0
- физ. лицам	250,1	316,9	26,7	28,8	30,0
- краткосрочные	260,1	231,6	-11,0	30,0	22,0
- долгосрочные	607,9	825,0	35,7	70,0	78,0

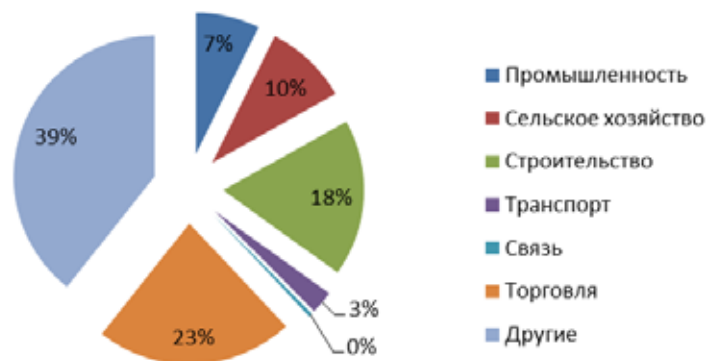
Следует заметить, что в условиях нехватки долгосрочных источников фондирования банки стали больше внимания уделять потребительскому кредитованию населения, объемы которого по сравнению с соответствующим периодом 2012 года увеличились на 57%, а их доля в общем объеме кредитования выросла с 9 до 11,6%.

Продолжилась тенденция роста кредитования субъектов малого бизнеса, наметившаяся с 2012 года. По сравнению с соответствующим периодом

прошлого года объем кредитования малого бизнеса вырос на 13,9%. Важную роль в процессе восстановления кредитования малого бизнеса играет реализация государством программы «Дорожная карта бизнеса 2020», направленной на предоставление финансовой поддержки малому и среднему бизнесу.

В разбивке по отраслям экономики наиболее активно кредитовались промышленность, торговля и строительство.

Удельный вес объема кредитования в разрезе отраслей экономики

В разбивке по отраслям экономики наибольшая сумма кредитов приходится на промышленность, где объем кредитов за год вырос на 21,3%, торговлю – на 24,5% и строительство – на 2,4%.

Ставка вознаграждения по выданным кредитам за год повысилась преимущественно за счет увеличения ставки по кредитам в национальной валюте, выданным физическим лицам. Основное

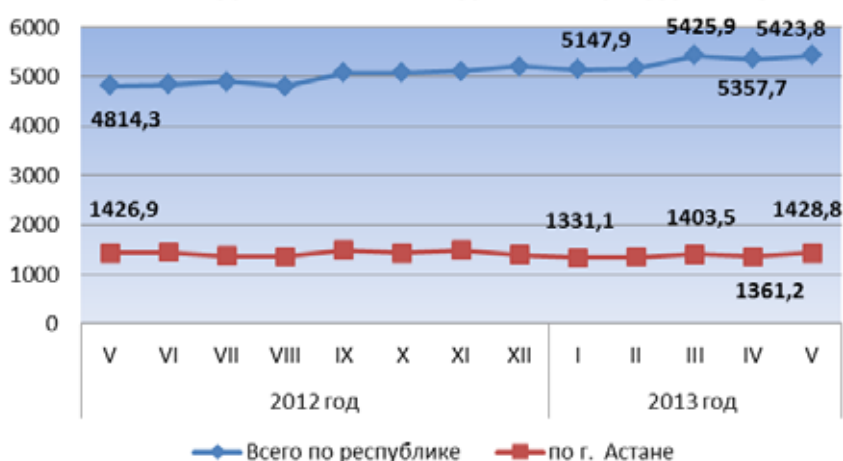
влияние на удорожание заимствования физических лиц оказали потребительские кредиты, традиционно более рискованный и соответственно дорогостоящий вид кредитования, который пользуется большой популярностью среди населения. Стоимость кредитования юридических лиц уменьшилась, поскольку в целях стимулирования спроса на займы, банки понижают ставки по выданным кредитам.

	Средневзвешенная ставка вознаграждения по выданным кредитам		Изменение п.п)
	на 01.06.2012 г.	на 01.06.2013 г.	
ВСЕГО	13,7	13,9	+0,2
- в тенге	13,7	14,1	+0,4
- в ин. валюте	11,2	11,3	+0,1
- юр. лицам	13	12,5	-0,5
- физ. лицам	18,1	19	+0,9

Динамика объема депозитных вкладов в течение года отличалась разнонаправленными тенденциями, что было характерно и для ситуации по Казахстану в целом. После

спада депозитной активности в январе, когда объем вкладов достиг своего минимального за год значения, уже в феврале наметилась тенденция его роста.

Динамика объема депозитов (млрд. тенге)

Общий объем депозитов резидентов по состоянию на 1 июня 2013 года по сравнению с соответствующим периодом 2012 года вырос только на 0,14%, преимущественно за счет увеличения объема вкладов физических лиц и снижения вкладов юридических лиц, доля которых в общей сумме остается высокой.

При выборе валюты вклада как юридические, так и физические лица отдавали предпочтение вкладам в национальной валюте, объем депозитов в иностранной валюте уменьшился, что является позитивным фактором, свидетельствующим о снижении уровня долларизации депозитного рынка.

	Объем депозитов (млрд. тенге)		Изменение (%)	Доля в общем объеме (%)	
	на 01.06.12 г.	на 01.06.20 г.		на 01.06.12 г.	на 01.06.13 г.
ВСЕГО	1426,9	1428,8	0,14		
- в тенге	1013	1030,1	1,7	71	72
- в ин. валюте	413,9	398,7	-3,7	29	28
- юр. лицам	1127,2	1065,7	-5,4	79	74,6
- физ.лицам	299,6	363	21,2	21	25,4

Общий показатель средневзвешенной ставки вознаграждения по привлеченным депозитам повысился за год с 3,9% до 4,6% годовых. При этом ставка вознаграждения по тенговым вкладам повысилась с 4,1% до 5%, а по вкладам в иностранной валюте – снизилась с 3,5% до 3,4%. Тенденция повышения ставок по депозитам как юридических, так и физических лиц в большей степени связана с необходимостью привлечения банками депозитов для финансирования своей деятельности.

Таким образом, на финансовом рынке столицы наблюдался устойчивый рост кредитования эко-

номики, включая малый бизнес. Рост кредитования сопровождался повышением ставок вознаграждения по кредитам, что было обусловлено активизацией сегмента потребительского кредитования, высокая стоимость которого и оказала влияние на общие параметры стоимости заимствования. Для депозитного рынка столицы было характерно незначительное увеличение объемов вкладов на фоне роста депозитов физических лиц, снижения вкладов юридических лиц и роста процентных ставок по депозитам. Как на кредитном, так и на депозитном рынках продолжилось снижение уровня долларизации.

ЧТО МЫ ЗНАЕМ ПРО ГОДОВУЮ ЭФФЕКТИВНУЮ СТАВКУ ВОЗНАГРАЖДЕНИЯ?

Муратов Ж.С., начальник отдела экономического анализа и статистики Жамбылского филиала Национального Банка Республики Казахстан

В статье изложена экономическая суть годовой эффективной ставки вознаграждения и применяемая в Республике Казахстан практика. Приведено упрощение формулы расчета годовой эффективной ставки вознаграждения для практических случаев и приведен канонический вид алгебраического уравнения относительно искомой величины – годовой эффективной ставки вознаграждения, что дает возможность составления программы для ее расчета.

Банковская система настолько глубоко вошла в повседневную жизнь общества, что на сегодня потребление банковских услуг стало нормой практически для всех слоев населения. В числе наиболее распространенных банковских услуг особую роль занимают услуги по кредитованию, и, пожалуй, это основной вид банковской деятельности, по которому очень много вопросов и жалоб.

Заемщики при выборе банка-кредитора в первую очередь обращают внимание на уровень номинального процентного вознаграждения. Хотя для анализа предлагаемых банковских продуктов перед получением кредита необходимо оценить множество факторов, связанных с получаемой банковской услугой, и в первую очередь – реальную стоимость займа. Ведь не исключено, что банки манипулируя цифрами при расчетах вознаграждения, а также используя, например, разницу процентов «в годовых» и «в год» делали, «на первый взгляд», из низкой процентной ставки более дорогие кредиты. Безусловно есть нормы, согласно которым ставки вознаграждения и комиссии, а также тарифы за оказание банковских услуг устанавливаются банками самостоятельно, но заемщик, подписывая договор банковского займа имеет право знать обо всех будущих своих расходах и реально оценить все свои расходы, связанные с получением и обслуживанием займа.

Устанавливаемые банками номинальные процентные ставки не отражают реальную стоимость услуги, поскольку, помимо процентной ставки, на стоимость кредита влияют различные другие показатели: время пользования кредитом, способ погашения, комиссии и сборы, например, за рассмотрение кредитной заявки, консультирование, открытие и ведение расчетного и других счетов, банковский сбор за выдачу кредита, сбор за обналичивание кредитных средств, а также наличие депозита, связанного с займом по условиям договора и т.д. Номинальные процентные ставки банков по однородным кредитам не сильно отличаются друг от друга. Поэтому акцент делается на различные сопутствующие платежи, которые банки не особо афишируют, что часто искажает размеры действительных ставок вознаграждения и вводит

клиентов в заблуждение. Для приведения к общему знаменателю процентных ставок в различных банках и для раскрытия всех скрытых платежей, связанных с получением и обслуживанием займа, тем самым защиты прав потребителей финансовых услуг, было введено понятие годовой эффективной ставки вознаграждения (далее – ГЭСВ).

Итак, ГЭСВ – это ставка вознаграждения в достоверном, годовом, эффективном, сопоставимом исчислении (реальная стоимость) по услугам банка.

Именно ГЭСВ – стандартная, широко используемая в международной практике кредитными организациями расчетная величина (APR, Annual percentage rate) позволяющая определить действительную стоимость займа и предназначена для того, чтобы максимально проинформировать заемщиков о стоимости займа и помочь им в сравнении и выборе различных условий кредитования.

Хотя в банковской практике термин «эффективная процентная ставка» применяется давно, но большинство потребителей финансовых услуг нашей страны с этим понятием знакомы с недавних пор.

Таким образом, при получении банковского займа существуют 2 процентных вознаграждения. Одно номинальное, другой годовое эффективное. На базе номинальной ставки вознаграждения начисляются проценты за пользование займом и осуществляется расчет ежемесячного платежа, а годовая эффективная ставка вознаграждения отражает фактическую стоимость кредита с учетом количества, частоты и размеров всех платежей заемщика, включая комиссионные и другие сборы. Следует отметить, что значение ГЭСВ носит наиболее информативный характер, как способ информирования заемщика о реальных условиях кредита и не влияет на размер платежей по займу. При этом размер ГЭСВ меняется при изменении показателей, включаемых в ее расчет.

Так как ГЭСВ раскрывает все расходы заемщика, связанные с получением займа, то в интересах банка скрыть от заемщика уровень ГЭСВ. Поэтому обязанность по раскрытию ГЭСВ законодательно закреплена за банками. Так Законом Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам защиты прав миноритарных инвесторов» от 19.02.2007 года №230-III в статью 39 закона «О банках и банковской деятельности в Республике Казахстан» были внесены дополнения, согласно которым банки и организации, осуществляющие отдельные виды банковских операций, обязаны указывать ставки вознаграждения в достоверном, годовом, эффективном, сопоставимом исчислении в договорах, заключаемых с клиентами, а также при распространении информации о величинах вознаграждения по финансовым услугам, в том числе ее публикации.

Введение данного требования позволяет потребителям финансовых услуг во-первых, получить достоверные показатели ставок вознаграждения, и во-вторых, сравнивать и оценивать условия займов, размеры ставок вознаграждения по ним различных банков.

Ранее Агентством Республики Казахстан по регулированию и надзору финансового рынка и финансовых организаций были разработаны правила исчисления банками ставок вознаграждения по финансовым услугам и установлены требования по расчету ГЭСВ, в том числе установлена формула, по которой должна быть рассчитана ГЭСВ.

В последующем постановлением Правления Национального Банка РК от 26.03.2012 года №137 данные правила утверждены в новой редакции (далее – Правила), где из формулы расчета была исключена сумма депозитов, связанных с займами, внесенных на дату получения займа. Это было связано с тем, что при большом объеме депозита значение ГЭСВ получалось отрицательным. Таким образом, на сегодня формула расчета ГЭСВ по займам имеет вид:

$$D - k + \sum_{j=1}^n \frac{S_j}{(1 + APR)^{\frac{t_j}{365}}} = \sum_{i=1}^m \frac{P_i}{(1 + APR)^{\frac{t_i}{365}}}$$

где:

APR - годовая эффективная ставка вознаграждения;

D - сумма первого займа;

k - общая сумма платежей клиента за получение займов и всех связанных с ними услуг банка на дату получения первого займа;

n - порядковый номер последней выплаты клиенту;

j - порядковый номер выплаты клиенту после даты получения первого займа;

S_j - сумма j-той выплаты клиенту, в том числе очередные займы;

t_j - период времени со дня предоставления первого займа до момента j-той выплаты клиенту (в днях);

m - порядковый номер последнего платежа клиента;

i - порядковый номер платежа клиента;

P_i - сумма i-того платежа клиента после даты получения первого займа, включая платежи в соответствии с пунктом 8 правил, приведенных выше; t_i - период времени со дня предоставления первого займа до момента i-того платежа клиента (в днях).

Расчет ГЭСВ банками производится: на дату заключения договора о предоставлении услуги; по устному или письменному требованию клиента; в случае внесения изменений и дополнений в договор банковского займа путем заключения дополнительного соглашения к договору, которые влекут изменение суммы денежных обязательств клиента или срока их уплаты.

Как видите формула расчета ГЭСВ достаточно сложная и не каждый потенциальный заемщик способен осуществить корректный расчет ГЭСВ по своему займу. Однако, как было сказано, закон обязывает банки указывать в договорах банковского займа, по требованию клиента, а также при распространении информации раскрывать уровень ГЭСВ. Исчисление ГЭСВ осуществляется алгебраическим методом, последовательными приближениями с применением компьютерных программ.

Для каждого отдельного случая ГЭСВ рассчитывается персонально. Для удобства восприятия можно упростить формулу.

Допустим клиент берет один заем (как в большинстве случаев на практике) и пусть год равен 360, а месяц 30 дням. Тогда имеют место следующие равенства:

$$S_j = 0, \text{ при } j = 1, 2, 3, \dots, n, \text{ а также}$$

$$t_1 = 30 * 1, t_2 = 30 * 2, t_3 = 30 * 3, \dots, t_n = 30 * m$$

Таким образом, формула расчета ГЭСВ преобразуется в следующий вид:

$$D - k = \sum_{i=1}^m \frac{P_i}{(1 + APR)^{\frac{30i}{360}}} \text{ или } D - k = \sum_{i=1}^m P_i * \left(\frac{1}{(1 + APR)^{\frac{1}{12}}} \right)^i$$

Учитывая, что APR искомая величина и если ввести такое обозначение

$$\frac{1}{(1 + APR)^{\frac{1}{12}}} = x$$

то имеем следующие равенства

$$D - k = \sum_{i=1}^m P_i * x^i \text{ или } P_1 * x + P_2 * x^2 + P_3 * x^3 + \dots + P_m * x^m + k - D = 0$$

Если учесть, что $P_1, P_2, P_3, \dots, P_m$, а также k-D заранее известные числовые выражения, то мы получили алгебраическое уравнение степени m. Данное уравнение можно решить как алгебраическим способом, так и методами последовательных приближений (метод Ньютона, метод хорд, комбинированный метод).

Если заемщик сомневается в корректности расчета ГЭСВ обслуживающим банком, то он может воспользоваться кредитным калькулятором этого или любого другого банка и получить расчет ГЭСВ своего займа или может обратиться в Комитет по защите прав потребителей финансовых услуг или

территориальные филиалы Национального Банка РК за защитой своих законных прав.

При получении займа (для определения корректности расчета ГЭСВ) необходимо знать, что уровень ГЭСВ по займу, в зависимости от размеров комиссионных и иных платежей, всегда чуть больше уровня номинального процентного вознаграждения.

В целях борьбы с ростовщичеством нормативно-правовым актом Национального Банка РК максимальный уровень ГЭСВ по займам ограничен сверху. Так согласно постановлению Правления Национального Банка РК №377 от 24.12.2012 года максимальный уровень ГЭСВ по банковским займам, микрокредитам,

кредитам, предоставляемым банками второго уровня, организациями, осуществляющими отдельные виды банковских операций, микрофинансовыми и микрокредитными организациями и кредитными товариществами не может превышать 56% годовых.

Такая норма была установлена еще в марте 2011 года. Установление максимального предела по ставке вознаграждения заставило слишком агрессивных на рынке потребительского кредитования займодателей пересмотреть свою политику и снизить размеры взимаемых ставки комиссий. Кроме того, ограничение по годовой эффективной ставке вознаграждения может препятствовать недобросовестной практике банков по установлению минимального размера номинальной ставки вознаграждения и большого количества сопутствующих комиссий.

Годовая эффективная ставка вознаграждения по займам является своеобразным измерителем расходов заемщика, связанные с получением займа. Она определяет стоимость банковского займа. То есть она помогает определить разницу при сравнении аналогичных банковских продуктов различных банков. Так как ГЭСВ включает в себя все расходы заемщика, связанных с получением займа, то соответственно формула ее расчета достаточно сложная. На практике расчет производится методами последовательных приближений.

Так как ГЭСВ раскрывает все скрытые платежи банку, соответственно последние не заинтересованы его афишировать. В связи с этим в стране обязанность по раскрытию ГЭСВ законодательно закреплена за банками. В целях борьбы с ростовщичеством максимальный уровень ГЭСВ по займам ограничен.

ПО ЗАКОНОПРОЕКТУ «О ВНЕСЕНИИ ИЗМЕНЕНИЙ И ДОПОЛНЕНИЙ В НЕКОТОРЫЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫЕ АКТЫ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН ПО ВОПРОСАМ СТРАХОВАНИЯ И ИСЛАМСКОГО ФИНАНСИРОВАНИЯ»

*Жамек Д., главный специалист-экономист
Управления методологии контроля
и пруденциального надзора Департамента
методологии контроля и надзора*

В настоящей статье приведены основные законодательные поправки, вносимые в соответствии с проектом Закона Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам страхования и исламского финансирования»

Развитию исламского финансирования в Республике Казахстан уделяется особое внимание со стороны государства. Исламское финансирование рассматривается в качестве альтернативного метода привлечения иностранных инвестиций для развития реального сектора экономики.

В своем ежегодном Послании народу Казахстана «Новое десятилетие – новые возможности» 29 января 2010 года Глава государства отметил, что к 2020 году необходимо

формирование отечественного фондового рынка в качестве регионального центра исламского банкинга в СНГ и Центральной Азии и войти в десятку ведущих финансовых центров Азии.

В настоящее время в Республике создана правовая основа для организации деятельности исламских банков, выпуска и обращения исламских ценных бумаг (сукук), создания исламских инвестиционных фондов. В том числе в 2009 году были установлены основные требования к деятельности исламских банков, основанные на принципах исламского финансирования (запрет на взимание вознаграждения в виде процентов, финансирование деятельности, противоречащей нормам ислама), а также определены основные исламские банковские продукты, адаптированные к институтам гражданского законодательства. В части выпуска исламских ценных бумаг (сукук) предусмотрена возможность выпуска и обращения исламских арендных сертификатов и исламских сертификатов участия, которые удостоверяют право на владение неделимой долей на материальные активы и (или) право на распоряжение активами и доходами от их использования.

Тем не менее, следует отметить, что несовершенство законодательства в области исламского финансирования, отсутствие развитой инфраструктуры исламского финансирования не позволяет полностью использовать потенциал исламского финансирования в Казахстане.

В настоящее время в Республике Казахстан функционирует один исламский банк – АО «Исламский Банк «Al Hilal», созданный в рамках Соглашения между Правительством Республики Казахстан и Правительством Объединенных Арабских Эмиратов. При этом отсутствуют иные финансовые организации, предоставляющие финансовые услуги на принципах исламского финансирования, в том числе страховые (перестраховочные) организации, общества взаимного страхования, лизинговые организации.

В этой связи в целях дальнейшего развития исламского финансирования в Республике Казахстан в августе 2012 года постановлением Правительства Республики Казахстан № 1067 на рассмотрение Мажлиса Парламента Республики Казахстан внесен проект Закона Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам страхования и исламского финансирования» (далее – законопроект).

В рамках законопроекта вносятся поправки в Гражданский кодекс Республики Казахстан (Общая часть) и Закон Республики Казахстан «О страховой деятельности», регламентирующие деятельность исламских страховых (перестраховочных) организаций с учетом международных стандартов и принципов исламского страхования.

Объективная потребность в исламском страховании обуславливается тем, что обычное страхование не позволяет покрыть риски участников исламской финансовой системы в соответствии с принципами исламского финансирования.

Основные различия исламского страхования от традиционного страхования (страхования, не являющегося исламским) заключаются в том, что

исламские страховые (перестраховочные) организации не являются собственниками страхового фонда, а лишь осуществляют доверительное управление исламским страховым фондом, работают на беспроцентной основе, инвестируют активы в финансовые инструменты, одобренные советом по принципам исламского финансирования.

В исламском страховании не осуществляется трансформация риска от страхователя к страховщику, как в случае традиционного страхования, в котором страховщик несет полную ответственность при наступлении страхового случая и гарантирует страховую выплату за счет собственных активов.

Исламское страхование основывается на принципах взаимной помощи и коллективного распределения рисков среди всех страхователей (участников страхового фонда). Собранные страховые премии (взносы) не переходят в собственность страховой организации, а перечисляются на отдельный забалансовый счет, являющийся общей долевой собственностью всех страхователей (участников). Таким образом, исламская страховая организация выступает лишь оператором страховых выплат и получает за управление активами вознаграждение согласно принятой модели исламского страхования.

В законопроекте вводится запрет на совмещение деятельности традиционных и исламских страховых организаций, что обуславливается различной правовой природой механизмов их деятельности и объемов рисков.

Дополнительно в части исламского финансирования вносятся поправки в Закон Республики Казахстан «О банках и банковской деятельности» в части признания товарной мурабахи банковской операцией исламских банков. Товарная мурабаха представляет собой финансирование торговой деятельности в качестве торгового посредника с предоставлением коммерческого кредита. Данная банковская операция осуществляется через покупку-продажу товарно-материальных запасов. В этой связи вносятся изменения в Налоговый Кодекс Республики Казахстан, исключающие двойное обложение налогом на добавленную стоимость клиентов исламских банков.

Вместе с тем, Правительством Республики Казахстан одобрены поправки по вопросам исламского лизинга, которые также планируется рассмотреть в рамках данного законопроекта. Исламский лизинг отличается от обычного лизинга тем, что при исламском лизинге лизингодатель должен приобрести предмет исламского лизинга в собственность и после этого заключается договор исламского лизинга. Кроме того, при исламском лизинге ограничивается сфера предпринимательской деятельности лизингополучателя, а также запрещается получение вознаграждения в виде процентов.

Принятие поправок в части исламского финансирования будет способствовать появлению альтернативных форм страхования, что приведет к созданию здоровой конкурентной среды на финансовом рынке, развитию инфраструктуры системы исламского финансирования и созданию более

благоприятных условий деятельности исламских банков.

По системе традиционного страхования предлагаются поправки способствующие минимизации рисков страховой деятельности путем создания государственной системы гарантирования страховых выплат (по аналогии с банковским сектором). В том числе законопроектом вносятся поправки, предусматривающие приобретение преобладающей доли акций Фонда гарантирования страховых выплат (50% плюс одна акция) Национальным Банком Республики Казахстан. В настоящее время акционерами Фонда гарантирования страховых выплат являются страховые организации-участники.

Участие Национального Банка в Фонде с преобладающей долей владения акциями обеспечит возможность дополнительного фондирования в случае ликвидации системных страховых организаций и в целом стабильность и финансовую устойчивость системы гарантирования страховых выплат.

Кроме того, законопроектом предусматривается дальнейшее совершенствование системы обязательного страхования работника от несчастных случаев при исполнении им трудовых (служебных) обязанностей (далее – ОСНС).

Действующая система ОСНС предусматривает денежную компенсацию работникам (или их иждивенцам) в виде возмещения утраченного заработка в результате несчастных случаев и профессиональных заболеваний. Утраченный заработок определяется в соответствии с Гражданским кодексом Республики Казахстан в процентах к среднемесячному заработку (доходу) работника, соответствующим степени утраты потерпевшим профессиональной трудоспособности. Дополнительно страховые организации обязаны осуществить единовременную фиксированную выплату по возмещению вреда, причиненного здоровью в размере от 500 до 2 000 месячных расчетных показателей (МРП).

В настоящее время высокий коэффициент замещения утраченного заработка, превосходящий фактическую получаемую заработную плату, приводит к росту обращений за социальными и страховыми выплатами, социальному иждивенчеству. Совокупные выплаты работнику, получающему среднюю заработную плату при присвоении «легкой» степени утраты общей и профессиональной трудоспособности, а также продолжения работы на текущем рабочем месте, могут составлять 210% от средней заработной платы.

Вместе с тем, в текущих условиях страхования у работодателя отсутствует экономическая заинтересованность в повышении безопасности труда поскольку его ответственность за причинение вреда жизни и здоровью работника перекладывается на страховую организацию, а компенсация утраченного заработка при установлении трудового увечья или профессионального заболевания согласно действующему законодательству осуществляется полностью за счет страхования.

В этой связи в рамках законопроекта будут приняты меры по оптимизации страховых выплат с

распределением выплат между страховой организацией и работодателем.

Принятие данного законопроекта не повлечет отрицательных социально-экономических последствий и будет способствовать появлению альтернативных форм финансирования, созданию здоровой конкурентной среды. Наличие правового поля функционирования исламских финансов позволит привлечь инвестиции из стран Ближнего востока, Юго-восточной Азии, как в финансовый сектор, так и в инвестиционные проекты Казахстана.

Внедрение принципов исламского страхования

позволит удовлетворить потребности участников исламского финансирования в покрытии их рисков с учетом принципов исламского финансирования.

Принятие поправок по вопросам ОСНС способствует установлению справедливого подхода при определении размера компенсации утраченного заработка, а также позволят повысить ответственность работодателя за обеспечение безопасности и гигиены труда в целях предупреждения тяжелых форм трудовых увечий и профессиональных заболеваний.

КОЛЛЕКЦИОННЫЕ МОНЕТЫ НАЦИОНАЛЬНОГО БАНКА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН – ДРАГОЦЕННЫЙ БРЕНД СОВРЕМЕННОГО КАЗАХСТАНА

*Машеева А.А. – главный специалист – экономист
Управления дизайна, маркетинга и экспертизы
банкнот и монет Департамента по работе с
наличными деньгами РГУ «Национальный Банк
Республики Казахстан»*

История появления первых коллекционных монет по некоторым данным уходит корнями в XVI век, когда правители Венеции заказывали специальные монеты, которые в последующем преподносились магистратам и чиновникам в качестве подарка. В те далекие времена к новому году было принято дарить своим знакомым домашнюю птицу или дичь, и монеты решили назвать «озеллами» («ussello»), что переводится с итальянского как «птица». Вышло так, что монета была равноценна птице, но была более удобной в хранении и использовании, нежели живая птица. Уже в древние времена коллекционная монета была куда более ценной и стоила больше, чем обычная монета и имела большую ценность.

Сегодня коллекционные монеты Национального Банка Республики Казахстан считаются по праву экспорто-ориентированным продуктом. «Драгоценный» бренд суверенного Казахстана, успешно сочетает в себе традиции древних чеканщиков и современных технологий. Высокое качество изготовления коллекционных монет и ряд удачных дизайнов формируют неподдельный интерес среди коллекционеров, как внутри страны, так и за ее пределами.

Коллекционные монеты – это юбилейные, памятные и иные монеты национальной валюты специального чекана, при изготовлении которых применяются сложные технологии чеканки и методы художественного оформления, придающие этим монетам специфические свойства, представляющие особый интерес для коллекционирования. Зачастую люди путают, когда думают, что памятные и коллекционные монеты это разные категории монет, на самом деле это одно и то же.

Коллекционные (памятные) монеты в современном мире выпускаются ограниченным тиражом и имеют определенную тематику, связанную с конкретными событиями или датами. Тираж обычно не превышает 10-15 тысяч экземпляров. Тематика может охватывать самые различные аспекты нашей жизни, от архитектуры и выдающихся личностей до знаменательных событий в спорте. Например, монеты, посвященные 20-летию Независимости Казахстана из золота, серебра и сплава нейзильбер, изготовлены разными тиражами.

Каждая страна отображает на своей монете собственную историю и национальное достояние. Коллекционные монеты, как правило, изготавливаются из золота и серебра, а также из

сплава нейзильбер. Такие монеты одновременно имеют коллекционную и инвестиционную цену, что дает им возможность с каждым годом прибавлять в стоимости.

Кроме инвестиционного роста стоимости драгоценных металлов, существует нумизматическая или историческая ценность коллекционной монеты, которая определяется такими факторами, как тираж монеты, ее дизайн, тематика, срок с момента выпуска и высокое качество изготовления.

Последнее время монета получила новый статус, как отличный подарок, который включает в себя помимо эстетической составляющей, все перечисленные выше экономические выгоды. Доля такого сегмента, по оценкам специалистов, выросла в настоящее время до 80% от общего числа реализуемых монет.

Коллекционные монеты выпускаются Национальным Банком Республики Казахстан уже более 17 лет. Первая серия коллекционных серебряных монет Национального Банка Республики Казахстан была выпущена 1 августа 1995 года к 150-летию Абая Кунанбаева и включала в себя 5 монет. В настоящее время эта коллекция стала подлинным раритетом не только на отечественном, но и на мировом рынке. На сегодняшний день количество выпущенных серий монет увеличилось до 28 серий, по 7-8 монет в каждой серии, что является подтверждением того, что монеты Национального Банка пользуются активным спросом со стороны населения.

Практически все выпущенные монеты оказались удачными и оригинальными как по дизайну и тематике, так и с точки зрения использованных технологий. Так, например, монета «Аль Фараби», выпущенная в 2011 году из серии «Портреты на банкнотах», привлекает тем, что на монету нанесен микротекст, который возможно прочитать только при увеличении.

Уникальна серия монет «Восточный календарь». Серия интересна, прежде всего, оригинальным дизайнерским решением, например, чеканкой наряду с основным изображением изображаются знаки зодиака, визуально «двигающиеся» по часовой стрелке. Идея двенадцатигранной монеты заключается в ежегодной смене изображения символа года с внутреннего канта в центр монеты. Плашка с годом чеканки перемещается на место символа следующего года Восточного календаря, которая делает оборот в 360 градусов за 12 летний цикл. Персонажи календаря выполнены в пластике космогонических представлений народов Евразии. Эта монета оказалась очень популярной и пользовалась повышенным спросом, как внутри страны, так и за ее пределами.

Интересен дизайн памятных монет в ознаменование 20-летия Независимости Республики Казахстан. За основу идеи взята тема часов – течение времени. На широком канте нанесены часовые деления. Композиция состоит из знаковых зданий Астаны и Алматы, сопрягающихся плавной линией, символизирующей преемственность времен и формаций. Здания Алматы изображены

в трафаретной технике, символизирующей советский период. Здания Астаны в объемной пластике. В центре монеты стрелки часов на 20-30 – олицетворяющие программу развития страны на период до 2030 года. На аверсе монеты – позолоченная карта Казахстана с изображением барса в прыжке – символа прототюрков.

Особой популярностью у покупателей пользуются монеты из серии «Обряды. Национальные игры Казахстана». Их принято дарить на свадебные торжества. Монеты с изображением животных и птиц из серии «Фауна Казахстана» покупают в качестве памятного сувенира. Дарят родственникам, отправляют друзьям за границу и, конечно, пополняют коллекции. Старшее поколение покупает монеты детям и внукам, и они становятся семейной ценностью.

В Казахстане также есть немало людей, которые занимаются коллекционированием памятных монет из драгоценных металлов. Их себестоимость и стоимость реализации невысоки, поэтому они доступны большому количеству людей. В настоящее время выпущены монеты «Актобе», «Усть-Каменогорск» и «Караганда». И постепенно будут отчеканены монеты, посвященные всем административным центрам. Данные циркуляционные монеты, на которых изображаются гербы городов, не дублируются в драгоценных металлах. Номинал монет – 50 тенге, и они не отличаются от обычных полтинников по размеру. Будучи выпущенными в обращение, данные монеты довольно быстро приобретаются людьми для своих коллекций. О том, что интерес к коллекционированию монет возрастает, говорит тот факт, что в республике созданы Ассоциация нумизматов и Ассоциация филателистов, члены которых собирают монеты.

Отдельного внимания заслуживает тот факт, что вот уже несколько лет казахстанские монеты из драгоценных металлов прочно занимают призовые места на престижных международных нумизматических выставках.

Так, в 2007 году Национальный Банк Республики Казахстан принял участие в конкурсе монетной продукции «Международный приз Виченца Нумизматика» (Италия), в которой участвовало 16 стран. Этот значимый нумизматический конкурс награждает самую красивую монету, отчеканенную Монетными дворами или государственными администрациями. Первый приз присуждается за эстетические аспекты и послание, которая несет монета. Национальный Банк Казахстана выиграл в данном конкурсе с монетой «Космос».

Также, в 2007 году в городе Суздаль (Россия) на конкурсе «Монетное созвездие-2007» казахстанская монета «Всадник» из серии «Золото номадов» победила в номинации «Серебряная монета года».

А в конкурсе «Монетное созвездие-2009» в Санкт-Петербурге, еще одна казахстанская серебряная монета «Фрагмент диадемы» заняла II место в номинации «Уникальное идейное решение».

На выставке «World Money Fair» в Берлине, в 2010 году памятной серебряной монете Национального Банка Республики Казахстан «Чингиз Хан» из серии «Великие полководцы» была присуждена награда в номинации «Лучшая монета по исторической теме».

А 2010 году на международном конкурсе «Монетное созвездие» в Санкт-Петербурге серебряная монета «Аттила», заслуженно победила в номинации «Лучшая монета года».

Особой гордостью для Национального Банка и триумфом для Казахстана стала монета «Тигр» с двумя бриллиантовыми вставками, выполненная из серебра с золотым напылением, участвовавшая на конкурсе монет в столице Австралии, Канберре, в 2010 году. Решением конкурсной комиссии, которое выносится тайным голосованием ее членов, 47 голосами из 50, казахстанской монете были присуждены призовые места в двух главных номинациях: «Самая красивая монета» и «Самая технологически успешно выполненная монета».

В 2012 году Национальный Банк Республики Казахстан принял участие в Международном Конкурсе монетной продукции «Vicenza Numismatica» (Италия). Памятная серебряная монета «Первый космонавт» серии монет «Космос» победила в номинации «Особый отзыв». Церемония награждения состоялась в г. Виченца 25 сентября 2012 года.

Приобретая коллекционные монеты из драгоценных металлов, важно соблюдать правила хранения и обращения с монетами. Так, например, современные коллекционные монеты в основном имеют качество «proof». Это значит, что при изготовлении монеты используется метод, с помощью которого на поверхности получают чистое зеркальное поле и матовое рельефное изображение, а также надписи. Чтобы сохранить первозданную чистоту монет, их закрывают в капсулы. В дальнейшем капсулу не открывают, для сохранности микроклимата, который был создан в ней. Если же капсулу откроют, то при попадании воздуха, процедура окисления ускорится. В случае если монету трогали руками, то на ней проявляются отпечатки пальцев. Золотые монеты не подвержены окислению. Однако если золотую коллекционную монету высокого качества открыли и трогали руками, то зеркальный блеск теряется, появляются царапины, пусть даже микроскопические. Для профессиональных нумизматов или коллекционеров наличие микроскопической царапины – уже дефект, который снижает ценность и стоимость монеты.

